

LA PARADA

BIBLIOTECA LITERÀRIA

VOLUMS PUBLICATS

Virgili : Eneida, traducció de Mossèn Llorenç Riber, Mestre en gai saber (dos volums).

Dickens : Una cançó nadalenca, traducció de Josep Carner.

Mark Twain : L'elefant blanc, robat, traducció de Josep Carner.

Andersen : Contes, traduïts per J. d'Albaflor, il·lustracions de Torné Esquius.

Mark Twain : Les aventures de Tom Sawyer, traducció de Josep Carner.

Edgar A. Poe : Els assassinats del carrer Morgue, traducció de Carles Riba.

Shakespeare : Coriolà, traducció de Magí Morera i Galícia.

Gœthe : Herman i Dorotea, traducció de J. Lleonart.

Carles Soldevila : L'abrandament, novel·la.

George Elliot : Silas Marner, traducció de Josep Carner.

Erckmann Chatrian : L'amic Fritz, traducció de Joan Sitjar.

Molière : El Burgès Gentilhome, traducció de Josep Carner.

Selma Lagerlöf : Els Ingmarsson, traducció de Joan Sitjar.

Grimm.—*Contes d'infants i de la llar*, traducció de Carles Riba.

VOLUMS DE PUBLICACIÓ IMMEDIATA

Homer : Odissea, traducció de Carles Riba.

Goldsmith : El Vicari de Wakefield, traducció de J. Farran Mayoral.

Villiers de l'Isle Adam : Contes, traducció de Joaquim Folguera.

JOAQUIM RUYRA y Oms

LA PARADA

BARCELONA
EDITORIAL CATALANA, S. A.-ESCUDELLERS, 10 BIS
1919

Editorial Catalana, s. a.-Secció d'Impremta-Mallorca, entre 257 i 25

Al bondadós i savi

R.^{END} P. Jaume de Lacot

que amb un gest d'humilitat m'ha guanyat el cor

AVE MARIA PURÍSSIMA

¡Quants d'anys han passat, amics lectors, d'ençà que a les portes del meu primer i darrer llibre de proses ens coneguérem, tot llegint-hi la mateixa devota inscripció, que encapçala el present! Aleshores, en acomiadar-me, us vaig prometre que, si Déu Nostre Senyor em mantenia el delit i vosaltres trobàveu agradosa la meva obra, no trigaria a posar-vos-en d'altres a les mans. I, certament, vosaltres la rebéreu amb tant d'entusiasme que jo no podia pas desitjar més. Si me'n vaig sentir d'elogis! Si en vaig heure d'enhorabones!

Doncs bé, això, que en vosaltres era tot generositat i noblesa, fou sense dubte un mal per a mi, perquè (vull confessar públicament aquest secret del meu cor) va estufar-se'm en tanta de manera la vanitat, que ja el rei no m'era bon mosso, ni cap barret prou lluent, i vaig creure que, si ventava una crescudeta més, aviat Cervantes i els més grans prosadors no podrien de menys que cridar-me al rengle. Mireu si n'era de presumptuós! Ah!... però era un estat d'esperit molt agradable.

No en vaig dir res a ningú, és clar; al contrari, vaig ésser prou discret per a amagar el meu estufa-

ment sota una llarga sobrevesta de modèstia, que em vaig endegar a faisó de certes faldilles amb corrioles, que una meva cosina molt fecunda solia usar, en fer-se grossa; i així vaig anar tirant, com tants d'altres, que pateixen del mateix mal i el disimulen amb el mateix artifici.

Però les meves traces no degueren plaure al bon Pare de tots i, quan menys m'ho temia, em va pegar una clusca, que cuidà estabornir-me; forta, forta de veres, i, amb la sotragada, aquella meva pensa, de la qual estava jo tan orgullós, s'assorollà de soca a rel i es migrà tant de la saba que, lluny de poder fruitar per als altres, amb prou feines arribava a viure. Oi quina lliçó?

Aleshores vaig haver de compendre, si us plau per força, com això del talent és una cosa de Déu dóna, que constitueix un deute i no un crèdit, i la meva vanitat hagué de pagar una setena d'humiliacions per cada goig, que havia assaborit. Car venien a casa els meus aficionats i, per a llurs festes, em demanaven algun d'aquells fruits olorosos, que en altre temps llevava, i jo no tenia més remei que declarar-los la meva penúria i dir-los com era buida la meva cistella. Si no em creien i insistien en la petició, era un turment per al meu cor, que els amava i desitjava complaure'ls. Si em creien, era un dol. Ells se retiraven amb aire de llàstima i jo restava tot sol i trist amb el meu mort.

¡Quantes de vegades vaig maleir la petita fama, que havia adquirit el meu nom! Mes, en això tampoc no era prou just, car si aquesta petita fama m'ha ocasionat molèsties, m'ha obert, en canvi, moltes de portes i molts de cors, i m'ha proporcionat satisfaccions inefables. No, no m'han pas mancat consols. Àdhuc puc dir que en mig de la meva pena he gaudit d'un privilegi concedit segurament a pocs homes: perquè, havent romàs a manera de mort una pila

d'anys, he tingut el goig de veure que m'anava sobrevivint la meva obra, la qual, amb tot i les seves disbauxes de llenguatge i sa curtesa de dimensions, no sols no desdeia, sinó que s'afermava a l'embat destructor del temps i de la mudança dels gustos.. Oi més, sempre que em girava a contemplar la meva petita figura literària, se m'apareixia pura com la d'un àngel, sense cap ombra d'odi, sense cap arruga de perversa intenció al front. Amb quin descans podia desitjar que perdurés a la terra com un senyal del meu pas! ¡Amb quina confiança podia invocarla com a testimoni a l'altre món! ¡Que infeliç l'escriptor que no pugui dir això mateix de la seva!

I heu-vos aquí que, ja vell, vaig anar ressuscitant a poc a poc a la vida intel·lectual, i aquella ànima, que hi ha dintre totes i cada una de les coses, va tornar a somriure'm simpàticament, i d'any en any vaig anar cobrant més i més delit. I, és clar, la ploma em venia a les mans. Com no, quan remembrances i visions encantadores ho sol·liciten a manera de requesta i un hom sent a la boca la dolça pruïja d'una verba, on guspireja l'enginy com una escuma de fervent xampany? Ah!... quan aquesta verba vessa del cor!... En certes ocasions l'escriure és una necessitat i una delícia.

Però no escrivia per a vosaltres, amics lectors. Entenia que les obres, que se us han de donar, són les que neixen, no sols d'una perfecta sanitat, sinó d'una exuberància d'esperit; i jo era un convalescent. En flacar una mica la meva vena, deixava la tasca; en trobar la primera dificultat greu, abandonava l'obra. M'embrancava tal volta per altres camins, als quals em cridaven visions més fresques i misteris d'una poesia tot just pressentida, que m'encuriosien; i, un cop la ruta afressada quasi del tot, la deixava també per una altra de més temptadora, que recorria tal volta a salts, a salts. Així és que al cap

d'alguns anys la meva cartera era plena de treballs, però tots incomplets.

Perquè fossin publicables em calia un gran esforç: completar-los, polir-los, recopiar-los; i el cor no se m'hi abellia pas. Ni, per què? No es ressentirien sempre ací i allà d'alguna feblesa? No respirarien tristor i desengany, així com les meves produccions primeres respiraven optimisme i alegria? No acusarien repapieses de la vellor en mig de la generació nova? No avorririen en comptes d'entretenir i agradar? No, no tenia cap desig de publicar-los.

M'han dit que aquesta desgana de publicació i aquesta meva desconfiança venien d'una rel de vanitat; i potsefer que no ho errin, car és una rel que no mor mai completament dins el nostre cor; però jo voldria encomanar aquesta mena de vanitat a molts i molts, que la pateixen d'una humor totalment contrària. Què s'estaria bé al món de les lletres! Que se n'estalviarien de diners i de males estones! Si de cada deu llibres se'n follessin nou, que fossin els més dolents, fins i tot no es patiria tan sovint de mal de queixal i de migranya.

Quina llàstima que... Però, què vaig a dir? Ara ja no m'escau el plany, perquè he trencat el meu propòsit i ja no predico amb l'exemple. He fet l'esforç, aquell esforç, que em repugnava: he repassat els originals del temps de les meves revifalles i, aprofitant una altra revifalla més llarga, he triat els que m'han semblat millors, els he acabats, els he polits i... aquí van a tot risc. M'han mogut a publicar-los les instàncies d'una persona, a qui en certa manera dec obediència, i les del meu bon amic, el gran líric català, En Josep Carner, que, més d'un any ha, va recaptar me'n la promesa i d'ençà d'aleshores fa repicar campanes anunciant la funció. Això si, puc assegurar-vos, amables lectors, que he posat els meus

cinc sentits en aquesta obreta, treballant-la tan bé com he sabut abans d'oferir-vos-la, de manera que, si us desplau, no serà per desatenció meva, sinó per motius sobre els quals no pot res la meva voluntat.

Heu-vos aquí explicades les causes del meu llarg retraiment i de l'aparició d'aquest llibre: notícia, que m'he cregut en el deure de donar-vos, no per l'interès que pugui tenir en relació a la meva persona, sinó per les ensenyances, que enclou, i perquè és de cortesia.

LA PARADA

I

La tardor al meu poble s'emporta tantes de coses i tanta de gent que és per a mi l'època de l'any més desconhortadora. Per tot arreu ressonen tristos adéus.

Els estudiants prenen comiat de llurs famílies per a marxar a ciutat, a la freda reclusió de les aules, després d'haver-se amarat de sol, de llibertat i d'alegria durant les vacacions. Ah, que de pressa ha passat el bon temps! Adéu, simpàtics jovenets, adéu!... Els estiuejants, que animaven la nostra marina amb llurs figures aristocràtiques, amb llurs vestits vaporosos, amb llurs virolades ombrelles, que s'obrien com grosses flors sobre les platges lluminoses, se'n van cap a la gran urbs llunyana. Cada dia en passen tartanades, i els nostres carrers van restant més i més deserts. Adéu, adéu!... Tal volta una fulla seca s'atura, palpitant, sobre els vidres de la meva finestra, i, terrosa i balba com una mà de mort, tusta amb tremoloses estremituds... trap, trap... Adéu, adéu! L'estiu agonitza i cada fulla, que cau i voleia davant meu, me sembla una de les seves mans que em saluda melangiosament. Ah, tinc una por del fred i de les llargues nits! Se'n va

l'estació joiosa que amb ses miríades de mans verdes aplaudia les glòries del sol; se'n va l'estació piadosa, benvolguda dels vellets i dels malalts. Adéu, adéu!... El vent corna sota el ràfec de la meva teulada, dins els nius buits de les orenetes; i les orenetes s'allunyen amb vol aterrat a través de la boira baixa, amb una xiscladissa llòbrega. Adéu, adéu, adéu!...

Certament, la tardor és el temps dels tristos adéus.

Però quan era petit, amb el cor ple de l'esperança d'una vida, que semblava inacabable, no en feia cas de totes aqueixes persones i coses, que s'acomiaden. Millor que se n'anessin els estudiants i els banyistes: així seria més llibert el camp de les meves entremaliadures. El fred no em feia por: era el delit, era la gana, era el somni fantasiós de la nit dels Reis... Venia un temps nou, amb nous jocs, amb noves diversions, amb promeses de coses no conegudes encara. Visca!

La caiguda del fullam no era sinó que la naturalesa se despullava d'un vestit vell per posar-se'n un altre de més interessant, que feia mesos que no li haviem vist: el vestit dels verds tendres i gebrats, de les tofes de neu, dels caramells de glaç... I la xiscladissa de les orenetes en marxa em feia pensar en la vinguda dels pinsans, dels lluers, dels passerells... Com recordar-se de les coses, que se'n van, quan l'enteniment està encuriosit de les que vénen?

Aleshores tindria jo deu anys i l'entrada de la tardor m'inspirava les més agradoses illusions. Era pels volts de Tots Sants: un d'aqueixos dies grisos, calms i freds, sense sol, ni vent. Vaig sortir de matinet. El meu cosí, en Lluís, segut en una de les samals de brisa, que hi solia haver davant de casa seva per aquelles saons, enraonava amb en Xaneta, un noi grassó i rabassut, galta-gros com un àngel barroc. No sé per què em va causar un sen-

timent de satisfacció el veure'ls amb els tapaboques entortolligats al coll i am les puntes dels nassirons vermelles com fruita, que comença a verolar.

— Hola, hola, hola! — els vaig dir tot rient i amb tremolins. — Avui deu haver gelat. Brrr!... mireu, jo no puc fer l'ou: tinc les mans balbes. Oi, quin fred?

Ambdós rigueren i provaren de fer l'ou amb les mans. No, tampoc no podien! Ai noi!

— Ja és vingut es temps dets piulots — va dir en Xaneta. — Aquest any han començat d'hora.

En aquell moment passava l'avi Moixell abrigat amb la seva capa i, traient la barba per sobre l'em bós, exclamà:

— Oidà, que no ho sabeu? Avui ha nascut en Pelanassos i li han fet ¡un bateig! Ets arbres s'han llevada sa gorra, es Montseny s'ha posat mantellina blanca i sa rosada s'és tornada confits.

— Bona, bona! — cridàrem tots. I certament semblava que ens haguessin donat la bona nova del naixement d'un ésser xamós, que portava alegria. Haviem de fer quelcom divertit: ho teniem al cor d'una manera indeterminada. En Xaneta va començar a concretar-ho.

— Si anéssim a parar!... Avui ha d'ésser estat dia d'entrada. Rellamp, que n'hauríem hajats avui d'ocells, amb sa matinada de color de cendra i es fred tan viu!... Rellamp! I es temps de sa passa no dura gaire. Aviat no hi haurà sinó pastorells. Jo m'hi fonc! Tants de reclams de tota mena, que tinc a casa! Però es vesc és car... és car... i, aneu!...ets guardaboscos vigilen que un hom no sap on tallar un arbret.

Nosaltres escoltàvem bocabadats, gaudint una visió de camps i aucellades en el deix de cada paraula. Arbret, vesc... Això mancava no més? Jo tenia una guardiola a seny de moneda. Si ara no

la trencava, ni mai! De seguit vaig oferir-me a comprar tot el vesc, que necessitàvem, i a dur una gabiassa vella, de tres sostres, per ficar-hi els ocells, que agafariem. En Xaneta m'abraçà. El meu cosí va prometre que ans de migdia el masover de casa seva ens hauria portat el ram d'alzina més formós, que mai haguessin tocat els vents. Renoi, que bé! Ja estàvem endegats, ja no ens calia sinó sortir i fer feina. Quan?... Com més aviat millor. Llàstima que no s'hi pogués anar aquella mateixa tarda! L'hora de la passa és a la matinada. Havíem d'esperar... Paciència. La parada seria l'endemà mateix. I el parany?... Tots tres l'indicàrem d'un plegat: el Collet de Santa Bàrbara; no n'hi havia d'altre, que li empetés la basa; aquell collet era una mena de canal, per on havien de passar per força tots els moixons viatgers, que van seguint la costa a les envistes del mar. Si el podiem haver rai!... No tenia sinó una contra: la d'ésser tan desitjat dels ocellaires.

— Ens el pisparan — va dir en Xaneta, gratant-se el cap. — Es noi Llambregues hi va cada dia de Déu i fins ara ningú no l'ha pogut desbancar. Se lleva a ses negres de nit i a qualsevol hora, que aneu as Collet, ja me l'hi trobeu segut as peu des ram bufant-se ets dits i comptant estrelletes.

— Doncs, a matinejar més que ell! — vaig exclamar. — No, an a mi no me'l pendria el parany, encara que m'hi hagués de jugar la nit. Sabeu el que faria jo? Així que els de casa dormissin ¡zist! m̃'esquitllaria... i, a fer guarda al parany!

— És sa manera — digué en Xaneta.

— Me sembla que ens enlleirem—va objectar tímidament el meu cosí. — Jo fa temps que no estic gaire bo i temo... Crec que tan sols que hi fóssim a les quatre de la matinada...

Quin disbarat! En Xaneta i jo en protestàrem amb tota l'ànima.

El pobre Lluís era un xicot delicat de salut; i en els sécs desmaiats de la seva cara llargaruda i en el mirar ombrívol dels seus grossos ulls melangiosos prou s'hi llegia l'ànsia, que li donava la perspectiva d'una nit al ras. Però nosaltres no tinguérem pietat. Que s'abrigués bé; no valia res engorronir-se; a tombar aires i soleiades; perdre una nit no matava ningú; encara li seria bo; s'enfortiria. No se'n donava vergonya d'ésser tan miqueta? I tan diguérem que el minyó s'hagué de rendir als nostres arguments. Acordàrem, doncs, que a dues hores en punt de la matinada ens trobaríem a la placeta de l'església; i, davant de dos dits, que en Xaneta ens presentà encreuats amb la major solemnitat, juràrem i tot que seríem exactes com un rellotge.

A casa no hi tenien pas inconvenient que anés jo a parar. El pare fins i tot va ajudar-me a netejar i embarrellar la gàbia, i la mare encarregà a la minyona que em cridés a les cinc. A les cinc, oidà! Ja qui sap on seríem. Però jo em vaig guardar pla de dir res; i vaig abaixar els ulls, fent com aquell que cercava alguna cosa per damunt de la taula, temerós de descobrir les meves intencions amb la mirada. Prou ho coneixia que, si les hagués declarades, me n'hauria dut algun arrambatge que no m'haguera agradat. I precisament allò de sortir de casa d'amagatotis i anar de bella nit munt enllà, boscos a través, era el que més m'engrescava. Havia d'ésser una aventura d'un atractiu esparverador. Què veuríem? Què ens passaria? No, jo de por no en tenia pas. Era valent jo... ben senyat, i amb l'escapulari sobre el pit. Si ens sortís un llop, prou l'estossaríem en Xaneta i jo. Tant de bo ens en sortís un! Ara, fantasmes, aparicions de l'altre món... això sí que m'espantaria. Però, un llop!

Pobre d'ell!... O un lladre de camí ral... ah, llamp! En Xaneta l'envestiria per un costat, en Lluís per l'altre, jo... cop de puny a la boca del cor! Veia l'escena, la somniava amb tots els detalls. No en vaig teixir poques ni gaires de novelles aquella nit!

A l'hora de costum me vaig ficar al llit, mes no pas per dormir-hi, no; al contrari, vaig restar amb un pam d'ulls oberts, i amb l'ànima abocada al pàmpol de les orelles. Sentia la més mínima remor que feien el pare i la mare dins la seva cambra, immediata a la meva, i m'imaginava llurs moviments amb la mateixa claretat que si els estés presenciant. Ara el pare encén un mistet i es posa a fumar segut a l'espona. Mentrestant la mare es desfà el pentinat i va deixant sobre la tauleta de nit les agulles de ganxo, que dringuen minúsculament sobre la pedra marbre. Després s'agenolla a resar... Xiu, xiu, xiu... La seva oració m'arriba com un vol de mosquits, que van i vénen, van i vénen... Ara ambdós se despullen... Sento quatre patacs; és que s'han llevat les botes. El llit cruix... Ja hi són. El pare bufa per apagar la candela; les crétues de la porta s'enfosqueixen; sento el lleu xauxinar del caramell, que l'home prudent acaba d'esmocar amb els dits... Bona nit, i bona hora.

Però, no s'adormen encara. Se les varen donar a conversar i, garla que garla. La meva agitació em pintava tan violenta la marxa del temps que vaig arribar a creure que caurien les dues de matinada abans que es fossin adormits. Quina manera de desvetllar-se! I que anava llarga la cosa. La mare no volia callar: torna que torna, dali que dali, amb un rum-rum de paraules contorbador. Feia una pausa i reprenia la verba. Sempre li restava quelcom al pap. I el pare escoltava i aprovava, fins que, a l'últim, després d'un sermó llarg d'ella, se li va girar d'esquena, tot dient amb la seva veu grossa

mig ofegada per les robes del llit acotades a la boca:
— Tens raó, Antònia, tens raó. Ja l'eixalarem.

Parlaven per mi? Haurien tal volta endevinat?... Si aquell mosca morta d'en Lluís hagués xerrat alguna cosa, li havia d'estampar els cinc dits a la cara. Amb mi que no s'hi fiqués, i si de cas... Vaig brandar el puny. I en aquestes el rellotge de la parròquia esbombà brunzidores deu campanades. Tot just eren les deu!

Les dues hores següents varen ésser una eternitat. A la mitja nit, cansat ja de fantasiar, de jeure, d'incorporar-me i de rebolcar-me de tots costats, me vaig vestir. Havia deixat en un recó de la cambra l'olla de vesc i la gàbia. Vaig anar a palpar-les i em vaig ensajar una estona a dur-les amb una sola mà, a fi que l'altra em pogués restar lliure per a obrir les portes. Sí, la cosa era fàcil. Una volta provada no calia pas repetir-la cop i recop; i, per altra part, com que no m'havia calçat les botes per por de fer soroll, els peus se m'enfredoraven sobre l'enrajolat. No hi havia més remei que tornar al llit; però no m'hi vaig voler ficar; vaig estimar-me més asseure-m'hi amb les cames penjant; i allí, en aquell banc de la paciència, escolta que escoltaràs, esperant les campanades del rellotge, vaig deixar passar el temps com una riuada de dolor. Que n'hi cabien de palpitacions d'un quart a un altre quart! Vaig dir parenostres, vaig recitar versos... Res no m'era plaent: ni l'oració em sortia del cor, ni la poesia m'hi arribava.

De cop i volta va omplir-se d'un ronc esvalot tot el camp, abans silenciós, de la meva audició. Era que el pare acabava de despertar-se amb una ratxa de tos. Com tossia! I després se va moure amb una fressa tal, que vaig creure que s'aixecava per venir a sotjar-me. Me vaig veure perdut. Vestit com estava, me vaig acotxar dins el llit fins al coronell,

més de pressa que un nedador no s'afusa a la mar. I vaig restar arrupit, quiet.

Me va semblar que la porta cruixia, que el sostre tramblava sota el pas sord d'un peu descalç. A cada moment esperava sentir el palp de la mà del pare sobre el meu cos. Però no, no venia.

Poc a poc em vaig anar tranquilitzant i em vaig allargassar descansadament, tot aplanat, tot rendit. El meu cap s'enfonsava al coixí amb dolç engorroniment; el meu cos s'amollava a la tovor i escalforeta del llit; la fosca i el silenci s'emparaven placèvolament del meu cor i les meves idees s'esfumaven, s'esfumaven...

Sense torbar la meva agradosa passivitat, van destacar-se sobre les meves parpelles closes unes visions com de llanterna màgica. Vaig veure la cara d'en Xaneta, amb els seus ulls menuts i llampants, el seu nas enravenxinadet i les seves galtes xamoses, aclotades per un somrís. Flotava dins un ambient obscur tota arruixada de llum i, fent ganyotes, fent ganyotes, s'anava transfigurant. El nas mòbil creix i s'apirrossa, les galtes s'esllangueixen, la boca s'aixarraca... Oidà, vet allà la cara d'un vell mofeta, plena de sots i tavelles, coronada d'una blanca lluïssor de cabells. Em fa l'ullet, somriu amb malícia, se fon... i al lloc, que ocupava, apareix tot seguit la testa d'una dona: un rostre grassàs, rodó, lluentós, amb tres rotllos de papera sota la barba. Després...

Després, no sé quant de temps després, vaig tirar-me daltabaix del llit, desvetllat tot d'una per la idea de la realitat. O desgràcia! M'havia adormit. Ja devia ésser clar. Quina pega! Que pensarien de mi els companys? Però... qui sap? No es veia pas gens de claror per cap escletxa. Era precís sortir, encendre llum i mirar el rellotge de la sala. Vaig cercar de palpentes.. A on redimontri era la capsa

de mistos?... Sí... cucut!... no havia pensat a fer-ne posar cap a la tauleta de nit. Estava ben fresc, doncs. Quina resolució pendre? Atuït, vaig tombar el front sobre la paret i no sabia coordinar cap idea. I, mentre estava així vaig sentir que el *sereno* cantava... lluny, lluny... amb una veueta feble com la d'un eco. Ah! com el vaig escoltar!... Hauria sentit el vol d'una guinjola. «La una i tres cuartus.» Tres quarts de dues. Estava salvat. Era precisament la meva hora.

Me vaig posar les botes a sota l'aixella, vaig agafar la gàbia i el vesc i a poc a poc, a peu de mitja, vaig sortir de la meva cambra. Havia de marxar d'esma; però... bah!... sabia tan bé els passadissos, recons i catabaumes de casa, que no tenia pas por d'esgarriar-me. M'anava representant dintre la fosca impenetrable el tirat de les parets i la disposició dels mobles, peça per peça. Aquí ha d'aver-hi una taula, allí, el sofà, part d'ací ve a caure l'estudi, part d'allà, el menjador... Endavant!... seguim, passem, girem, voltem... De cop i volta me vaig topar amb un tocom inesperat. Per força havia d'ésser una calaixera, sinó que la tenia més a prop que no em pensava. Palpo i... me va causar l'efecte d'una monstruositat... vaig trobar uns relleus estranys, uns petges corbats i bonyeguts, unes pampolades de fusta, que brollaven de tots cantons com si m'envestissin... Què rediantre signifiacava aquella transformació? Allò era un moble, però quin?. Palpa que palpa, no em va costar poc ni gaire de fer entrar al meu magí la percepció clara del moble, que estava tocant. Devia ésser la consola... Amb tants d'enfarfecs no podia ésser sinó la consola. Però, si precisament jo la suposava a la banda oposada! Em vaig trobar desorientat d'una manera, que no es pot dir.

El mapa, que m'havia dibuixat dins el cervell,

era fals, calia rectificar-lo, desfer-me'n ; mes ell s'havia gravat tan fortament que se m'imposava i jo no sabia pas prescindir-ne. Vaig haver de seguir-lo tant sí com no i, creient assolir la porta del passadís, vaig anar a parar de nassos a una balconera. Se diria que la sala havia fet una giravolta ; i, sols després d'haver donat el tomb complet i d'haver examinat totes les portes d'una a una, vaig adquirir el convenciment d'haver trobat aquella per on havia de sortir.

Ara el cas era obrir-la sense soroll. No, per falla de precaucions no em perdria. Vaig girar el pom amb la major suavitat i vaig anar empenyent a poc a poc, a pleret, a pleret... Però, draga'm, terra! encara no havia badat dos travessos de dit el batent, va esclatar un grinyol tan fort, despertant unes ressonàncies tan baladreres, que no va semblar sinó que haguessin romput a lladrar una munió de gossos, pobladors fantàstics de les tenebres. Vaig flectar les cames d'esglai i vaig fer d'esma amb els llavis aquell so sibilant, amb el qual solem reclamar silenci d'una persona : xxt!...

M'hauria sentit algú? Amb el cor palpitant i l'alè aturat, vaig romandre escoltant una bella estona. No, no es sentia ni un piu. Vaig agafar altra volta el pom i vaig tornar a empènyer la porta, encara amb més suavitat i delicadesa que la primera vegada. No hi havia manera. Al més petit moviment les frontisses encarcarades i rústegues craquejaven amb un castanyoleig, amb uns pims i pams, que retrunyien i es multiplicaven desesperadament per tota la peça. Vaig haver de suspendre l'operació. I doncs?... El temps anava passant i els companys se cansarien d'esperar-me. Resolució i foris! Valia més produir un soroll curt, per fort que fos, que no pas molts de seguits. Maleïda porta! Vaig agafar-la amb un impuls vehement i la vaig

obrir de bat a bat d'una sola batzegada. I, no res, no va fer ni la fressa més lleu.

Les altres portes ja no em donaven tanta d'ànsia perquè distaven més de la cambra del pare. Grapada a la una, grapada a l'altra, en un moment vaig ésser a l'escala. Però els meus treballs no eren pas acabats. Així que vaig haver tancat el cancell em vaig recordar que havia de passar per davant del portaló de la carbonera, un catau llòbreg, que sempre m'havia feta una gran basarda. Amb la fosca no podia pas obirar-lo, però sabia que era allí, obert sobre el segon replà. Vaig pegar-hi llambregada amb terror i vaig reparar-hi una cosa blanquinosa, una mena de mà, que em feia senyes. Aneu, atanseu-vos-hi. Tot jo vaig sentir-me amarat d'una freda suor. Li va venir d'un no-res com no em poso a cridar. Vaig arrambar-me d'esquena a la paret, a un recó, i no gosava moure-me'n. Ni tenia cor de seguir avant, ni gosava tampoc girar-me per entornar-me'n al pis: volia estar a l'aguait de la fantasma. I, així, mirant sempre de fit a fit cap a la carbonera, ja desenganyat de poder sortir de casa, vaig anar pujant l'escala de reculons, decidit a retirar-me a la meva cambra.

Arribat al cancell, ja havia començat a furetejar amb la clau, per obrir-lo, quan la idea de la parada i dels companys, que m'esperaven, s'emparà de mi amb nova força, paralitzant els meus moviments. Perdre una ocasió tan somniada, que m'havia costat ja tants d'afanys, tantes d'angúnies, i perdre-la quan ja no em separaven del carrer més que algunes passes, quan s'escolaven els darrers moments de l'hora desitjada! Com se burlarien de mi en Lluís i en Xaneta! Quina excusa podria allegar? I el jurament, que havia fet! Va entrar-me una gran desesperació; i de cop i volta la meva voluntat va desplegar-se poderosa per sobre les terrors i em va llançar... Sí, em vaig sentir llançat, engegat.. Ja no

era possible reflexionar. Amb els ulls clucs, amb els cabells eriçats, amb una mena d'udol, mig d'espant, mig de valentia feréstega dintre el cor, vaig davallar l'escala a bots, arruixat, desafiant-ho tot. Crec que si mai he tingut quelcom d'heroic va ésser en aquella ocasió. Vaig atravessar l'entrada corrents, vaig arrapar-me a la portella amb la mateixa energia que si m'abraonés a un enemic, vaig aixecar la balda d'una manotada i... ja sóc al carrer!

II

Vaig respirar. Em sentia protegit pel gruix de la porta interposada entre jo i la pavorosa carbonera. Però quina nova emoció! El pas atrevit era donat. Vet-em aquí fora de casa, escapat furtivament, al bell cor de la nit. L'alta nit! Vaig examinar-la amb l'interès temorenc de qui lluca els secrets d'una cambra vedada. No em semblava la mateixa nit, que solia veure a les vetlles, sinó una nit més augusta, més misteriosa, més esquerpa, que es diria que s'hagués de ressentir d'ésser visurada. I em vaig mirar el cel amb una curiositat voluptuosa i esparveradissa.

La lluna no es veia. Estava amagada darrera una negra cortinassa de núvols; i sa blanca claror, embromant-se en filtrar a través de les voreres primes del vapor, sobreeixia pels cimals en forma d'una boireta lluminosa com la que produeix el fòsfor en l'obscuritat. Que n'era de suggestiu aquell efecte de lluna! Feia pensar en la llàntia velada dins l'alcova d'un malalt; inspirava recolliment, reserva, la idea d'un son, que convenia no trencar.

I vaig abaixar els ulls. Quina quietud més profunda al meu entorn! No es sentia més soroll que el de la ressaga, que fressejava rítmicament amb el compàs d'una respiració tranquil·la, amb la qual

semblava que alenés suaument la naturalesa dormida. No transitava ningú. El carrer se badava a la soletat, desert, mut amb un callament de sepulcre, les portes tancades, les finestres sense llum. Un cap i l'altre es perdien en ombres; i les poques cases, que s'obiraven, arrenglerades en dues fileres, ullprenent-se de fit a fit amb el miralleig de llur vidrim, agafaven l'aspecte de cares fantàstiques, esblanqueïdes, d'ulls oberts i morts, com sorpreses per una son magnètica en mig de llur encantament. Jo aleshores no havia pas sentit a parlar de magnetisme; no era cosa d'aquell temps al meu poble; però ara, que en tinc esment, no puc menys de fer aquesta comparació. L'adormiment era per tot arreu. Se'l sentia com imposat. L'imperatiu «dorm» flotava per l'espai com una volició divina.

Arrupidet, segut a l'acera, vaig calçar-me les botes. Després vaig empendre la marxa mig de puntes, engreït, per una part, del meu atreviment i, per altra, encongit de cor i amb l'aprehensió, no ben definida, d'haver-hi als meus passos quelcom de profanador. Vaig enfilar el carrer pel mig, pel punt més clar, i anava llambregant amb recel la fosca insondable dels carrerons i sotavoltes. La remor dels meus peus despertava de vegades alarmants ressonàncies dins aquelles sepulcrals profunditats, sorolls inesperats i sospirosos, que estremien el silenci com amb un surt. Si els companys no acudien al lloc de la cita, me veuria ben espantat. On anar? On recollir-me?

Pocs passos havia donat quan em va sanglaçar un esclat estrident, esborronador. Vaig aturar-me en sec. Ah!... era la porta de can Lluís; i té, vet-el allí que surt tot acoforrat amb la seva gorra peluda i tot engavanyat amb el seu garringot de coll alt i valones braceres; unes valones que semblaven les ales de pèl moixí d'un aucellàs de niu. Sí, era ell.

Duia a la mà una bombeta d'oli encesa, que li enllumenava la cara, aquella cara llarga i ullerosa, que m'era tan coneguda. Com se m'eixamplà el cor! Quina naixor d'alegria dintre tot el meu ésser!

— Lluís.

— Ramon.

—On tens el ram?

— És aquí.

El tenia darrera la porta. Se'l carregà al muscle, deixà la bombeta a l'entrada, tancà la porta i vingué a ajuntar-se amb mi, agafant-me d'un braç. Estava emocionat. Reia i bategava de dents.

— Gràcies a Déu que ets comparegut — me va dir; i, deixant-se portar d'una distensió d'esperit comunicativa i afectuosa, me va explicar a borbolls les angúnies, que havia sofert.

— He fet nit aquí, a l'entrada, sobre un piloc de brisa seca. El llum se m'apagava per manca d'oli... L'havia d'anar decantant perquè cremés... Me moria de por... Creia veure l'ànima de l'avi en un recó fosc... Quines coses, Déu meu!... I no gosava sortir al carrer tot sol. Sotjava pel badall de la porta, esperant que passessis; quan t'he vist, só tornat de mort a vida.

Mentre parlava anàvem caminant. Que era simpàtica aquella ingenuïtat, aquella senzillesa! Jo n'estava ben agradat; i, amb tot i això, no em vaig pas decidir a imitar-la, i em vaig mantenir reservat sense confessar les meves febleses. Volia passar per valent.

Ambdós estàvem alegres i delitosos. En un moment assolírem la placeta de l'Església; i, així que hi fórem arribats, ja atalaiàrem en Xaneta, que pujava per l'Escala Nova, carregat amb la baluerna de les set gàbies dels reclams, lligades amb cordelles i embolicades amb un davantal de dona.

— Ens hem portat com uns homos! — exclamà

per via de salutació, en reunir-se amb nosaltres. — Es s'hora exacta. — Va revistar ràpidament els nostres entriquells. — Està bé: s'olla des vesc, sa gabiassa, és ram; està bé — mormolà; i, després d'escampar una mirada per cel i terra. — No havíeu sortit mai an aquestes hores? — va preguntar-nos. — Això és sa vera nit. Oi, quina feretat?

En Lluís i jo convinguérem que allò era realment la vera nit i que feia basarda; però vàrem dir-ho amb una tranquil-litat d'esperit, amb un somrís tan placèvol! Aquella basarda ja no ens encongia, ni anguniava. Que n'era de diferent de la que havia sentit en trobar-me sol al carrer de casa! Ara veia les coses d'una altra manera. Vet aquí un poble de dorments. Vet aquí que la nit és com un mantell estelat, que Nostre Senyor, bon pare de famílies, estén sobre la gent cansada del treball del dia. Passaven unes idees així pel meu cervell. Experimentava un sentiment de pietat i de dolcesa més aviat que de por. La imposició de callament, que suara m'havia cohibit amb tanta de força, havia perdut sobre meu la seva virtut sagrada d'ençà que m'era reunit amb els meus companys. Que me'n sentia de valent a llur costat!

Bah! La por era una falòrnia. Em vaig posar a parlar alt, ben alt, i m'agradava de veure que no passava res d'extraordinari. No puc dir els gaudis d'amor pròpia, que hi havia en allò d'esqueixar el silenci amb una veu ardida, que s'esbandia pels murs de l'església, assorallant-los vagarosament. Ma, noi, quina remorassa! I, no res, el cor restava tremolós un moment, però tot seguit es temprava i enfortia. Hi havia plaer a cercar aquella emoció. Tornem-hi. Tots ho provàvem, cada volta amb més desvergonyiment. En Xaneta deia amb fanfàrria:

— Sa nit no es menja dingú. Ja podeu cridar i xarnegar: tot ho aguanta.

Àdhuc en Lluís s'hi divertia; i, tot mordius, mordius, treia de tant en tant la boca de dintre el coll del garringot i feia «ah! ah!» per a despertar algun eco.

De sobte va sonar una remor sinistra, i una cosa negra i voleiosa ofuscà els nostres ulls. Tots tres pegàrem bot, esglaiats. — Ai, Maria Santíssima! — Però de seguit reparàrem que la causa de la nostra alarma no era més que una fulla de pàmpol, que el vent hauria duta de qui sap on.

— Mal llamp sa fua! — exclamà en Xaneta. — Ja m'ho havia mig pensat que era una fua. En cauen tantes per aquest temps! No... jo no m'hai espantat, jo; sinó que sa prudència... Qui anava a sebre quina mena de virosta li venia as damunt? Sa serva és una cosa, sa por... una altra.

És clar, qualsevol hauria fet igual. No, vàrem decidir que no ens havíem espantat gota. Únicament en Lluís va manifestar que ell sí, que de primer moment havia tingut un bell esglai i que havia temut un càstig de Déu. I ara! Un càstig! I per quin pecat?

Rient d'aquella sortida d'en Lluís, vàrem baixar per l'escala dels Valls i vàrem enfilar el carrer de Raval. Allí vàrem tenir un mal encontre: el d'un *sereno*, que ens eixí de trascantó i ens empaità, abocant-nos als ulls la resplendor enlluernadora del seu fanal. En Lluís i jo no sabíem com amagarnos; ens tapàvem la cara amb els abrigalls i donàvem voltes per posar-nos l'un darrera l'altre, cosa que era impossible que aconseguíssim tots dos alhora. Temíem que si aquell home ens coneixia contés a casa a quines deshores de nit ens havia trobat. En Xaneta va creure que la nostra por era d'altra mena i, escudant-nos amb el seu cos, va dir-nos ràpidament, en veu baixa i amb aires de protector:

— No us espanteu. Ets *serenos* no són cap gusa-

rapa. Són gent de bé. Jo el conec aqueix. Es un homo, que es diu Tià, veí de casa, més bo que es pa blanc i més xalat que un joc de bitlles. Deixeu-lo per mi.

Va alzinar-se tant com pogué, alçant el cap, botint el pit i estirant les cames, i

— Hola, Tianet — va dir en to familiar. — Que no em coneixeu? Sóc es noi de s'espandanyer, en Xaneta... sabeu?

— Ah! mala pua! — exclamà el *sereno*, atansant-se'ns. — I a on vas?

— Anem a parar arbret.

— A parar arbret a negres de nit!

— Sí.

— A parar arbret! A no ésser que vajus a òlibes o mussols!... Qui t'ha enganyat? Ja saps quina hora és?

— Prou què ho sé. Matinegem per por que ens pispin es parany.

— Matinejar és! Llamp de rellamp! — exclamà el *sereno;* i esclatà a riure amb tan abundosa riallada, que la seva boca no en podia haver més i tot ell es botia i sacsejava, no podent dar-li pas suficient.

Nosaltres aprofitàrem aquella ocasió per esquitllar-nos d'aprop seu. Tot just sostrets de l'enlluernament del fanal, l'ombra ens queia sobre els ulls com un drap negre i espès; no vèiem pas a on posàvem els peus; però dins l'obscuritat cercàvem precisament la salvació. Amunt i fora! Corríem contents, satisfets, enriolats, encepegant amb les pedres, entrebancant-nos uns amb altres... Ens havíem escapat d'una de bona. El *sereno* no ens havia conegut, ni a mi ni a en Lluís; i el sentíem que continuava rient part d'avall del carrer, amb un riure ronc i trontallós com soroll de roda de carro, que no interrompia sinó per a repetir amb veu em-

bofegada i xisclosa aquella seva exclamació, cada cop més admirativa: — Llamp de llamp de rellamp!

Quan eixírem del poble una òliba ens saludà des dels murs de l'enderrocat palau dels Cabreres.

— Mal brom l'escanyu! — va dir en Xaneta. — No sentiu s'olibassa? Mentre que no ens dugu malastrugança... Béstia més suturna! Xucla s'oli de ses llànties i sent venir sa mort. Tres dies abans de morir es meu oncle... xut, xut, xut... va cantar tota sa nit a sa xemeneia de casa, ella, sa mala bruixa. Només predica desgràcia. Mal brom l'escanyu!

Anàvem molt de pressa. El camí era rost i mal pujador.—En Lluís va començar a queixar-se de dolor a la melsa i no ens podia seguir. Aleshores li vaig pendre el ramàs d'alzina, que era molt feixuc, i li vaig donar els meus farcells, que eren lleugerets. Em feia una llàstima, pobre xicot! Com pantejava! Amb tot i haver-lo alleujat de càrrega, s'anava endarrerint, s'havia d'aturar de tant en tant per a revenir-se, i, quan ens avançàvem gaire, ens suplicava quasi plorant que no l'abandonéssim.

Això ens obligava a fer parades.

— Quin noi més ròssa! — rondinà en Xaneta de baix en baix a la meva orella durant una d'aquelles esperes. — Poc que el voldré mai més. No sé per què s'hi ha d'embolicar en coses d'homo un neulim de criatura, que encara necessita que sa mainadera el duga a coll. Uix! A cada quatre passos se li nuen ses canonades de sa freixura i li fan figa ets tendrumets. Es un fàstig això.

Jo patia per l'un i per l'altre.

Vaig agafar en Lluís pel braç i l'ajudava.

— Apa, arrapem-nos-hi plegats; aviat serem a dalt.

Però, amb tot i la meva ajuda, després d'una

pujada molt violenta, restà llassat i ens haguérem d'asseure a un marge a reposar.

En Xaneta romangué dret, botzinant entre dents, amb l'obsessió de témer que trobaríem el parany ocupat. Es girava d'ací d'allà, brandava el cap, deixava les seves gàbies en terra amb un moviment de mala humor i tornava a pendre-les com si anés a posar-se en marxa; estava neguitós; i a la fi, quan jo havia ja fet pensament d'aixecar-me, va sortir de polleguera i, encarant-se amb mi, va dir reganyosament:

— Que ens hi hem de fer vells aquí? Ai vatua! Ja en tinc es sarró ple. Veniu o no veniu?

Aquell to aspre va picar-me.

— Ai ai! que t'has cregut que ens governes tu? Ai vatua! Ara no ens mourem, per punt.

— Doncs, us planto. Hai perdut sa nit i no vui perdre es parany. Ja vindreu quan us passu sa rampeta. Uix! serà sa darrera vegada que m'embolicaré amb senyorets. Hi faig sa creu. Tots sou de pastetes. Un bufarut us fa caure. Nyícaris! Uix!

I se n'anà costa amunt tot decidit, mentrestant que jo, impulsat a escometre'l a cops de puny, deturava amb prou feines la balançada del meu esperit, tan viva que, en refrenar-la, se'm transformà en una bella rodesa de cap.

En un revolt del camí, encortinant el cel amb llurs negres capçades, hi havia una clapa espessa de suros i alzinots. En Xaneta va pujar resoltament fins a poca distància d'aquella bultra obaga. Després escursà el pas i es girà cop i recop a mirar qué fèiem; i veient que no ens movíem, s'aturà. No gosava passar avant. El boscarrot li feia por.

— Ramon, Lluís! — va cridar. — Que us haveu adormit?

Vaig tapar amb la mà la boca d'en Lluís, que, mogut del seu natural bondadós; anava a respondre.

— Que us heu adormit? — tornà en Xaneta.

Va esperar una estona i, no obtenint contesta, davallà, fingint-se alarmat.

— Sou morts o vius? — deia mentre anava venint. — Ai Maria Santíssima! Que teniu algun trabai? Responeu, si us plau. Es gras això. Responeu com un botavant! Vaja, no estic per comèdies. Responeu o no em mireu mai més sa cara. Això no es fa amb un amic, no es fa. Per ses nafres santes de Nostre Senyor Jesucrist, parleu.

Els tons de la ira, de la súplica i de l'agravi se succeïen en sa boca sens transició; i, arribat a on érem nosaltres, es palplantà davant nostre i, després d'esguardar-nos una llarga estona, esclafí a riure.

— Sancti de guixi! he, he... Esteu de primera, carets. Si us veiéssiu amb aquestes fesomies tan dolorides!... he, he... Sembleu un cap de dol. Cosa més llastimosa! he, he, he...

Parà de riure sobtadament, aclucà els ulls i escopí en terra.

— Si n'hai dita alguna de coenta, teniu, ja me'n netejo sa boca. Tot es verí restu dins aquesta escopinyada, que aixafo amb es peu. Au, sota terra sigu. Què més voleu?

No es podia pas demanar més. A mi m'escapà el riure per sota el nas; i aleshores en Xaneta, tot falaguer, amb un somrís, que li aclotà graciosament les galtones, va abraçar-me pel clatell.

— Oi que no em tens malícia, noi de sucre?

Vàrem fer les paus sense més explicacions. Ens vàrem agafar tots tres a braços entorxats per damunt de les espatlles, mal que quasi no ens ho permetessin els nostres embalumosos entriquells, i prosseguírem l'ascensió amb més cordialitat que mai.

Ja havíem assolit el collet de Santa Bàrbara i no ens mancava sinó guanyar el turó, on desitjàvem plantar l'arbret, quan en Xaneta proferí un crit

sord, i deslligant-se de nosaltres, es deixà caure d'anques en terra amb un moviment de consternació tràgica.

— Sa meua guinea! — exclamà. — Hem fet tard! Ens han pispat es parany!

Vaig restar de pedra. No crec que, si m'haguessin dit que s'havia calat foc a casa, hagués tingut una sorpresa més dolorosa.

— Maleïda sigu sa meua planeta! — prosseguí en Xaneta, planyent-se amargament, amb veu tremolosa i retinguda. — Hai d'haver nascut en divendres, en es dia més curt de s'any. Me devien batejar amb sa mà esquerra. Mireu que sóc es pot de sa pega, jo! Res no em surt bé, res! Ja puc estirar sa cama tant com vulgu, no arribo mai a sa passera: sempre caic a sa xomba... xuf!

— De què se les hau? — me va preguntar en Lluís amb estranyesa.

— De què me les hac? — va respondre en Xaneta, aixecant-se. — Heu-vos aquí les vostres estaries. Se'ns ha ben follat sa vaca prenys. Té, goita, si tens uis as carabassot ¿no veus dos caps allí? Ja us ho deia jo. Ens hem ben lluït!

Efectivament, fixant-m'hi bé, vaig obirar alleshores a dalt del turó dos caps, com de dues persones, que estessin aclofades dins un clotarell; l'un se veia de perfil, amb el bot de la cella i del nas ben marcats al cel, sobre l'estelada polsinosa del camí de Sant Jaume, i l'altre, acurumullat d'una mena de barretina punxeguda, parava de ple els darreres, embardissats de cabells escarolers. Els vaig indicar a en Lluís.

— Té... veus?... són allí.

— Vols dir? — va fer ell, avançant alguns passos vers el turó.

En Xaneta el deturà, subjectant-lo nerviosament per una de les valones de l'abric.

— Quiet, quiet! — li va dir en veu baixa. — No estem per babarotes. No vui que ens reparun. Que es xautun des parany en nom de Déu. Qui primer arriba, primer mol: és de bon jus. Però no vui que s'engreixun rient a ses nostres costes. Hi ha es noi Llambregues... creu-me! L'hai conegut... i és un fresseta! Demà tot es poble n'aniria ple. Girem cua i... bona nit, viola.

— Ai carat! I si al turó no hi hagués ningú?—replicà en Lluís.

— Que tenim pa a s'ui, noi tit? — va fer en Xaneta. — Has vistos mai caps d'homo sense que ets homos hi fossin a sota?

— Doncs, t'erres — tornà en Lluís. — Allò no són caps: són rocs i arbrissa. N'afino els branquinyols i els ramells de fulla, que tremolen amb el vent. Ho vols veure com no són caps?

I dir això, ajupir-se, collir una pedra i etzibar-la dret al turó fou tot u. En Xaneta, que se li havia abalançat al braç per emparar-li l'acció, restà espantat i, ajupint-se, ajupint-se, va seguir amb vista esparverada la trajectòria de la pedra; i quan la pedra topà en terra i de rebot anà a ferir un de aquells boldrons sospitosos, el xicot s'aculà d'esglai fins al sòl. Però al mateix instant, com si s'hagués disparat un resort al seu dessota, s'alzinà de cop, pegà un salt i, amb les seves gàbies a la mà, s'arrencà a córrer a tall de soldat, que assalta una trinxera, tot cridant: — As turó, as turó!

No cal dir si el seguírem entusiasmats. Arribà al cim, ventà un cop de peu despectiu i rancuniós a les dues mates, que l'havien enganyat i, eixancarrant-se al bell mig de la muntanyola, com fent-se-la seva amb l'actitud i la paraula, exclamà: — Es parany és nostro. Ni es rei, ni s'emperador, ni es Sant Pare de Roma mos en poden treure.

III

Tot seguit ens posàrem a treballar. Ens vàrem asseure darrera un tros de paret seca, que restava d'una feixa perduda, vora, vora d'un vall herbós, mig esbornegat; i allí, amb el ram d'alzina entravessat sobre les nostres cuixes, vàrem anar-lo preparant, esbrossant-lo de secalls i rama sobrera i esfullant els branquinyols cimers i calçant-los amb els canonets de canya, que havien de sostenir la pallada.

En acabat, el plantàrem al punt més alt del turó. Feia un goig d'allò més. Impossible sospitar que no fos nat i arrelat allí mateix. Era rodó de capçada, esparpelladet i d'una negror ufanosa que, a ràfegues, s'esbandia de finíssims gira-sols argentins; els canonets de canya hi prenien l'aspecte de beines de fullam tendre, grogues i lluentes; la gallarda soca s'aguantava amb fermesa i el ramatge, gaiament bellugós, contestava amb un xiu-xiu comunicatiu i dolç a les manyagueries de l'oratge.

Heu-vos aquí una trampa ben enganyadora, pobres ocellets! Com malfiar-se d'aquell arbret joliu? On devien ésser ara els innocentons, que s'hi havien de deixar caure? Segurament lluny, part d'allà de muntanyes tot just obiradores, adormidets tran-

quil·lament amb el caparró sota l'ala. I mentrestant, en mig de la nit, en un paratge que, tal vegada, ni tan sols coneixien, el destí inexorable preparava llur perdició; i nosaltres n'érem els ministres, i, abocats al pervindre, hi plantàvem una fita sinistra per a vides d'éssers inconeguts.

Allò era esgarrifós. El meu enteniment d'infant va llambregar la vida movent-se vers abismes, que fan rodar el cap, i vaig espantar-me de la meva acció. Però l'esgarrifança tràgica va passar com un buf. Oh, el goig de la parada! No, nosaltres no volíem pas causar cap dany als ocellets. Jo me'ls estimaria coralment. Els mantindria la gàbia ben neta, els posaria al sol... Cada dia un brotet d'escarola tendra... Els ensenyaria a venir a la meva mà a pendre-hi els pinyonets pelats... Déu volgués que el dia fos d'una bella entrada, i que els ocellets caiguessin com a pluja sobre el nostre ram.

El que ens dolia era l'espera; i no dic res del fred. Els peus se'ns glaçaven.

— Passegem, passegem, — aconsellà en Xaneta. — Que ses sangs no se'ns adormun. Figureu-vos que una cobla toca un contrapàs i que l'hem de ballar. Ànsia!

I amb les mans a les butxaques de les calces i el cap sebollit dintre els set volts del seu tapaboques, acompanyà l'acció al consell, tresca que tresca, perneja que pernejaràs.

Aleshores en Lluís, que estava mut i cloc-piu al meu costat, alçà per sobre l'embós la seva cara llarga, tota ulleres i nas, i em va dir:

— Així hem de passar la nit, fent d'aplanamuntanyes?

— No ho trobo pas gaire divertit — vaig respondre, — però si no ens movem, el fred ens pujarà cames amunt. Quin altre remei ens toca que imitar en Xaneta? Potser convindria que arméssim algun

joc de patacada. Podriem jugar a runy, a saltar i parar, a sauva de tocar pedra...

— Que vols dir que no trobariem brossa per encendre foc?

— Foc! Santa paraula! — exclamà en Xaneta, plantant-se d'un bot entre nosaltres dos. — Teniu mistos?

En Lluís se tragué de la butxaca una capsa rebregada, i, maldant, ne féu sortir el calaixet. No hi havia sinó dues candeletes i encara la una d'elles sense lluc, ni rastre de mixtura.

— Poca cosa és — va dir en Xaneta, palpant-les i mostrant-nos-les. — Però el certus és que amb una sola d'aquestes busques tan petites se podria assolar sa vila. Aquesta no val res — féu, llençant-la. — És una pobrica, que ha perdut sa bossa dets diners. De contra, aquesta altra és de primera classe, sencera de cama i ben plena de potències! Oi, quina pirrosseta de mixtura, ninets? Sembla mentida, ai có! que d'un ou tan petit pugu néixer un drac capaç d'engollir tot un bosc. I ell és ací dedins, caretons. Ordi! Gorda'l bé, Lluís. I anem a preparar-li establada per a quan naixerà.

— Sí, sí, a cercar llenya i foris! — vaig cridar amb entusiasme.

Allò ens serviria de distracció. Tot seguit ens escampàrem alegrois per la muntanyola, i vinga gambejar de quatre grapes a la recerca de secallons!

En aquell paratge, i això precisament constituïa la seva excellència com a parany, no hi havia arbre, ni arbrissó; no hi creixien sinó, i encara raquítiques, algunes mates de bosquina: argelagues, estepes, falgueres, tomanyins... sobretot tomanyins, que en aquell temps estaven poncellats o florits. Un llenyater o un feixinaire no podia pas fer-hi gaire el seu agost.

Al principi ens limitàrem a recollir els misera-

bles brins de brossa seca que trobàvem entre les plantes vives; però, a manera que ens imposàvem dels resultats obtinguts afluixàvem els nostres escrúpuls sobre la matèria combustible i, ara perquè ens semblava secallosa, agafàvem una mata sencera mig tendra, ara, perquè tenia el tronc fustós, n'arrabassàvem una altra de tota verda. Acabàrem per no perdonar-ne gaires. I així va créixer bellament la nostra pila, la qual, això sí, més que de llenya cremadora, semblava de ramatge bonic per a un parament de festa de carrer. Allí la falguera amb ses fullasses ornamentals, allí el tomanyí apenjollat de flors semblants a borles de vellut, allí verdors de tota mena.

— Mà, noi, quanta de tendror! — exclamàrem consternats, en examinar el resultat de la nostra tasca.

Però, bah!... començaríem per encendre la llenya seca, i, dins un bon flamareig, la més verda cremaria també. Per sort havíem arreplegat una bona porció d'esparragueres i gatoses mortes, torrades, rosses com un sucre de mel; i cuitàrem a situar-les al paratge que volíem allarar: una fondaladeta, que hi havia al cim del turó, dintre la qual, ajeguts, estaríem a redós del vent. Amb quin estudi les hi agarberàrem! I, després, les cobrírem de troncalla i de feixina verda i ens preparàrem a calar-hi foc.

Segurament tots estàvem grocs d'emoció.

En Xaneta que no havia volgut fiar l'operació a cap altres mans que les seves, s'agenollà en terra i, amb el cap del mistet apuntat al raspador de la capsa, escampava a l'entorn llambregades ràpides, comprovant si estaven ben preses totes les precaucions. En Lluís i jo emparàvem el vent amb els nostres abrics estesos, i llavoràvem d'esperit, impacients i anguniosos. Ara?... Encara no? No; calia deixar que passés la pantejada del ventijol la qual

s'eixamplava plena de mormolls creixents, que els nostres sentits sobreexcitats percebien amb una intensitat extraordinària i alarmant. Renoi, que llarga!... Sabria aprofitar la bona ocasió el nostre company?

De sobte, rast! espetegà la mixtura sobre el raspador de la capsa i... no res... en caigué una polsina de fósfor, que constel·là l'ombra sota els nostres abrics.

— Animal! Poca traça! — vaig rondinar feréstegament.

— Maleïdes sigun sa tremolor dets meus dits i de sa meua ànima! — exclamà en Xaneta, brandant el cap abatudament; i vacil·là com si, espantant-se de la seva responsabilitat, intentés cedir a algun de nos altres el seu lloc i la comprometedora tasca; però, de cop i volta va decidir-se, refregà de nou el mist al raspador amb un moviment ràpid i l'encengué. I aparegué la feble flameta, de la qual depenia el nostre confort de la nit; i, després dels esclats i bandereigs de la conflagració, s'aquietà i prengué una forma afusada. Cap de nosaltres no gosava respirar. Tots la seguíem amb la vista astorats i atents. Ara s'encongeix i blaveja, petita, petita... Ara s'eixampla resplendent, com un insecte, que treu del dessota dels seus èlitres el joc brillant de ses ales voladores... En Xaneta, emparant-la amb sa mà esquerra, la movia amb tota mena de precaucions a través de l'aire, que podia ofegar-la; i finalment ens l'amagà en acostar-la cap a la feixina. Aleshores només en vèiem la resplendor, i jo vaig aixecar el cor a Déu. «Feu-nos la gràcia que pugui pendre foc a la llenya!»

Vaig sentir la crepitació sorda, que fan les gatoses en encendre's, i tot seguit, amb una mena d'esbufec com de gat enfurestit s'alçà fins a la meva cara una flamarada que cuidà cremar-me les celles.

Visca, visca! Ja tenim foc. Però, no, no... encara no podíem cantar victòria. La flamarada va extingir-se, i no restà sinó una roentor, que, com una munió de llampeigs trencadissos corria en ziguizaga per l'espinam de les gatoses i s'apagava ràpidament. Aleshores vaig veure que en Xaneta, recolzat en terra, bufava amb totes les seves forces per reanimar aquell caliu apagadís, i vaig cuitar a imitar-lo En Lluís féu igual, i tots tres, apa! bufa que bufaràs.

No fou endebades. Belles flames brollaren d'ací d'allà, s'apoderaren dels troncs grossos i tota la pila s'anà ablamant, fins la feixina verda i tot. Però en voleu de fum?... un fum espès i blanc... I tot bufant, bufant, me'n vaig empassar un glop, que em tapà els esperits. Vaig aixecar-me mig esbalaït i vinga esternudar cop i recop, una i cent vegades! No podia calmar-me. I vaig reparar que els meus companys passaven la mateixa tribulació. Els seus caparrons, que flotaven entre la fumarada com testes de serafins dins una boirina mística, se movien atracallats per una tempestat d'esternuts, que els rebatia d'arrera a envant i d'avant a enrera, sense donar-los un punt de repòs.

— Fugim, fugim d'aquest fum — va cridar en Xaneta.

I ja ho crec que en fugirem! Enc que no ens ho hagués avisat, ho hauríem fet per instint. I dolorits de ronyons i esborneiats cercàrem l'aire clar i ens ajaguérem de boca terrosa sobre un marge, que balconejava a la banda de tramuntana, d'on venia l'oratjol.

Allí ens anàrem reposant poc a poc; i, entre caparrada i caparrada dels seus darrers esternuts, en Xaneta, amb una veu embolicada entre tels, que l'obscurien, i sospirs, que la trencaven, va dir: — Ai Maria Santíssima, quines pessigolles més enfadoses!

Estic mig desconjuntat. Aquest fum de tomanyins rellents és capaç de fer esternudar sants de fusta. I si no ens en fóssim apartats de pressa i corrents crec que hauríem acabat per caure esmicolats a peces menudes al voltant des foc. Però ja n'estem salvats, i aquestes esclatarades de nas no ens han d'espantar. Són salut i aclareixen l'enteniment.

— Deu ésser una salut com la dels floroncos — insinuà en Lluís tot tapat d'esperits.

— De bona gana la regalaria a... — vaig fer jo; i, sentint-me de sobte ennuegat per un esternut, vaig restar amb un pam de boca oberta sense poder afegir paraula i amb el respir sacsejat i angoixós.

Un cop refets, ens anàrem atansant al foc amb precaució. El fum empès per un oratge manyac s'acarrerava cap a migjorn: tot aterrat, aterrat, tramuntava el turonet i es capbussava vessant avall cosa d'algunes passes, aixecant-se després cel amunt i esboirant-s'hi. La banda del nord restava, doncs, serena, i allí ens aclofàrem dintre la fondaladeta, entre el foc i un marge embardissat que ens servia de respatller i de paravent. Ens hi posàrem com a cal sogre, amb tota comoditat. Els nostres peus se torraven sobre la cendra calenta, i la flama, aixecant belles xeres, ens acaronova de tant en tant amb llur escalf agradós. En Lluís seia a la meva esquerra i en Xaneta a l'altre costat. No teníem gens de son i conversàvem alegrement, tot contemplant el bandereig de les flamarades, la dansa folla de les espurnes, que n'eixien, i les mudances, que sofria a cada moment el paisatge roent i fantàstic del caliu, que s'anava renovant. No ens calia altra feina sinó afegir de tant en tant llenya al foc, ara seca, ara verda, segons convenia espavilar-lo o atuir-lo. No patiem fred, ni cap altre mal.

— Qui sap alguna rondalla? — va preguntar en Xaneta.

— Rondalles! Prou que m'agraden — vaig respondre jo. — I el foc sembla que les demana; però si són de les que tots ens sabem de cor, no donen cap gust. En Lluís i jo ens hem contat les nostres tantes vegades, que ja ens fastiguejaríem de repetir-ne cap.

— Doncs jo — va saltar en Xaneta — us en vull contar una, que em penso que no l'heu sentida mai: la de sa mare de Sant Pere.

— Apa, doncs, siguem-hi! — vàrem fer en Lluís i jo, incorporant-nos.

En Xaneta se'ns arrambà tant com pogué, a fi que no perdéssim cap paraula, va mig cloure les parpelles, somrigué per sota el nas amb un aire entre picardiós i beatífic, i, amb una verba seguida, seguida, tot llepant-se de tant en tant els llavis com si se li emmelessin del seu bell dir, va explicar-se de la següent manera:

— «Heu-vos aquí, carets de Déu, que sa mare de Sant Pere era sa dona més rampelluda i mala arna que hi haju hagut sota sa capa des cel. Era tant des puny estret que mai va fer caritat a cap pobre, sinó un cop que va donar a un mort de fam un forc de cebes, que se li grillaven. I ve que li arriba es temps de ses fruites madures i, xap, cau dins es cistell de sa mort, com tots farem a sa nostra hora; i sa seua animeta negra de pecat a on havia de definir?... A ses calderes més fondes dets menuts d'en Cundo. Bé... ja l'hi tenim... deixem-la cremar, i anem per Sant Pere. Ronda d'ací, ronda d'allà, predica que predicaràs, gonya es Cel i Nostre Senyor me l'hi floca de porter, encarregant-li totes ses claus. Es bo de s'homo, què xalat!... se repantiga a sa poltrona de cuiro i... hala... hi fa petar una becaina. Bon son. Heu de sebre que a sa porteria des cel hi han tres finestres: una, dóna as jardins

de sa glòria i està sempre oberta, deixant entrar ses bones flaires, i, de ses altres dues, tancades i barrades, s'una, sa verda, dóna as purgatori, i s'atra, sa vermeia, a s'infern, que Déu ens gord d'anar-hi. Doncs com hai dit, heus-aquí que Sant Pere dormia i, en un escarbotell de sa becaina, va sentir un crit d'Israiel, que venia de sa banda de s'infern, i li va semblar conèixer sa veu de sa seua mare. — Ai vatua sa veia de Judes! Vols-te jugar que es serà condemnada? — Si serà, si no serà, per treure'n s'aigua neta, obre sa finestra vermeia i s'aboca a guaitar. Podeu comptar, tots es condemnats, quan vegeren es Cel obert, si es posarien a badar, mirant en l'aire! I sa mare de Sant Pere, que t'hi veu es seu fill. — Ah! fill reconsagrat — va cridar de seguida; — tuací dalt, xalant, i jo aquí, que em cremo?

— I doncs què us hi faré jo?

— Què m'hi faràs, pocavergonya? Aquí, que corre sa brama que ets sa nineta de s'ui dret des teu mestre i que t'ha donades ses claus de ca seua, fill bordissenc, i m'has de deixar patir? Arri, amoixa es teu mestre! Ja no ets homo si no em treus d'aquí.

Sant Pere va tancar sa finestra i amb es cor trist se n'entrà pes caminals des Cel, rumiant, rumiant, Què faràs, què diràs?... Ve que atalaia es seu Mestre, que es passejava per una prada de lliris florits; i va i es llença a sos peus i l'abraça des garrons de ses cames.

— Mestre, o Mestre, pes bon record de ses caminades, que hem fetes junts per sa terra, m'heu de cedir una gràcia.

— Parla — li va dir es bon Jesús. — Ja serà prou que no lliguem caps.

— Tinc sa mare a s'infern i voldria que la'n traguessiu.

— Sí que és mal negoci! Però, veiam... què no passava mai es rosari sa teua mare?

— Ca, home, ca!

— Bé deuria dur s'escapulari des Carme!

— Ca, home, ca!

— I de caritat que no en feia?

— Ca, home, ca!

— Mai per un mai?

— Un cop va donar un forc de cebes a un mort de fam.

— Doncs, ja tenim es cap de treure. Que portun es forc.

Ets àngels varen córrer sa terra i varen portar es trenat de bogues, que era ja mig podrit i sense cebes, perquè es mort de fam se les havia menjades.

— Té — va dir es bon Jesús — aquest és es cap, que has d'allargar a sa teua mare. Que s'hi aferru i amunt!

Sant Pere no es planyegué pas a córrer i obrir sa finestra vermeia i ¡au! trenat de bogues avall, que s'allargava, s'allargava fins a sa gola més fonda de s'infern. I va cridar: — Apa, arrapeu's as trenat, mare, que us pujaré. — I sa veia s'hi arrapà, i Sant Pere tira que tira, apuntalat de genois a s'ampit de sa finestra... tira que tira, i l'anava hissant. Emprò ets atros condemnats, que ho veieren, se varen agafar a ses cames de s'afortunada, i atros, i atros s'arraparen a ses cames d'ets primers. N'hi havia una raïmada!... I tots anaven seguint amunt!... amunt!... i ses bogues podrides ho aguantaven tot. Ningú no gosava a respirar. Ja es front de sa mare de Sant Pere arribava a sa finestra. Llavors se va veure salvada i tragué es seu mal gènit. — Arri avall! N'haguéssiu criats de fills sants! — va cridar, ventant pernada per a desempallegar-se d'ets atros condemnats. I amb aquella batzegada es trenat de bogues se petà i veia i seguidors caigueren a s'infern. I encara mai no n'ha sortit ningú.

Acabat, en Xaneta va esclafir la rialla i jo també.

— Arri avall sa vea rampelluda!

— Avall! Avall!

En Lluís se persignà i va dir:

— Déu ens guardi de mal, Xaneta. A mi aquesta rondalla no em sap pas de bona sentor. Els Sants bé la deuen estimar la seua parentela, i això de dir penjaments de la mare de Sant Pere i de flocar-la a l'infern em sembla tan lleig com un pecat mortal.

— No m'atracallus, manu — va respondre en Xaneta. — Si ella, sa vea, és a s'infern, ni jo ni ets Sants no la'n podem pas treure, i, si no hi és, me'n rento ses mans, que no me l'hai pas empatollada jo sa rondalla. Paraula ençà, paraula enllà, us l'hai referida tal com va contarme-la s'avi Jeremies d'Arraval, que es un homo de bé, que passa ets rosaris cada dia i mastega més parenostres que tu i tots ets teus parents.

Mentrestant la nuvolada s'era abatuda cap a l'horitzó de mar, i la lluna, vas de llum puríssim, resplendia en un cel immaculat. Tots ens abocàrem al marge per guaitar-la. Era una lluna de creixent, amb els cornals quasi en amunt, entre els quals la part ombrosa de l'astre, ben obiradora i d'un diàmetre més petit en aparièncía que el de la part clara, sortia a la manera d'una gla, que brolla del seu didalet blanc. En Lluís se la mirava embadalit i exclamà:

— Què bonica! És una veritable llanxeta de plata.

— Errada! — va saltar en Xaneta. — Mira-te-la bé. És es bressol des bon Jesuset. Veuràs, repara es cèrcol de sa mosquitera. No repares sa mosquitera tirada, allò negrenc que tot just s'afigura? Ara s'Infant dorm i sa Verge feineja per sa casa *amplis me.* Ets àngels amb candeles enceses vetllen un tros lluny des bressol; veus?

— Calla, tu veus els àngels? — va fer en Lluís.

— No, ets àngels no es veuen, perquè s'ombra se'ls menja — contestà en Xaneta, — però es veuen ets flams de ses seues candeles. Goita.

— Les estrelles?

— Diga-les-hi estrelles. Ets noms són aire i ses coses els aguanten tots.

— Ja és bonic això, que dius — va dir en Lluís, contemplant els estels amb complacència. — Però és una falòrnia. Que te les creus tu, Xaneta, aqueixes corrandes?

— Jo! — va respondre en Xaneta, vacillant. — Ningú no hi ha estat per allí amunt. Diuen i dic, però qui vols que el remenu es mobiliari d'un pis tan alt, sinó Déu i ets àngels? Ara... del cert, del cert... crec que ningú no en sap res.

—Se'n sap més que no et penses, Xaneta — va saltar en Lluís; i, girant-se cap a mi, em preguntà: — Què et sembla a tu? L'oncle em va dir que la lluna era un món.

— Sí — vaig respondre. — És un món com la terra, una mica més petit.

— Amb muntanyes i tot?

— Ja ho crec! Amb grans muntanyes, més altes que el Montseny.

— I com se sap això?

— Mirant-ho amb unes ulleres de llarga vista... unes ullerasses de gegant, que tenen cada vidre com una mola de molí.

—I a les muntanyes de la lluna no s'hi veuen arbres i cases i gent?

— No s'arriben a afigurar.

— I rius?

— Tampoc se reparen; però hi ha mars. Jo vaig veure un mapa de la lluna i era igual que qualsevol de la terra: allí mars, allí continents, allí badies...

A tot això, en Xaneta m'anava tocant amb el col-

ze i s'estremia amb un riure de conill; i, aprofitant una distracció d'en Lluís, qui s'encantava amb la visió del cel plena dels seus somnis, se m'acostà a l'orella i em va dir ràpidament amb veu baixa i enriolada:

— Dali, dali garrofa, dali! Ma, si en tragina de morral aquest noi!

Vaig mirar-me'l amb una cara tota malagradosa. Figurar-se que jo era capaç d'enganyar el pobre Lluís! No mereixia una llisada aquell minyó presumptuós, que es creia més viu que tothom? Me vingueren a la punta de la llengua un reguitzell de paraules agres. Però què en trauria de dir-n'hi quatre? Qui era capaç de convèncer-lo que l'estelada no era una menudalla, que, ben arreplegada, li cabria al clot de la gorra? I, tot plegat valia la pena d'armar una batussa? Així doncs, d'una consideració a l'altra vaig anar-me empassant la mala saliva, que la pruïja dels dicteris m'havia fet a la boca, i vaig optar per callar-los; i, per a esbargir més la temptació, vaig aixecar me i em vaig posar a passejar per sobre el marge, atalaiant el paisatge.

IV

El dia no podia trigar a venir. Se va enllumenar la finestra d'una casa de pagès i vaig pensar: «Això és que la gent es lleva. Senyal que la matinada és avançada i que el matí no és gaire lluny.» Cap al poble, sonava veladament una mena de trompeteria, que va confirmar-m'ho. Era la diana dels galls, que s'alçava muniosa dels innombrables corrals de la vila i despertava ecos dispersos per les masies amagades darrera les muntanyes. També vaig sentir la veu argentina i refilaire d'una dona, que segurament s'esfreixurava apel·lant i renyant alguna mainada, que li fugia camins enllà, i, cap a la banda de Sant Pere del Bosc, uns lladrucs de gossos, que devien senyalar algun vianant. Totes aquestes veus, afeblides per la distància, l'orella les destriava netament a través de l'aire cristal·lí, tal com l'ull repara fil a fil els brins d'herba menuda al fons d'un estany d'aigües clares, però eren quelcom tan llunyà que un hom hauria dit que la profunda puresa del silenci no se'n contorbava. Jo les escoltava amb interès perquè m'indicaven l'hora, i no tenia altre rellotge, on consultar-la. Quina cosa més bona era un rellotge! Així que tingués prou dinerets me n'havia de comprar un.

Ja em girava per a tornar a la vora del foc, quan vaig sentir, vingut de cap avall de la muntanya, de Santa Bàrbara, un ronc estossec, que m'ocasionà certa alarma. Segurament algú pujava pel costerut caminoi de les vinyes cap al que menava vers el paratge on erem. Vaig girar-hi la vista i, al cap de poca estona, en un revolt llunyà, emplateiat de la claror de la lluna, vaig reparar que apareixia el negrall d'un home. I, el pressentiment del meu cor no m'havia enganyat, vaig veure que aquell home era un parador. Pujava la costa cap-jup a lentes i llargues gambades. Portava un gran ramàs sobre el muscle esquerre i, a la mà dreta, al cap d'avall del braç llançat, un farcell, que devia ésser de gàbies. Per força havia de dur la intenció d'ocupar el nostre parany, que era el millor de la rodalia. Qui sap si, en adonar-se que l'haviem pres, respectaria els nostres drets? Qui sap? Era un home com un Sant Pau.

Tot seguit vaig avisar els meus companys.

— Lluís, Xaneta, alerta! Mireu: un parador, que ve cap aquí.

Els dos xicots eixiren tot seguit del cloterell i guaitaren amb el major interès cap a l'indret, que jo els vaig indicar.

— Sí, es un home amb un ram, un parador — va dir en Lluís.—Va pujant amb santa calma, i poc es pensa que l'haguem pres per mà.

En Xaneta es gratà el clatell amb un aire indecís i abatut.

— Crosta! Deu ésser en Llambregues—mormolà. Oi, que a sa seua gorra li manca mitja visera? Coi! No es pot afinar bé des de tan lluny i amb aquesta mala faró de quart de lluna. Però... aqueixes camarres, aqueixa jupa, aqueix balandreig de cos tan desgraciat. És ell, vatua! I què fem?

— Nosaltres no hem de fer res — vaig contestar.

— És ell el que s'haurà de bellugar a entornar-se'n un cop arribi aquí dalt i trobi el parany ocupat.

— A dreta llei sí — va dir en Xaneta. — Nosaltres tenim s'arbre plantat: això és una bandera, que diu que es castell és nostre. Tots ets paradors des món ens donarien sa part guanyada, però...

— Però què?

— Que en Llambregues és un bèstia bruta, vet-ho aquí. Si coneix que som criatures, ai, ai, ai!...

— Que vols dir que ens treurà d'aquí per posar-s'hi ell?—preguntà en Lluís.

— I ara! I doncs per què hem matinejat tant? Per què hem perdut la nit? — vaig saltar jo, encarant-me amb en Xaneta. — Per què tantes presses, mestre tabalot? Per què tant patir de fred i d'avorriment?

— Oh, coi!—exclamà ell.—Hem guanyat sa raó. Pega'm, home, pega'm, si coneixes! Que no és alguna cosa sa raó? Quina culpa en tinc jo que aqueix galifardeu sigu un tros de carn mal batejada, sense principis, ni vergonya, ni llei de Déu? I encara veurem si s'atrevirà a propassar-se. Sa raó... és alguna cosa sa raó. — S'atansà cap a on érem en Lluís i jo i, amb veu baixa i aire misteriós afegí: — Mireu, sa raó és una muralla; però s'hi han de posar soldats as darrera que la defensun i sinó...

— És a dir que ens haurem de batre? — preguntà en Lluís.

— No, coi, no hi podem res a pinyes. Ens estossaria, ens capolaria... Té un braó de mil dimonis. Ets nostros ajudants han d'ésser s'astúcia i sa prudència. No us en rieu amb aquest posat de llàstima, no. Sa prudència és un arma molt fina, molt retefina.

— I com es maneja aquesta eina? — vaig dir jo amb to despectiu.

— Pse! — féu en Xaneta. — Ja veurem. Per de

moment sóc de parer d'amagar-nos. Convé que en Llambregues no ens conegu; que no sépigu qui el gorda es parany. Es meu pare, que va córrer sa guerra carlina, sempre m'ho diu: ses forces amagades fan una bella por. Un cop es parany restu ben solitari, amb es foc i s'arbret, sa basarda s'hi alçarà de gordiana. Creieu-me, ben amagadets i... moixoni!

Dites aquestes paraules, s'ajagué al mateix lloc, que ocupàvem suara a la vora del foc, i nosaltres, el meu cosí i jo, a manca de recurs més satisfactori, l'imitàrem; però jo estava descontent d'en Xaneta. Havia esperat que ell manifestaria més confiança en la força del nostre dret i que m'encoratjaria, traient importància a la meva aprehensió. I no havia resultat així. Ell, que tan solia pintar-se-les de valent, s'havia acovardit tant o més que nosaltres.

— Jo no estic pas gaire tranquil — mormolà en Lluís a la meva orella. — He sentit a parlar molt d'aquest Llambregues. Diuen que és un galifardeu tan forçut que aixeca a pols les portadores de verema més pesants: un home, que no té por de res, que agafa les serps amb les mans i que és tan mala ànima que soterra els gats de viu en viu a la platja. I ara figura't que aquest és el seu parany de cada dia i que no voldrà perdre'l pas. És capaç d'esclafar-nos. Jo crec que hi guanyaríem de fugir ans que arribi aquí dalt.

— Fugir! Mai! Que ens mati. Ens defensarem com lleons — vaig respondre amb el respir tot esbufegós d'indignació.

Sí, calia que ens defenséssim; però, com? Ah! si jo hagués tingut l'escopeta del pare, aquella tan bona de dos canons, que mata les llebres a dues centes passes! Desgraciadament no disposava de més arma que un petit ganivet. Me'l vaig treure de la butxaca i el vaig obrir. Era punxegut, i el dia

abans l'havia esmolat tan finament que tallava un paper a la correguda quasi sense violència. Però, així que em vaig imaginar l'acció de clavar-lo al pit d'un home viu, se m'estremiren de soca a rel les orelles i se m'adreçaren d'horror els cabells. No, lluny de mi tal intent! Ferir a cops de gavinet era cosa d'assassins. Em defensaria a mossegades i cops de puny.

Mentrestant en Xaneta no parava de rebolcar-se nerviosament, ara d'un costat, ara de l'altre. A cada moment s'incorporava, treia el cap per sobre el marge i traüllava per entre les mates. Després, com si aquell tripijoc no bastés a la seva nerviositat, se posà a passejar de quatre grapes. Furetejava d'ací d'allà, passava per davant de la foguera com un galàpat monstruós, se perdia en els replecs torrentosos de la muntanyola... anava, venia, voltava... Que redimontri devia cercar? A la fi s'aixecà dempeus. Portava un roc tan gros que amb prou feines podia abraçar-lo i sostenir-lo apretat contra el pit i, trampalejant, trampalejant, anà a deposar-lo al damunt del marge, que formava la cresta del turó. Tot seguit n'hi tragina un altre, i aleshores vaig compendre que devia haver mudat d'intent i que preparava la defensa. No era mal pensat. Si deixavem que en Llambregues arribés al parany, essent tan mala ànima com era, de segur que esbotzaria a cops de peu les nostres gàbies dels reclams, capolaria amb quatre manotades el nostre arbret i, amb les mateixes astelles, que en trauria, ens plançonaria al seu gust; i nosaltres no podríem pas res contra la seva forçarra. En canvi, si mentre pujava rostos amunt per a assolir el cim del turó, l'escometiem des de dalt estant a pedrades i estimbant-li rocs al damunt, molt seria que no l'estaborníssim ans que pogués arreplegar-nos. Però era de bon jus atacar-lo ans que ell ens menacés? Amb quin dret

podíem escometre un pacífic vianant, que encara no ens hauria causat cap dany? Aleshores sí que perdríem aquella raó, que en Xaneta ponderava tant suara mateix, i donariem a l'atacat el dret d'allisar-nos l'esquena amb aquella plançonada, que tant temíem. I tothom ens diria: «Massa poc! Us està bé!» No, jo no ho permetria pas. Valia més exposar-se als perills més grossos ans que despullar-se de la justícia, que ens assistia.

Amb això, vaig acudir al costat d'en Xaneta i vaig advertir-li els meus escrúpols, avisant-li que ni en Lluís ni jo no agrediríem ningú que primerament no ens hagués maltractat d'obra. — Volem carregar-nos de raó — vaig afegir — i ens estimem més ésser màrtirs que facinerosos. Així, doncs, para ment a comprometre'l, entens? No ens facis baixar la cara. Deixa't d'arreplegar pedres, que no han de servir de res i... apa! tornem al nostre cau.

Semblava que el xicot ni tan sols m'escoltés. Estava situant una de les seves pedrasses, i, tot bleixant del fatic d'haver-la duta a braç i de remoure-la a rossegons per terra, prosseguia el seu treball. A la fi es redreçà, esguardà tranquillament els dos rocs enormes, que a poca distància l'un de l'altre havia posat sobre el marge, entre les mates, i, després, encarant-se amb mi, va dir-me:

— Què t'empatolles, cap de trons i tramuntanes? Que somniem, noi tit? No res de pedrades, no res de batusses. Que et penses que m'he tornat boig? No vaig a guerra jo: vaig a pau... i a una pau xalada, si sabeu representar es vostro paper i Nostre Senyor no se'ns gira d'esquena. — Va abraçar-nos per sobre els muscles, i, acotant a la seva les cares d'en Lluís i jo, va dir-nos baixet i falaguerament: — Riurem, creieu-me, riurem. No es xautarà des nostro parany en Llambregues.

— Apa, doncs — va saltar en Lluís impacient, — explíca't d'un cop!

— És una facècia xalada — va respondre en Xaneta amb un riure ple d'emoció. — No perdem temps. Ara en Llambregues segueix sa reblinconada des camí de Sant Joan i sa muntanya el priva de veure'ns. És sa bona ocasió. Mireu, enfileu-vos cada un de vosaltres a dalt de cada un d'aquests rocs.

— I què en traurem? — vaig botzinar.

— Enfileu-vos-hi, coi! Que és cap mal això? Ja m'explicaré en acabat.

Vàrem obeir.

— Molt bé! — exclamà en Xaneta — així mateix, ben drets, ben encirats. Ordi! D'un tros lluny no es coneix pas que sa pedra i ses vostres cames no sigun d'una sola peça. Sembleu dos homenassos. Ses vostres catracòliques llargues dissimulen sa curtesa dets vostros cossos. Deixe-vos-les ben descordades... Així! Àngela!... estufades, esbalandrades... Ara, entortolligueu-vos es tapaboques entre coll i closca ben amunt. Qui no pensarà que sou dos *americanos?* No en pareu poca de mota ¡crosta!

Va córrer a la foguera i en tragué dos fumallots abrasats de la punta.

— Teniu — va dir, posant-nos-els a la boca, — fumeu. Això fa homo.

Se va girar del revés el gec i la gorra, que eren folrats d'una llaneta virolada, i se'ls engiponà d'a quella guisa.

— Sa meua mare mateixa, que passés pes camí des collet, no em coneixeria. Jo figuraré sa vostra criatura. Trescaré, saltaré, guimbardejaré... Sa meua mida curta farà ressaltar ses vostres alçàries... Per això futisquejaré a propet vostre. Que no us escapu es riure, carets... No és cosa de gresca; ens hi va de ses costelles.

Dit això, s'apartà per examinar-nos d'un tros

lluny i, entusiasmat de la seva pròpia combinació i de la nostra patxoca, tornà, tot repetint de baix en baix a tall de víctors: — Ordi, ordi, ordi!...

No vaig poder menys d'admirar l'astúcia del brivall. Per què no havia de donar resultat? Des del peu del turó, a l'escassa claredat d'un quart de lluna, havíem d'oferir, efectivament, l'aspecte de dos homes fets i drets; i en Llambregues, veient el parany ocupat i no per criatures, de qui li fóra fàcil abusar, probablement no voldria perdre temps en pujar a un cim que no li servia de camí per a anar dretament a cap altre paratge. Però, anèu a saber com s'ho pendria. I si endevinava la treta, que volíem jugar-li, ell pla que ens la perdonaria!

Amb aquests pensaments el cor se m'encongia amb tremolins; i quan un estossec aspre m'advertí que el terrible parador anava a presentar-se al camí descobert, l'esperit se m'esborneià de tal manera que vaig témer perdre l'equilibri i caure daltabaix del meu pedestal.

— Ara ve... alerta! — va advertir en Xaneta a mitja veu.

De primer no vaig adonar-me sinó d'una ombra llarguíssima, que invadia el camí descobert i s'hi movia a la manera de la d'un núvol passatger. Després vaig distingir l'home, que la projectava als raigs baixos de la lluna ponentina, que el ferien per darrera. Era el mateix que suara havíem llambregat més avall dins el camí clar de les vinyes, amb el seu ramàs a coll i les seves gàbies a la mà. Igual que aleshores semblava ara també que caminés d'esma, brandant amb aires de mandra, el cos tombat endavant i el cap inclinat cap al pit, sense mirar enlloc, com si estés pensant en coses llunyanes. Que n'estava de refiat del seu parany! Que poc es recelava de trobar-lo ocupat! Era capaç

de no adonar-se de nosaltres fins que ja fos dalt del turó, quan ja la nostra estratagema seria inútil.

Una relliscada d'en Xaneta, no sé si casual o intencionada, provocà una sorollosa rodoladissa de pedruscall, que esverà el caminant. Aleshores l'home s'aturà en sec, va alzinar-se i restà immòbil com una estàtua, mirant cap allà on érem. Després, astorat d'ulls i bocabadat, passejà diverses vegades la vista de l'arbret a nosaltres, i de nosaltres a l'arbret, com si no sabés avenir-se de les insospitades novetats, que descobria. Ho vaig compendre pels moviments del seu cap i pel flamareig de les seves mirades, tan viu que triomfava de l'ombra i de la distància. — Ara és el moment crític — vaig pensar tot corglaçat. I, en adonar-me que l'home, després de vacillar una estona, avançava resoltament cap al nostre turó, vaig espantar-me tant que ja anava a saltar del meu roc per arrencar-me a fugir cames ajudeu-me.

Però ans d'haver executat la covarda acció, que ja el meu esperit es precipitava a iniciar, l'home temut va aturar-se de nou, i el seu aturament suspengué el meu impuls. L'enemic no es llançava a l'assalt. Només s'havia aproximat unes quantes passes per observar-nos millor. Va posar-se sobre les celles una de les seves manasses estesa a tall de visera i tornà a llambregar-nos intensament, enviant-nos terribles efluvis de la seva ànima, que talment jo sentia que em resseguien membre a membre esborronadors i penetrants. A la fi es degué convèncer de com se les havia amb antagonistes superiors a les seves forces, reculà com afrontat, pegà una giravolta sobtada, i, a marxes dobles, desaparegué costa avall en un dir Jesús.

En Lluís i jo encara romanguérem una bella estona immòbils, petrificats. A mi em costava de recobrar el respir i, per altra part, no estava pas

ben segur que el fugitiu no mudés d'intent i comparegués altra volta. En canvi en Xaneta s'havia tranquil·litzat tot seguit i engegava darrera de l'enemic un seguici de babarotes murriesques per escarnir-lo en sa retirada: simulà donar-li corda com a un rellotge, féu acció de desdujar un cap de llivant i d'amollar-l'hi tot de pressa i, finalment, el perseguí amb un pam i pipa a dues mans tan teclejat com si n'hagués d'eixir una burlesca sonata de clarinet, que l'acompanyés en sa marxa.

Aquests gestos m'encoratjaren, i, aleshores en Lluís i jo davallàrem dels nostres pedestals i no sabíem el què ens passava. Després de l'opressió de cor, que havíem sofert, ens sentíem alleujats, respiràvem amplament, tot ens queia en gràcia i, assorollats per la vivesa de tantes d'emocions, bategàvem de dents i tremolàvem igual que si acabéssim de sortir d'un bany fred. No sé quantes de vegades ens abraçàrem, tot saltant i rient i follejant.

V

Un cop tornats a la vora del foc, que abrandàrem amb la millor feixina, que restava, vaig felicitar entusiàsticament en Xaneta.

— Ets el millor cap de tots tres — li vaig dir. — Has tingut una pensada digna d'un gran general. Si no se t'hagués acudit, estàvem ben perduts.

— És s'astúcia — va respondre, ensalivant de satisfacció. — Ja us ho deia jo que s'astúcia i sa prudència eren armes molt fines. Ara n'heu tocades ses proves.

— Sí que són armes fines — vaig contestar, — però no tothom té l'enginy, que és menester per a esmolar-les i bé servir-se'n. T'has cobert de glòria, Xaneta i... mira... no vull que això es perdi. Demà ho contaré als nois d'estudi i tot Blanes n'anirà ple. Veuràs quina garola armarem a la salut d'en Llambregues! Tots els nois et voldran ésser amics.

Ell m'escoltava, rient entre carn i pell i brandant el cap en senyal d'aprovació, però de sobte se li trasmudà la cara i, amb un aire greu i preocupat, exclamà: — Alerta amb ses criaturades, noi de sucre! Valdrà més que no xerrem.

— Què? Una facècia tan divertida ¿no ens hem de donar el gust de contar-la?

— Ets gustos costen cars — reparà ell. — És clar que un hom s'agradaria de xerrar-ho i de veure com sa gent s'hi engresca i us en fa ses seues enhorabones. Però... alerta... mentres nosaltres ens estufaríem sota ets untets de ses paraules falagueres, en Llambregues bufaria de ràbia com si li gratessin s'esquena amb una estora; i, recelem-nos, quan ens pogués arreplegar pes seu compte, a sa pell ens escriuria sa solfa de sa seua quimera, i... qui sap?... potsefer que algú de nosaltres cantaria es gori-gori final. Es un bèstia bruta en Llambregues. Ens convé callar. Tan poc que costa de callar! — Esclafí un llarg sospir i afegí: — I tant que un hom glateix per xerrar!

— Tens raó, Xaneta; no hem de dir res — saltà en Lluís. — Jo et prometo callar com un mort.

— Tu sí; jo et crec com s'Evangeli; però aquest altre i jo...

Aquí va interrompre la seva frase i aixecà un dit en senyal d'atenció. Sonaven hores i tots tres paràrem esment a comptar-les. El vent s'era encalmat i les batallades del rellotge del poble difonien per l'atmosfera pura i elàstica una dolça música, que passava en ones tremoloses, les quals, afinant-se més i més a manera que s'eixamplaven, semblava que anessin a morir com en propi ribatge als turons i serres de l'entorn. En Xaneta comptava en veu alta: — una, dues, tres...

— Sis hores! — exclamàrem tots en acabat.

— Via i foris a empaiar s'arbret! — disposà el nostre director, aixecant-se tot atrafegat. — Vinguen ets reclams! A on heu posada s'olla des vesc? Porteu matolla per tapar ses gàbies. Ànsia, no perdem temps. D'aquí a mitja horeta s'auba serà estesa per sa terra, i ets aucells passaran per sobre ets nostros caps, mofant-se des nostro arbret des guarnit.

Per més que ens afanyàrem, quan haguérem preparat les nostres coses, apagat el foc i distribuït a l'entorn de l'arbret les sis gàbies dels reclams, cobrint-les amb matolla clarera, que les dissimulés sens enfosquir-les, ja l'ombra de la nit havia perdut la seva intensitat i nitidesa: l'entelava una blavor, que emboirava la llum dels estels; i cap a la banda d'orient el cel s'obria amb una diafanitat verdelosa sobre les calimes de la costa.

Tot seguit començàrem a empallar. En Xaneta, que era més pràctic en el maneig del vesc, empastava les palles, que li anava allargant d'una a una en Lluís, d'un manat, que en tenia a sota l'aixella, i jo, enfilat a dalt d'un roc, un cop empastades, les prenia d'en Xaneta i les encomanava pel cap sec als canonets de canya, amb què suara havíem endidalat els branquillons de l'arbret. Aquella operació era braument entretinguda, i força penosa a causa del fred, que ens embalbia els dits, ens gelava de peus i ens esmolava, causant-nos-hi una coïssor insofrible, el tros de les orelles, que eixia al descobert per sobre els nostres tapaboques. I no hi havia remei; la tasca apressava i no podíem pas entretenir-nos a saltar per desendormir-nos de peus, ni a ficar-nos les mans a la butxaca, per escalfar-les. Quan ens lleguia una mica ens bufàvem els dits, però no paràvem un moment el treball. Si ens l'haguessin obligat, de segur que ens n'hauríem queixat de valent; mes ara que ens l'imposava la nostra pròpia il·lusió, ningú pensava en deixar-lo. Només en Xaneta, que era el que patia més amb el maneig del vesc i l'aigua gelebrida, on havia de pastar-lo, s'exclamava de tant en tant. — Rellamp, quin grísol s'és girat! Taia més fi que una rasadora de barber! Això és fred d'auba. Afanyem-nos, afanyem-nos!

Certament, el temps apressava. Es diria que

una pal·lidesa freda i bascosa s'estenia pel cel i la terra. Hi havia un plor i un tremolí en l'herba. El llevant era d'una blancor trista, sorda, cadavèrica... Però tenia quelcom de la cara d'una persona, que hagués vingut en basca i s'anés retornant: cada vegada que hi girava la vista hi reparava un canvi de color, cosa que m'alamava, estimulant-me a prosseguir l'empallament amb més daler. Aviat fou d'un groc d'aigua de taronja. Al cap d'una estoneta ja presentava una color com de carn; i aquella color s'anà escalfant, escalfant per moments fins a tornar-se tan rosada com la de les nostres orelles.

De sobte tots els reclams romperen a brillar amb refilets curts i repetits. — Verdums! — avisà en Xaneta. — Cuitem, apartem-nos, apartem-nos... que no s'espantun!

Sense ni tan sols encomanar a l'arbret la palla envescada, que tenia a la mà, vaig córrer cap a un xòrrec i m'hi vaig ajupir al dedins. Els meus companys també havien desaparegut de les envistes. «Renoi, verdums! Tan grossos i bonics que són! Si els poguéssim agafar!» I cert que eren verdums; no s'havia errat en Xaneta; tot seguit vaig sentir al lluny, cap a llevant, el rut-rut característic, que solen llançar quan van volant; i no trigaren gaire a fer-se vistents. Eren tres. Volaven molt amunt, i el sol, que encara no havia eixit a l'horitzó, devia ja banyar en aquella altesa les llurs panxetes àuries. Tots tres lluminejaven. Eren tres espurnetes, que s'anaven dilatant i es convertien en tres estels d'or, palpitants en mig de la blavor obscura i deserta del cel. «Que bonics! Ah! tocar-los, posseir-los... quin gaudi!» El meu cor els atreia amb tota la força del seu desig. Vindrien?... Canviarien de rumb?

Tot just havia tingut temps de dubtar-ho que

ja ells eren arribats i es movien dins l'aire, quasi en línia perpendicular sobre el meu cap. Amb el vogament del vol, els glops d'ombra de la conca de llurs aletes tan aviat s'esvaien com tornaven al seu lloc, a manera d'una delicada joguina que només fos visible quan la copsessin. Ah! passaven de llarg. Però no... El nostre reclam va brillar amb més insistència, amb més fervor i més pit que mai... I ells s'aturaren com corpresos, es giraren, davallaren... Baixaven en diagonal cap a l'arbret! Serien nostres. Mes, tot d'un plegat, esclafiren un piulet breu com un surt i reprengueren el vol cap amunt, cap a ponent, cap a enllà de les profundes blavors.

—Maleïts sigun ells! —va cridar en Xaneta, reapareguent. — Se'ns han escapat des puny i nosatros en tenim sa culpa. Oidà! com hem d'hajar aucells, si es nostro foc, mal apagat, encara fumeja i els espanta?

Tots tres ens precipitàrem furiosos sobre els fumalls i els calcigàrem amb ràbia, esclafant-los sota els nostres peus; i, no contents encara d'això, cobrírem amb una verda capa de tomanyins la carbonitja i les cendres. Després ens acuitàrem a completar l'empallament de l'arbret.

Mentrestant el dia entrava més i més. La calitja marina s'havia carenat d'una franja d'or, i tot el paisatge, des de llevant fins al Montseny, s'estremia sota una fluctuació de llum tenuíssima i vaporosa. La costa estava encalimada. Les serres de Tossa desapareixien embolcallades per una espessa boira, que esblenava sobre el cel ses grenyes caragoladisses. De sobte un dels seus flocs més alterosos s'ablamà com un encenall i foguejaren al nostre entorn una munió de gotetes de rosada, a faisó d'ullets tafaners i parpellejants, que la bosquina obrís a espiar la gloriosa sortida del sol. Segurament l'astre del

dia s'alçava ja sobre el nostre horitzó darrera la fosca calitja.

Aleshores començà el gran moviment dels ocells de passa. Semblava que n'hi havia una naixor dins el cel. D'on venien? De quines terres s'eren aixecats? Ningú no podia dir-ho. Apareixien ací, allà, per tot arreu, com si l'aire els criés espontàniament; eren de primer un piquet quasi imperceptible dins el desert blau, un punt de vibració més sensible entre els múltiples punts de vibració de l'ambient; després, una bombolleta, que va creixent i definint-se, i, més tard, una petita meravella de color i de llum, que es perdia de vista en el temps de dir, anomenant-la: és un verdum, és una cadernera... I quiscun tenia el seu filet de veu característic, un crit rítmic, acompassat al moviment del vol. Se'ls sentia en bonior a dreta, a esquerra, lluny, a la vora, per tots els indrets. Segons un hom parava l'atenció a una banda o a l'altra, percebia la piulada del pinsà, la veu engorjada del passerell, la nota interrogativa de la cadernera, el contralt del verdum, el refilet melangiós del lluer... Cada partícula de l'aire s'animava amb els sons de la vida. Tot el cel era un psalteri.

Nosaltres sotjàvem l'arbret a una distància d'una vintena de passes, ajupits darrera la paret seca d'una feixa abandonada. Estàvem callats, amb els cors oprimits, contemplant amb ulls cobejosos aquella gloriosa marxa de l'ocellada. Ah! de tota aquella immensa ruixada de moixons ¿no en cauria una gotellada per a nosaltres?

No trigàrem gaire a veure complerts els nostres desigs. Una voladúria de caderneres, fenent l'oratjol amb un graciós moviment, que la feia ondular tota plegada d'avall en amunt i d'amunt en avall, arrumbà de dret al nostre parany, contestant amb un xarroteig ple d'amabilitat i falagueria les instàncies del

nostre reclam. Aletejant, aletejant, donà una volta amb certa sospita entorn d'aquell arbret solitari tan rodó, tan verd, coronat de beines grogues, lluentes de tendror. Després s'enlairà tota compacta, com si un buf de vent l'aixequés amunt, amunt... Per fi s'immobilitzà i, esgranant-se de sobte, totes les caderneretes, que la componien, caigueren com pluja sobre els cimerols del ram temptador.

— Nostres! — vàrem cridar, corrent enfollits.

El nostre aspecte amenaçador espantà els ocells i volgueren empendre la fuita. Ja era tard. Aquelles beines grogues lluentes de tendror s'eren aferrades a llurs plomes, i travaven llurs membres. Pobres ocellets! Alguns, amb la palla traïdora entravessada de llarg a llarg de les desplegades ales, que ja no es podien tancar, restaven penjats a les branques mateixes, que havien pres per reposador; altres queien pesadament en terra com fruita ventissa; altres esvoletegaven arran del sol i fugien a tomballons, aixecant-se, recaient i arrossegant-se com qui s'entrebanca amb la pròpia faldamenta dels seus vestits. En férem un bell arreplec.

Quan els tinguérem nets de vesc i engabiats, no ens sabíem avenir d'ésser posseïdors de tanta de riquesa i de tanta de vida. — Renoi, hi ha un mascle de set llunes, mireu! — ens va dir en Xaneta, indicant-nos-el amb el dit.

—Mà, quin mascle!

— Quina cua! Això és un ròssec de seda.

No ens llegué d'encantar-nos gaire. Tres pinsans, vinguts no sé de quins indrets s'havien llançat a l arbret ràpids com una dardada. Encara no els havíem agafats, ja un verdum feia l'aleta sobre el ram, es posava dalt d'una palla, fugia amb ella i, en mig del seu vol pressut, es desplomava de cop i volta al peu del turó. I, d'ençà de llavors ja no puc posar ordre ni concert en els meus records. Plo-

vien ocells; no ens donaven temps de refer la pallada. I tots tres vinga córrer adalerats, posseïts de l'embriac de la caça.

Era un goig arruixador i barbre el de perseguir aquells volàtils a la carrera, agafar-los amb la mà i sentir-los dintre el puny calents, pantejants. Brollava del cor un clam soberg: «Contra mi no hi val espai, no hi valen ales.»

Ara atrapàvem un passerell de vesta torrada, tan vermell de pit que es diria que l'hagués esterrejat sobre un bassal de sang, ara un pinsà gaiat de groc i blau, ara un verdum, que es girava amb una actitud d'àliga a becarrejar el dit, que l'oprimia. Encara amb la presa a la mà, ans d'haver pogut dedicar-li tota l'atenció admiradora que es mereixia, alçàvem inquiets la vista cap a l'arbret, i tal volta hi atalaiàvem una raïmada de lluers empolvorats d'or, birbillejant a la llum del sol amb una vagarosa bullícia d'ales esbalandrades, o tal volta una cadernera encimbellada a la palla més alterosa, a faisó d'una flor virolada i feixuga sobre un bri tendre, que es va vinclant, doblegant, tombant... No ens podíem entretenir un moment. Els lluers, sobretot, s'enamoraven talment del nostre arbret i eren tan innocents, que ni tan sols la nostra presència els espantava, i, mentre estàvem empallant-lo, acudien a fer-hi garlanda a l'entorn i, així que ens ajupíem, s'hi abalançaven i queien sobre els nostres clatells.

— Bateiada, bateiada del cel!—exclamava en Lluís.

— És dia d'entrada. Visca, visca! — exclamava en Xaneta. — Hem estat de sort.

I al lluny, ací, allà i allà d'enllà, entre les calimes de la costa, d'una vinya a l'altra, d'una figuera a l'altra, sonava el tirit-tirit melangiós i fatídic, amb el qual es cridaven els lluers. Es diria que aquells moixons eren uns petits maniàtics, que, avorrits de la vida, haguessin resolt suïcidar-se i s'instessin uns

amb altres a realitzar-ho, amb aquell crit melangiós i repetit: tirit, tirit... veniu, veniu...

La passa copiosa durà fins a deu hores, mica més mica menys. Des d'aquella saó anà minvant i les agafades ens concediren intèrvals de repòs més i més llargs, que prou ens eren beneficiosos, perquè estàvem verament afadigats. Però la nostra cobejança no s'era encara assaciada, i glatíem pels pocs ocells que pasaven i pels que ja no venien pas.

En canvi teníem lleure per a visitar tot sovint els nostres petits presoners, aquells brillants senyors de l'aire, que eren devinguts esclaus i omplien la nostra gabiassa de tres sostres. Com protestaven de llur empresonament! Saltaven, s'atropellaven uns amb altres, es llançaven de cap contra els filferros, que els retenien... Semblava que haguessin de matar-se amb llurs esforços inútils per a reconquerir una llibertat, que sens dubte amaven més que la vida. Llurs ullets, que abraçaven la immensitat de l'espai, miraven sempre el cel; llurs aletes es plegaven i desplegaven neguitosament amb l'impuls de llançar-se a l'abisme blau. I que esplèndids, que règiament paramentats! Com i a on s'havien pintat tan ricament? Semblava que tota la naturalesa, convertida a llur servei en gabinet d'agençament, els hagués brindat els extractes de les seves pintures més belles: la quinta essència dels blaus més vius del cel i de la mar, dels verds més tendres de les herbes, dels blancs més purs de la neu, dels grocs més exquisits dels pòllens lilials, dels carmins més lluminosos del crepuscle, de les entonacions més suaus i harmonioses de la virolaina de l'iris... Per a admirar-los en llur màxima pompa era precís veure'ls aleshores, totjust d'eixarpats, impregnats encara d'aspre ferum bosquetana i alenosos d'amplituds d'aire-cel; aleshores que al pit dels passerells conservava encara llustres

de mullena aquella taca sagnosa, que fa pensar en un crim ignorat; aleshores que el tupè dels pinsans s'alçava encara sobre llur front amb la supèrbia del plomall d'un guerrer salvatge; aleshores que encara no s'era esflorada ni poc ni molt la ruixa elegant de pèl moixí, que s'estufa, arran del plec de les ales, sobre el pit adamat de les caderneres; aleshores que els moixarrets i els lluers i els verdums resplendien encara amb l'espurneig de la soleiada dardosa, que acabaven d'atravessar a raig de vol; aleshores que tots ells, quasi improfanats, ostentaven totes les setineses i vellutors naturals a llur plomatge, i semblava que a voltes retraguessin encara vagaroses fulgències dels clars de lluna tombats al ras i que guardessin ombres besllumades de les màgiques verdors de la selva.

Jo no sé pas explicar-los bé aquells encants i, en intentar-ho, tal vegada fantasiejo sense to ni so. El cert és que m'hi embadalia i que pensava: «No, aquests ocells no són pas mústics i deslluïts com els que solem veure dintre les gàbies de les cases. Deuen fer com les maduixes, que l'endemà de collides ja no semblen la mateixa fruita. I amb això m'entrava una mica de corcó d'haver empresonat aquelles aus tan gentils i, en veure com maldaven per escapar i com s'enfollien de terror quan m'hi acostava per amanyagar-les, el meu cor els deia: «aquieteu-vos, petits, tranquilitzeu-vos; heu caigut en bones mans; no us farem cap dany.» Però, un altre pensament més profund m'entristia: una sorda aprehensió d'haver-lo ja causat aquell dany.

VI

No, per això deixava de córrer amb els meus companys a la caça de nous moixons, quan se'n presentaven; i, a última hora, quan ja feia estona que no n'haviem agafat cap, vaig convenir en batre les feixes veïnes a fi d'esquivar-los de les pastures i veure si, ahucant-los, anirien a caure al nostre parany. Vàrem córrer molt i ens afadigarem de valent saltant marges, però no n'acabàrem res. Els ocells, esquivats d'una feixa, volaven a una altra de més amunt o més avall, i tornaven a peonar entre les ravenisses, pellucant-ne la groga flor i les bejotes granades, que els tenien enllaminats.

A la fi, després de molt córrer i ahucar, conseguirem que un esbart de passerells, empaitat per tots cantons, anés a posar-se al cim del turò; però, allò fou com una mofa; cap d'aquells ocells no va embrancar-se al nostre arbret, sinó que tots abateren el vol al seu peu. Peonant i saltironant, rondaven per entre mig de les gàbies dels nostres reclams, hi pujaven al cim, atalaiant-nos des d'allí com des d'un terradet, hi feien planxes gimnàstiques, arrapats als filferros, per esbrotar les ravenisses, que hi havíem enteixinat, s'entretenien a cercar per terra

els grans de panís i escaiola, que saltaven de les menjadores, i... tan tranquils!

— Llestos! — va dir en Xaneta, asseient-se a prop del parany. — Són pastorells. No cal que maldem. Cada cosa a son temps i ets naps per s'Advent. Sa passa és finida per avui. Hem de plegar es ram.

— No puc més — exclamà en Lluís amb veu feble; i, rendit de cansament, es deixà caure sobre un tou d'herba, al peu d'un tros d'aquelles parets seques, quasi derruïdes, que restaven de quan l'erm turó era afeixat i conrat. Estava pàl·lid com la mort. Pobre noi! Que delicat era de salut! Qui sap si li costarien prou cars els fatics i les emocions d'aquella nit passada al ras, a la qual jo l'havia dut per divertir-lo! Vaig abrigar-lo amb el seu tapaboques i amb el meu, que ja no m'era menester, i vaig dir-li: — Descansa, mira de dormir una mica, i, després, et trobaràs millor! — I, girant-me vers en Xaneta: — No el despertis pas — li vaig suplicar. — No el necessitem per res. Tu i jo ens bastem i sobrem per desempallar i desenvescar. Però m'hauràs d'esperar una estona; estic abrusat de set i vull saltar-me'n a la font d'en Moixell a refrescar-me la gola. Després faré feina per dos; t'ho prometo. M'esperes ¿oi?

— Apa, de pressa! — em va contestar secament.

A bots i corregudes vaig davallar la rosta muntanya, i en pocs minuts vaig atènyer la font d'en Moixell, que brolla d'un altíssim marge entre molses degotants i dins un misteri d'ombres quasi perpètues. Una fulla d'atzavara en recull l'aigua i la gita convertida en mòbil trunyella de cristall, que, caient dins una conca entapissada de créixens i falsies, constantment renova la limfa puríssima, que tremola i palpita como una maragda vivent. Allí vaig apagar la meva set i aquell fluid difongué el seu esperit vivificant per les meves venes, tornant-me

tot seguit al gaudi de l'equilibri orgànic. Però la meva ànima restà trista. M'afligia un inexplicable sentiment de buidor, de desencant, de pena... Després de tantes d'il·lusions i de tants d'esforços per assolir-les, ara en tocava el no-res... Quelcom pitjor que el no-res: l'aprehensió d'haver contrariat els designis de la naturalesa.

Vaig mirar el cel. En aquelles hores no hi havia un sol aucell en tota la seva amplitud, i em causà l'efecte trist d'una vila deserta després d'un dia de festa major. És clar que l'endemà en tornarien a passar a voladúries; però i en el pervindre? Com esperar-ho considerant que a Blanes i a Malgrat i a Calella i, segurament, allà d'enllà quasi no hi havia a la nostra costa un camp que no tingués el seu granall i la seva barraca de parador d'esteles? Ah, que seria trist un cel eternament sense ocellada! Jo aleshores no podia contemplar-lo sense sofrir un surt d'angoixa. No podia sostràure'm de l'aprehensió d'ésser jo i els meus companys els qui l'haviem despoblat. Estava descontent de mi mateix, cosa braument desagradable. I aquell goig amb què m'havia lliurat a un grapeig tirànic d'éssers vivents començava de semblar-me insanitós i repugnant. Malaguanyat temps perdut en una obra de destrucció! Que en faríem de tnats ocells!

Amb aquests pensaments de desencant i de tristesa vaig tornar a dalt del turó, i vaig cercar els meus companyons. En Lluís era allà mateix on suara l'havia deixat. Jagut de sobines, tot embolicat amb els seus abrigalls, dormia; però què traspostat!... Les galtes groguenques... el nas blavís... els ulls dintre profundes conques i semblant que s'enfonsessin en una pasta moradenca com un roc en una fanguera... Certament va inspirar-me compassió. I en Xaneta?...

Vaig sentir que de part d'allà d'un marge s'alça-

va de tant en tant un xeriquet estrident, com el que fa un ganivet esmossat, en tallar, maldant, un tros de suro. Vaig donar la volta i... o Déu meu!... vaig presenciar un espectacle, que m'esborronà. En Xaneta estava matant les famelles. Jo prou ho sabia que els paradors solien matar-les, però no m'havia ni tan sols passat per l'enteniment que les nostres haguessin de sofrir la mateixa sort. La mort glaçava l'aire davant dels meus llavis. Vaig restar ert i esparverat. Aquell petit botxí, galtut com un àngel barroc, mig aclucant els ulls i torcent la boca amb la llengua entre les dents, acomplia la seva tasca crudel amb cert aire de voluptuositat. Desgraciadament la meva intervenció arribava tard. El botxí era ja a l'última femella: una cadernereta. La tenia entre dos dits i, no sé que li feia... si l'escanyava, si li oprimia la closca... una horror! No vaig tenir esma de dir res. Per altra part, vaig compendre que ja no hi era a temps.

El pobre animaló bategà d'ales, llançà un xeriquet, estirà les brunes i fines potetes i... ¡au! a la pila dels morts! I allí, esgavellat de membres i colltort, encara va estremir-se: clogué lentament els ditets, obrí el becarró amb un darrer badall, que amostrà la delicada llengua, prima i punxeguda com una fulleta de clavellina, i anà abaixant poc a poc les grises parpelles, color de teranyina, sobre els ullets entelats; i aquells ullets innocents tenien una dolça expressió de pietat, de dolor resignada... O barbres nosaltres! Què havíem fet? Havíem abusat d'éssers inofensius i gentils, amats de la naturalesa. Alegria de l'aire, encant de la primavera, eren rics de vida i de bellesa i pobrets de carn. I, per apoderar-nos d'aquella misèria de carn, els ho havíem destruït tot! Cada una de llurs animetes candoroses contenia el cel amb tota sa llum i amplitud. Ah! quants de cels havíem extingit!

Crec que en Xaneta no sospità pas la meva aflicció; més aviat degué atribuir el meu posat a cansament. Desprès d'haver contemplat la seva obra amb aire satisfet, va girar-se i, adonant-se de mi, proferí una exclamació de joia: —Hola! —i, acostant-se tot afectuós i afalagador, amb aquell somriure, que cavava graciosos clotets a les seves galtones, me pegà una bofetada acaronadora i em digué: —Goita, noi bufó, quina pila de caça! Oi que t'agrada s'arròs amb moixonets, caronet des meu cor? Jo ja m'hi tinc ¡ai festa!

EL VALS FINAL

Balla que balla... Era un vals ben cansat i que no s'acabava mai. Ni fangant els calls de Mas Oliver, ni batent, enfonsat fins a mig cos dintre les garbes xardoroses en el dia de més calda, ni carretejant per les costes de Bandina, mai per mai l'hereu Rivelles no s'havia fatigat tant com amb aquella dansa inacabable. I som al ball i hem de ballar... Volta que volta que voltaràs.

Se trobava en un envelat de poble rural: per tota catifa la terra regada de fresc, per clos una tanca de ramassos, una vela de drap de saques per cobricel, uns quants gresols per lluminària. Hi regnava una fosca que amb prou feines deixava distingir les figures dels balladors. Els gresols eren cremallosos i saltironaven en l'aire amb les palpitacions de l'envelat. Més aviat servien per a fer mal a la vista que per a donar claror. I, quin garbuix, quines empentes, quin alenar tothom, volta que volta que voltaràs!

De la música gairebé no se'n sentia res més que les aspres xerracades del contrabaix, que retrunyien dintre la caixa del pit amb una trepidació insofrible. Oidà!... i la balladora qui era? L'hereu Rivelles se la devia haver triada, però no se'n recordava pas. Per mirar-se-la girava el cap tant com podia; mes no aconseguia veure-li sinó el clatell, un clatell

llarg, ornamentat de floretes grogues, com un canaló de teulada vella. Era una dona alta i mal girbada. Precisament a ell sempre li havien agradat les noies baixetes i grassones. Com redimontri s'havia embarcat amb aquella carcassa? — Bah! — pensava — deu ésser un compromís. Som al ball i hem de ballar. — I volta que volta que voltaràs.

Estava cansadíssim, l'alè li xiulava en la gargamella i una suor freda li regalava per les parpelles i pel nas. El colze de la balladora se li clava al costat dret. No s'acabaria mai, aquell vals?

Ah! beneïda sigui la claror del dia! Heu's aquí que el sol fogueja a contraclaror de les espesses teles. Sentiu el cant del gall? No, no és el cant del gall... és una veu enrogallada que crida: — Rivelles!... Rivelles!... — Cal desempallegar-se de la balladora, sortir i respondre. Un esforç, un altre esforç...

En Rivelles se va trobar davant d'un llum d'una resplandor tan crua que la vista no li podia obeir. De moment no va compendre on era. Després se va adonar del llit, on estava ajagut, i, a través d'una mena de tel llustrós, com el que l'aigua gemada sol deixar a l'istiu en el cristall d'una ampolla, va reparar unes cares, que se li acostaven. A poc a poc les va conèixer totes: la de la seva mare, la del seu germà, la del doctor Xipell. Sí, eren ells. Però allò altre no era tampoc un somni, al contrari, era la més real de totes les realitats, i ell en sentia encara el palp groller i esgarrifós.

Mentrestant el metge l'examinava, percudint-li el pit amb atenció com se sol fer amb una bóta per esbrinar fins a quin nivell és plena. Picaací, pica allà, no se sentia més que el sorollet del seus dits en el silenci de l'alcova. Després va acotar l'orella sobre el malalt, auscultant. I en Rivelles estava convençut que l'auscultador no podia deixar de per-

cebre la música dolorosa i el traüt sord del pregon envelat. I li sabia greu.

— Bé, Rivelles, bé. Això no serà res — va fer el doctor. — És joc de paciència. Som al ball... i hem de ballar.

— Prou que ho sé—va dir el malalt, somrient. — No, no és cosa per a vostè. És ball de patacada... sap? No sé com m'hi he embolicat. Hi tinc un compromís que...

— Vaja, no parlis més. Adéu.

El llum se va allunyar, l'ombra caigué en cascada, esllengant-se pels plecs de les cortines, i la fosca ho envaí tot. En Rivelles tornà a sentir el zum-zum apagat de la música, les xerracades del contrabaix, la bonior, l'alenar i el trepig de la gent... I volta que volta, amb el colze de la balladora clavat al costat dret. L'aire era espès, polsós, irrespirable. El fred de la nit entrava per sota la tanca i s'enfilava cames amunt. S'havia girat vent. Millor! Baldament s'ho endugués tot en orris! I sí, s'ho enduia tot: rames, teles, gent... Els gresols fugien en un torb de pols, giravoltant, fent llumenetes, caient, apagant-se, com esbojarrades espurnes en el fum d'una artiga. Alguns s'aterraven, amb el ble encara ablamat, a la vora d'en Rivelles. I en Rivelles patia, maldant, maldant per apagar-los amb els peus. Però, quan aconseguia apagar-ne un, experimentava un plaer relatiu, una mena de descarregament de dolor. I apa, anem per un altre. Li semblava que tota la felicitat depenia d'aquella operació; i a cada gresol que apagava, respirava un xic.

Encara, lluny, dins el vent, la pols i la fosca, sonaven els músics, encara els roncs del contrabaix retrunyien dolorosament dintre el pit, encara la balladora del colze punxegut no afluixava la seva abraçada, ni volia deixar el giravolt. La parella

rodolava camps a través, marges avall .. Era una fulla seca, enganxada a un manyoc de romagueres. Després va ésser una bombolla d'aigua, una bombolla balladora, que la terra es volia xuclar... glac-glac, glac-glac... I els músics encara sonaven al lluny, dins el vent, la pols i la fosca.

El senyor rector, avisat a corre-cuita va arribar a les tres de la matinada. Però com deixondir aquell malalt ensopit, agònic? El va cridar una i cent vegades... Res. Va extremunciar-lo, va fer la recomanació de l'ànima... Un moment el pacient va obrir els ulls sense mirada.

- Rivelles!

— És... l'últim vals — va respondre en Rivelles amb una veu que no era d'aquest món.

Després un llarg silenci. Després la mort. L'escolà, que estava distret, cordant-se una espardenya, va aixecar el cap en el moment precís, amb els ulls astorats, sentint aquella impressió inexplicable de buidor i d'esglai, que ens sol produir, en absentar-se del seu cos, una ànima, que vibrava prop nostre. Va interrogar, amb els ulls, els ulls del rector. «—Llest?» «—Llest», va respondre la mirada melangiosa del capellà.

— Ha sentit quina llei de paraules? L'últim vals!

— Sí, fillet. Poc que era natural que en pronunciés d'altres en Rivelles, el gran sarauista. Tots morirem així mateix; cadascú acompanyat dels seus vicis i virtuts. Les nostres aficions seran la música, que farà la nostra ànima en presentar-se davant de Déu. Cal que procurem escriure'ns una bona solfa. Oi, petit?

D'UNA OLOR

L'últim curs de la meva carrera vaig passar-lo estudiant amb veritable passió; i no és que les assignatures, de que estava matriculat, s'emportessin el meu interès i els meus afanys; ans al contrari, no me'n cuidava més que per pura obligació, per acontentar a la meva família; però m'havia aficionat a la Metafísica, una ciència de què no m'havia pas d'examinar, i per ella em cremava les celles, procurant desentranyar-li els secrets amb una curiositat mai saciada.

Jo llavors tenia fe en la ciència i em creia que el pensament, de deducció en deducció podia construir-se una escala per a davallar amb tota seguretat fins al fons obscur de les causes primeres i que més subtil i lleuger que la celístia, podia escampar-se per l'infinit. La Metafísica era per a mi el gran llibre, l'únic que, oferint-me les claus del cel i de l'abisme, em prometia descobriments dignes de la meva ambició. I vàreig apassionar-m'hi. Si en vaig llegir d'autors! Si en vaig apendre de sistemes contradictoris!

Estava desconegut. No era pas el mateix home d'altres anys. Sempre abstret, sempre rumiant, ara concedint l'imperi universal a la matèria grollera, ara reduint-la al no res, ja subjectivant el món exterior fins al punt de no veure-hi més que un estat

meu psicològic, ja considerant-lo com una idea divina en acció... el cert és que vaig arribar a perdre el sentiment de la realitat i que vivia en mig de Barcelona com un yogui dins el seu desert. Ni escrivia versos, com en altres temps, ni anava al cafè, ni tenia companys, ni visitava senyoretes, ni em cuidava de política... res... ni sabia si m'eren o no gustoses les viandes, que menjava. El món era una ombra a l'entorn meu. La gent, els edificis, el sol, l'aire, i la vegetació, no m'interessaven. Fins i tot la color i el relleu de les imatges me feien nosa dintre la fantasia i procurava esborrar-los per a restar amb la idea pura, sense cos, general, informe. Somniava categories i mónades i vacuïtats i més vacuïtats. Romania llargues hores reclòs a la meva cambra amb el pensament en marxa per un espai sense límits, ni camins. No sortia més que per anar de casa a la Universitat, i de la Universitat a casa, i encara m'escapolia pels carrers més solitaris i ombrosos, fugint del brogit de la ciutat i de les vivors de la llum, que em molestaven. Així vaig passar una colla de mesos.

Vingué la primavera i ni tan sols vaig adonar-me de la seva arribada. No vaig sentir, com en altres anys, la seva influència, que solia enfortir les palpitacions de la meva vida i m'inspirava arruixaments de fantasia i desitjos de cantar; no la vaig sentir. Vaig continuar fred, abstret per les meves cabòries, balb i sord i cec per a tot agent exterior. Però un dia, en què, anant des de casa a la Universitat vaig passar per un carreró rònec a la vora de la tanca d'un jardí, m'esdevingué d'un plegat una mena de desvetllament, una impressió, que difícilment sabré explicar.

Vaig sentir una flaire *sui generis* i sentir-la i experimentar una gran emoció fou una mateixa cosa. Vaig aturar-me amb el cor palpitant. Què em pas-

sava? Aquella olor despertava en mi sense dubte una associació d'idees quasi esborrades, que jo retrobava vagament sense poder-les seguir. S'havia apoderat de mi una fresca precepció de poesia i una certa enyorança intensa, intensíssima. Com més m'impregnava de l'olor, més la tristesa em corprenia, però era una tristesa d'un regust delicadíssim, un enyorament de quelcom molt formós, molt estimat. Què seria?... Impossible trobar-ho. Vaig esforçar-me llarga estona a escorcollar els meus records, a temptar tots els registres de la meva memòria. No en vaig treure res. Ja havia renunciat a la recerca, quan, en un moment de passivitat, en què vaig reflairar l'olor emocionadora, es destaca dins la meva imaginació la visió d'un paisatge: feixes verdes... una ermita rústega, bruna... muntanyes, llunyanies blavisses mig esbalaïdes entre boirines...

Mos ulls s'enaiguaren. Déu meu, aquell era el paisatge que jo enyorava! Quina poesia vessava dins la meva ànima! Quin atractiu tenia per a mi, i quines tendreses m'ocasionava! I jo no les havia pas vistes mai aquelles feixes, aquella ermita, aquelles muntanyes; no, n'estava segur, allò no era un record; però, que eren belles i com me les estimava aquelles terres mai visitades!

Per por de perdre'n la imatge, vaig abstenir-me de discutir i analitzar el meu estat. Amb el cap caigut i els ulls enllorats vaig seguir embevent-me del meu semisomni, sometent-m'hi passivament com una planta a la mullena agradosa d'una boira que passa.

I la visió se vigoritzà per graus amb llustres de sol i verds d'herba tendra i blavors de fondàries d'aire; se vigoritzà, prenent quasi la força de la realitat; mes tot seguit s'anà enfosquint, enfosquint com si vespregés... I vibraren remors de fullam...

I ressonà dintre el meu cor quelcom a manera de motius d'una música alegre, festosa... I vaig sentir la recança, que produeix un ball, que s'acaba amb un adéu d'amor.

Després la meva imaginació s omplí d'una llum de crepuscle. Les feixes, les muntanyes i l'ermita s'esfumaren en un ambient rogenc i polsós. I en aquell ambient va aparèixer una ombra, una figura boirosa, interessant... una dama gentil, colorida d'unes entonacions fines i simpàtiques, foses dins una grisor harmoniosa.

Sense perdre la seva feblesa, va aclarint-se, animant-se... La veig... Sa mirada m'envaeix, m'embriaga. Reparo detalls encantadors... És jove, cella-rossa, ulls de viola, cutis llentiós, o, més ben dit, ruixat d'una pols d'or... Té el coll llarg, el front prominent i pensívol. Sos cabells de color de palla ornats amb floretes pàl·lides cauen-li lassos esquena avall i es perden en el fons de lilà del seu vestit com se perd en un fons de muntanyes llunyanes la rossor dels raigs d'un sol de vesprada. Sa fesomia no és d'una bellesa sense tara, no; però m'apar que, si s'esmenessin sos defectes, no em resultaria tan encantadora. Oh la dama simpàtica! Totes les cèl·lules del meu cos sedegen per ella, beuen amb pler els més mínims efluvis de la seva visió i s'estremeixen de goig com a la revelació d'un misteri pressentit i deliciós; criden «l'estimem»; i, amb tot i això, és una dona, que estic cert de no haver vist mai de la meva vida.

Estic embadalit i apesarat. La dama té un aire candorós, innocent, i una expressió de pena resignada, que em causa un dol inexplicable.

No sé per quin motiu, mentrestant que se'm presenta amb la major vivesa, comprenc, estremint-me, que va a desaparèixer tot seguit. I, efectivament, de sobte s'enterboleix, i es fon. Acluco els

ulls, refermo l'atenció, i torna. Desapareix de nou i... res... ja són inútils les meves temptatives per a retrobar-la.

Tot això fou obra de curts instants. Me'n vaig anar ple d'enyorament. I ja no em vaig encaminar a la Universitat. Necessitava sol, verdors, horitzons amples i el vers, i el cant.

Vaig acudir en va altres dies al carreró solitari, al peu de la tanca a cercar en l'olor que s'hi respirava, la renovació del meu somni.

No ho vaig conseguir. Aquell somni espontani, automàtic, no es reproduí més; no en vaig poder cap altra volta assolir sinó un record més o menys viu. L'olor a les primeres flairades m'ocasionava sempre una emoció remarcable, però no res més.

Quina planta la produïa aquella olor? No vaig parar fins a saber-ho; i quan me digueren que era *philadelphus syringa*, en vaig plantar un tany al meu jardí.

D'ençà d'aleshores és la planta de la meva predilecció. Me sembla que guarda secrets relacionats amb la meva existència, que hi ha un antic llaç d'amistat entre ella i jo. Aquella ermita, aquelles feixes, aquella dona, que com cridades per la flaire de la *philadelphea* se'm presentaren amb tanta vivesa i que no eren cap record meu ¿serien resultat d'una impressió tal volta remota dins l'ordre de les generacions, fortament gravada en la matèria i transmesa per heretament d'un altre individu, fins que, evocada per una olor, amb la qual estigué primitivament associada, féu l'aparició en el camp de la meva consciència? La veritat, m'inclino a pensar-ho així. Simpaties i repulsions immotivades, nostàlgies inexplicables ocasionades per un motiu de música o per una olor, impulsos involuntaris, aberracions incomprensibles, semblen indicar que l'home porta en son ànima tot un món procedent de vides

passades, i que els pecats i les virtuts originals tenen una importància més gran que la que se'ls sol concedir.

Mes, sigui com vulgui el cert és que aquell somni fou per a mi allò que la Física per a Newton i que mai més no vaig recordar-me de Metafísiques.

LA MIRADA DEL POBRET

De pressa, de pressa, pujava un dia Rambla amunt amb un meu amic. Ambdós estàvem acalorats, manotejàvem molt i cridàvem de valent. Havíem armat una disputa sobre una qüestió de ciència, i l'un i l'altre volíem la raó de totes passades. Crec que fins i tot vàrem insultar-nos, i jo... la veritat sigui dita... més d'una vegada vaig sentir impulsos d'acabar la qüestió a cops de puny.

Quan més engrescats estàvem, en tombar una cantonada sento que m'estiren l'americana. Me giro... i veig un pobre tot llardós i espellissat, qui em subjectava fortament i em parava una mà. No estava pas jo per a ell en aquella ocasió.

— Germà, serà un altre dia... que Déu us faci bé — li vaig dir. Però el pobre no em soltava pas. Era un minyó de fatxa de beneit, barbamec, amb tot el coll ple de bonys i la cara embofegada i groga, molt groga amb una grogor lluent com de greix de gallina. — Per amor de Déu, per amor de Déu — anava dient. — Aneu al botavant!... — vaig exclamar fora de mi, i d'una estrebada me'n vaig desempallegar. Llavors ell restà inmòbil com una estàtuatua, parant encara la mà, i va adreçar-me una mirada plena de desolació i de llàgrimes.

Jo me li vaig girar d'esquena i vaig continuar la disputa amb el meu company, però ja sense delit,

amb un pes al cor, que em treia l'agre d'enraonar. La mirada del pobret havia romàs estampada al fons de la meva imaginació. I era una mirada tan trista, tan desolada... Si aquell bon home s'hagués enfurismat i me n'hagués dites quatre de fresques, no hi hauria pensat més; però no, l'infeliç no havia mostrat cap enuig, ni sos ulls havien expressat la més petita reconvenció; no havien parlat sinó d'un gran dol, d'un gran desemparament!

Per distreure'm, en arribant a casa, vaig agafar un llibre i em vaig posar a fullejar-lo amb mà tremolosa. Vaig probar de llegir quelcom, però estava tan excitat que no podia fixar l'atenció. Estava malcontent de mi mateix, i amb això em neguitejava.

De sobte se'm va posar un pa a la boca del cor, em va envair el rostre una suor bascosa i grosses taques negres papallonejaren entre els meus ulls i les planes del llibre. Llavors, sospirant alcí la vista, que espargida a l'atzar anà a fitar-se en un formós Crucificat agonitzant, de mida natural, que tinc a la meva cambra. I, entre les taques negres que flotaven encara davant dels meus ulls, la imatge piadosa se m'aparegué com un home de veres, viu, palpitant, rendit per un sofriment aclaparador.

Me semblà que sos muscles es contreien dolorosament, que son pit panteixava, que el respir estremia son nas blavós i sos llavis morats. Un regalim de sang rajava per ses mans estripades per grossos claus, que esbotzaven més i més les ferides a cada sotragada d'aquell cos agonitzant... Tot això ho vaig veure en un moment i vaig reparar ensems que l'imatge m'ullava amb una llarga mirada plena de desolació i de llàgrimes... la mateixa mirada del pobret, d'aquell germà a qui jo havía maltractat.

Aquesta al·lucinació, que vaig judicar providencial, agreujà la meva pena. No trobava repòs enlloc. Vaig sortir de casa i me n'aní de dret al car-

rer, on m'havia detingut el pobret. Necessitava que em perdonés. Si el podia socórrer i esborrar amb una expressió d'amor el mal efecte, que li havia causat la meva paraulada, me trauria una grossa pena de l'ànima.

Però el vaig cercar en va. No era en aquell carrer ni en els inmediats. Vaig preguntar per ell i ningú me'n sabé donar raó. Llavors era jo el menesterós, i em vaig sentir trist i desemparat.

EL PRIMER LLUSTRE D'AMOR

Des del balcó de la meva cambra, obert sobre la plaça del Vi, s'atalaiava un bon tros del carrer de Ciutadans, tota la plaça, la pujada del Pont de Pedra, el pont mateix i, enllà del riu, una bella part del barri del Mercadal. Les senyores solien dir que era un carruatge. I certament un carruatge de rua no frueix d'un espectacle més canviant de coses i persones. Des d'allí es veia, ja que no la part més bulliciosa de Girona, la més interessant i variada, aquella on s'exhibien totes les característiques de la ciutat, per raó de caure aquell punt en carretera reial i ésser veïnatge dels mercats i centre de barris aristocràtics.

Ara, després d'aquest elogi, no aneu a creure que em passava la vida balconejant. Res d'això. ¿Què se me'n donava a mi, aleshores, del gomboldatge de les dames, del moviment de centrals, tartanes, galeres i diligències, de la concurrència de pagesos, que acudien a la fira de l'Areny, de les passejades del desvagats per sota les voltes i de les genuflexions dels enllustrabotes, que allí, a cara d'ombra dels arcs, se prosternaven en les positures més humils davant d'uns ídols encarcaradament asseguts com els de l'antic Egipte? ¿Què se me'n donava de tot allò? No valia més que aprofités a jugar i córrer les poques hores, que em deixaven vagatives l'aula

i l'estudi? Qualsevol s'estigués al balcó mentre al jardí hi havia tortuosos caminals, que demanaven qui els tresqués i, a la placeta del Seminari, alegres estudiants, que ensajaven els tiragomes, feien ballar les baldufes o jugaven a geps, aqueixa batalla engrescadora, terror dels pacífics transeünts, que a l'hora més impensada sentien brunzir esgarrifosament la pilota a frec d'orella o en rebien el patac... ai! quasi sempre a la part més sentida de llurs persones: ja al copa-alt acabat d'estrenar, ja al bell mig de la boca, oberta per una plàcida rialla, ja al ventrell, inflat i adolorit per una digestió de dispèpsic. Eren a vegades tant graciosos aqueixos incidents! No es diria sinó que l'atzar és ple d'intencions malignes, d'allò més xalades. I quins tips de riure i de córrer quan algun d'aquells senyors, afavorits contra voler per alguna sort del joc, passava de la més pacífica neutralitat a una ardor bèl·lica desenfrenada i ens perseguia amb el bastó en l'aire carrers enllà! Penseu en tot això i digueu-vos si hauríeu sabut estar gaire temps quiets en un balcó com un sant de fusta dins la seva fornícula; i feu-vos compte que només teniu tretze anys i que heu passat quasi tot el dia en forçosa reclusió i amb l'enteniment lligat i relligat per unes cadenes interminables de lletra avorrida, de les quals el cor desitja oblidar-se completament.

Però el temps és llarg, sobre tot quan només se tenen tretze anys. Hi ha lleure per a tantes coses!... I jo no el mirava pas de mal ull el balcó bondadós, que aclaria la meva cambra; i vaja, si no podia fer altra cosa més agradable, també m'hi deixava caure i m'hi regalava a estones a estones, al darrera de les vidrieres, a l'hivern, i al bell defora quan la temperatura s'endolcia.

Cap a la vesprada, tot esperant la vetlla d'estudiant o en fent el quart de quàmquem, no solia tro-

bar res millor. M'hi asseia amb tota avinentesa i, com aquell qui es prepara a escoltar una conversa, en la qual no ha de molestar-se a pendre part activa, esperava que les coses parlessen a la meva ànima reposada. Mirava melangiosament com el dia s'anava apagant; com, tal volta, un crepuscle amb rossors de rovell de teulada simulava barris fantàstics i lluminosos part d'allà del Mercadal; com els fanalers anaven punxant els fanals amb els llargs encenedors i brollava tot seguit la flameta del gas amatent i eixerida, causant un surt entre les ombres vergonyants... Oh que és dolç l'anar guaitant d'ací d'allà, amb l'enteniment caigut i descansat com un cap sobre un coixí! I ai! aquell repòs sabia més i més bó a proporció del coneixement que un hom tenia de la seva brevetat.

Atreien especialment la meva atenció els carros que solien passar en volts d'aquelles hores vespertines. I no cal estranyar-ho. No eren uns carros qualsevol com els que es troben cada dia pel camí ral; aquells, de què parlo, eren una enormitat dintre llur gènere i crec que ja fa molts anys que no en corren. Semblaven edificis amb rodes, i es diria que eren més apropiats a l'estabilitat que al moviment. Però ben bé que es movien, baldament que poc a poc, i atravessaven per Girona a corrues, fent trontollar les cases. Segurament n'hi havia que vitjaven durant setmanes com les naus, fent escala en hostals i fermes per a anar mudant el bestiar.

No tronaven sonorament com les centrals i diligències, no espargien alegre música de cascavells com les tartanes, ni com les galeres exhalaven un xivarri de veus i rialles, que inclinava a creure que se'n duien una part del mercat. Eren relativament silenciosos i marxaven amb una gravetat de congregants en processó de Setmana Santa. Se podien comptar els llurs sotracs; a cada un feien una sus-

pensió i semblava que restaven encallats; i quan la roda pujava sobre una pedra, aquella pedra, per grossa i ben asseguda que fos, fallia i s'enfonsava com un muscle sota una càrrega inesperada. Duien sis, set i fins vuit bèsties de rècula, i vistos en conjunt, rècula i carro, feien l'efecte de monstruosos caragols o xufancs de cent cames traginant la closca llur. Però si corressen caragols de tals mides, això pla que ningú es riuria dels tres sastres de la balada alemanya.

En lluita amb les locomotores dels primers camins de ferro, aquells carros exageraven llurs proporcions i feien gala de llur poder màxim. Tot en ells havia crescut: les rodes, els botons, les escales, els braços, les baranes, el tendatge... Amb les estores, que cobrien llur baranam i llurs bosses s'hi hauria pogut vestir el pis d'una casa. Amb la roba de la vela gairebé s'haguera pogut cobricelar un envelat de festa major. La ferralla sola pesava alguns quintars. Tot en ells era exagerat ultra mesura. I llurs bèsties també havien crescut sobre la talla ordinària, aproximant-se a la dels grans paquiderms. Eren cavalls francesos, enormes, ventruts, camagrossos, pesants com les mateixes locomotores de vapor, amb les quals havien de contendre, o bé muls d'ossada gegantina i tendons de ferro, de color gris o burella, peluts i de flancs tan amples que els esquiladors no sabien tondre'ls sense donar-se manyes d'arquitecte, i, a bec d'estisora, els ornaven amb gregues i relleus dignes d'un edifici. Ara poseu, la una darrera l'altra, set o vuit d'aquelles màquines de sang i mireu si no en resulta un tren tant o més formidable que els que circulen per la via ferrissa.

Els carreters se'n sentien orgullosos, i gallejaven.

«El ferrocarril... bah! No ens fa cap mica de por. Si porteu pressa no diré que no us pugui con-

venir, però si no us ve d'una setmana o dues, no hi ha res com un carro. Un carro porta una catedral, i si no en teniu prou d'un, podeu posar-n'hi dos o tres... o cinquanta. Feu-me una carretera d'aquí a la lluna, doneu-me temps i paciència, i amb les meves bèsties us portaré la lluna a la plaça del Vi. El carril és un presoner de naixença. Poden allargar-li tant com vulguin la cadena, mes ell ha d'anar sempre lligat de potes. El carro, en canvi, és lliure com el vent de Déu, va per on se vulla, se fica pels carrers de la ciutat, s'atura davant de casa vostra, entra al vostre pati, va a cercar el patifell al magatzem i els fustatges a la ribera mateixa o al peu del bosc. No haveu de carregar més que una sola vegada. A on voleu traginar-ho? A la Ceca, a la Meca o a la Vall d'Andorra? Està bé; doncs fins que arribeu a la Ceca, a la Meca o a la Vall d'Andorra no haureu de tocar res; i allí ho deixareu on convingui, a mans del qui ho hagi de rebre, a casa seva, a la fàbrica, a peu d'obra. No és bonic això? I ara mireu amb el tren de foc... a veure si us surten tan nets els comptes. Ell no vindrà pas a casa vostra. Ja teniu que de carro no us en podeu passar. Apa, doncs, vinguen homes a carregar-lo. Llestos? Tira cap a l'estació i... la feina d'en Jafà... homes allà i càrrega en terra altra vegada. I un cop en terra, ella, la càrrega, no es mou pas, es precís que els macips del carril l'agafin i la pugin al vagó. I ve que després de totes aquestes endergues, la màquina de foc se us l'emporta... però de quina manera, sants de la glòria! A l'esbojarrada, corrent com trenta dimonis, sense que ningú pari ment en si les vostres coses penen o no penen, en si es romp això o s'esclafa allò. Feu-vos compte que el tren és un animal, que marxa sempre esquivat. I ara vull que no enfonsi cap pont, ni descarrili, ni topi amb cap altre de tan esbojarrat com ell mateix, i que la vos-

tra càrrega, més o menys sencera, arriba a l'estació que haveu triada com a més avinent. Avinent, oi? Per més que ho sigui, certament no hi viurà pas el qui us ha de rebre la mercaderia. Ja tornem, doncs, a ésser-hi: vinga un altre carro, vinguen homes, vinga descarregar i recarregar i tornar a descarregar, No n'hi ha poc de tripijoc... ui, ui, ui! I tot se masega i tot s'embruta i tot se malmet. I ara, que som ximples? Desenganyeu-vos no hi ha res com un carro ben menat i amb bèsties fidels. Ell va poc a poc però, alleluia!... allò és seny, allò és mirament. Podeu viure descansats; hi teniu les coses tan segures i ben endreçades com a la vostra calaixera. No en val pocs de diners això. I ca!... mentre el comerç sàpiga treure comptes, el tren no ens farà cap mal. Ja pot xiular tant com vulgui, me'n ric pla jo. Que tal volta matarà les diligències... pse!... no diré que no; però els carros... mai!»

Així vaig sentir que s'explicava un dia un carreter verbós a les portes de l'hostal de l'Avellaneda; i aquest era el pensament de tot el gremi. I, cal dirho, molts d'aquells carreters no eren pas uns qualsevol cosa. Els ordinaris d'aquell temps eren persones d'importància a la comarca. No mancava entre ells qui era o havia sigut batlle del seu poble, ni qui tenia banc a l'església. Si en feien de tro en Feliu i en Cabanyes d'Olot, en Rata de Castellfollit, el Gravat i en Pujol de Figueres, en Faluga de Banyoles i alguns altres! Eren més anomenats que cap ministre de Madrid, per dolent que fos; però no pas per a vituperar-los, sinó gairebé sempre per a enaltir-los. El més pobre posseïa una dotzena de bestiasses, que valien un grapat d'unces; i quan un d'ells se presentava a fira o a mercat solia ésser objecte d'expectació; la gent el senyalaven amb el dit i repetien ses paraules de boca en boca.

— En Feliu d'Olot! mireu!

— Qui és?

— Aquell de la faixa musca, que porta un bastó llarg capçat de cuiro.

— Ja... aquell home rabassut i vermell. Té cara d'espavilat.

— Oidà! Fica-li els dits a la boca.

— Més valdria ficâ'ls-hi a la butxaca. No en té poques de dobles de quatre.

— Ha dit que enguany el bestiar porquí no valdrà cap diner.

— Ja podeu pujar-hi de peus. Quan ell ho diu!...

Eren a manera de capitostos d'una guerra. Tothom havia algun esment de la lluita, que s'estava travant, i moltes de simpaties se decantaven de la banda del carro. Els trens de vapor tenien certament l'atractiu de la novetat i llançaven la imaginació pels camins somniosos de l'esdevenir, parlant-li d'avenços possibles, de meravelles imprecises, que el desig perseguia sense trobar-hi vera forma de concreció. El carro, en canvi, era tot ell realitat, era ja la forma suprema assolida en aquell ordre per l'esforç humà; estava ple de tradició i evocava una pila de records emocionants. Els noms dels enginyers del camí de ferro eren gairebé inconeguts, l'empresa una entitat anònima, el material una cosa morta que venia de l'estranger. De contra, els carreters eren gent del país, coneguts i àdhuc famosos, el carro una màquina, que tothom entenia i les reformes de la qual havien sigut llargament discutides a tots els hostals, vilatges i masies, i els animals que la movien, no sols tenien més afinitat amb la vida humana que les inanimades locomotores, sinó que molts d'ells s'havien conquistada certa celebritat. Qui no havia sentit a parlar, per exemple, del cavall Goliat, aquella bèstia puntosa que havia desencallat un carro que quatre mules no havien pogut treure de la fotja, i que s'era mort repentinament a causa

del violent esforç després d'haver fet guanyar l'aposta al seu amo? Qui no coneixia el nom de la Celístia, una mula gris i lluenta com una nit serena, bèstia cobejadíssima, que disputada en una fira per tres ordinaris contrapuntats, havia assolit per preu una quantitat de moneda que poques noies aporten en dot al marit? I qui no havia rigut amb les extravagàncies que es contaven de l'Esparverat? I a quina orella no havien sonat els noms del Gaig, la Bonica, el Pelegrí, el Rúfol, la Flor-alba?

Per més que jo vivia en un món força apartat d'aquelles qüestions, no havia deixat d'heure'n esment i em causaven certa pena. El meu cor no podia pendre partit decididament a favor del tren de foc, ni dels carros. Per què no havien de coexistir? El tren de foc era tan meravellós! corria tant! Però els carros eren tan familiars, tan poètics! Venien a passar frec a frec del meu balcó, me proporcionaven cada vespre un espectacle interessant; i constituïen una mena de nota èpica que sonava tan bé dins la nostra ciutat severa i majestuosa! Qui no els hauria trobats d'envor? Jo els esperava amb veritable desig. — No en vindrà cap avui? — me deia — Hauré d'anar a fer la vetlla abans que n'hagi passat cap?

De vegades, si l'hora era quieta, els sentia ja de lluny, de cap al fons del carrer de la Cort Reial. «Ara en ve un—pensava;—a veure si serà gaire gros.» Els coneixia tan bé les traces, que no solia pas enganyar-me; i això que, a tanta distància, només se els podia judicar per un soroll confós de sotracs pausats i per uns cruiximents gairebé imperceptibles. Però aquella fressa augmentava de moment en moment. I després s'anava distingint el pas de la rècula com un martelleig rítmic, i es percebien les empassegades que en rompien el compas, i tal volta l'escarritx de les ungles ferrades relliscant sobre l'empedrat estrident. I sonava espetec de xurriaques, i, retru-

nyint cases amunt, s'alçava fins al cel la veu poderosa del carreter, una veu en la qual semblava rebrollar el crit salvatge de l'antic domador de bèsties. «Olla ooh! Arri!» I el ronc intermitent, que llançava la ciutat reganyosa, anava creixent, creixent, atansant-se... Era que ja el carro entrava dins el sonorós carrer de Ciutadans. I aleshores dava bo d'obrir els ulls per veure com aquell carrer en ombra llampegava, igual que un cel de tempesta, amb el foguejar de ses pedres batudes per la rècula pesant, i com la gran baluerna del carro avançava lentament, fantàsticament, entremig d'aquell centelleig, que li donava agalivances de cosa de l'altre món. Jo romania tot encantat i pensava: «Mà noi, i que n'és de bonic això!»

Tal vegada aquells carros me semblen més poètics per raó de lligar-se llur record amb un altre d'una naturalesa més íntima i dolça: el del primer llustre d'amor que va brillar en la meva ànima.

No me'n he oblidat mai més.

Érem cap a les darreries del mes de març. Recordo que primaverejava i que jo aquell any sentia la creixença de la primavera dintre les meves entranyes, així com els arbres, si fossen animats, haurien de sentir la puja de la saba i l'impuls d'esclatar en flors. No tenia ganes d'estudiar. M'embadalia contemplant el cel, les muntanyes, les plantes... No em cansava d'espiar la naturalesa, descobrint-hi un encant, que em cridava a unir-me més i més amb ella; i d'això en naixia un desig indeterminat, que arribava a ferse dolorós. Vivia en un estat estrany, mescla d'expectació, d'inquietud, d'alarma... Un raig de llum imprevist, una remor inesperada en mig del silenci, una forma vagarosa, que s'interposés sobtadament entre els meus ulls i l'objecte de la meva visió, me causaven un surt desproporcionat, i els meus sentits s'excitaven afinant-se fins a la subtilesa, i tot el meu

cos palpitava d'emoció. Àdhuc una simple olor, que l'aura em portés d'algun jardí llunyà o dels testos d'algun terradet, m'impressionava d'una manera que no es pot dir. I, per altra part, me tornava distret i somniador. Era inútil que volgués parar ment en l'explicació del catedràtic. Me'n distreia sense adonar-me'n; i mentre ell parlava dels pretèrits i supins o de les oracions per passiva, la meva fantasia dardava per les ribes del Ter o de l'Onyar, s'esmunyia riu avall en una barca per sota les branques florides, o s'entretenia a cantar i recantar alguna vella cançó, de la qual fins aleshores no havia sabut assaborir la bellesa corprenedora. I quin poc delit d'obrir un llibre! Que peresós m'era tornat! Què gallòfol! Jo prou m'ho coneixia i me n'apenava, però m'invadia quelcom extern que era més fort que jo i em dominava a faisó de com ens domina una son invencible.

Un d'aquells dies, després d'haver ploïnejat tota la tarda, el temps va asserenar-se gairebé a sol morent, i vaig sortir al balcó a respirar l'aire lliure. Quina fresca més agradosa! I quants de matisos s'hi percebien! Així com dins l'aura d'un jardí un hom hi gaudeix les flaires de diverses plantes oloroses, així dins l'ambient d'aquella tarda s'hi sentien les frescors diverses de la terra molla, de les parets regalimants i de les gotes puríssimes i tremoladores, que penjaven com una filera de gemmes a sota els passamans de les balconeres i els relleixos de les fatxades, i que en caient se polvoritzaven en l'atmòsfera. A ulls clucs, només que de respirar-les, s'haurien endevinat aquelles coses; i per certa sentor agrella i densament humida, que de tant en tant aportava la pantejada del vent, s'hauria pogut sospitar enllà de les cases la fronda xopa de la nostra devesa. Oh exhalacions admirables de l'aigua!

El blau del cel era moll, tendre, intensíssim... El

sol, ja força baix, cairejava de grogues lluentors les cases del Mercadal. Les teulades resplendien com a vidrim. Vagarosos reflexos irisats aclarien ça i lla les ombres amb llur delicadíssima lluminària. El carrer de Ciutadans començava a fosquejar; però a la plaça del Vi l'aire era tan diafànic, tan impregnat de claror, que la vista no perdia cap detall... ni una volva, ni una esquerda, ni un gra de sorra.

No passava quasi ningú: un senyor vell amb un paraigua sota l'aixella; una minyona de servei amb una ampolla a la mà; dos capellans que es passejaven per sota les voltes; poca gent més. Els balcons eren deserts. Els pardals piulaven i xerrotejaven sorollosament per damunt de les teulades invisibles. De tant en tant alguna de llurs ales apareixia esvalotadament per defora dels ràfecs. En l'aire, en mig del cel, a una profunditat immesurable, un ocell... tal vegada la primera oreneta... daurat de sol, inmòbil en un punt, aletejava. Oh l'interessant solitari! Era un puntet viu, que palpitava isòcronament amb el meu cor... i es diria que fos el cor, el centre vital del món aeri. Ell i jo ens confoníem en un mateix ritme harmònic; i bevíem la mateixa llum, les mateixes blavors puríssimes i les mateixes exhalacions de la terra i de l'aigua i de les plantes amables... I em plaïa que fos així. I ara mireu quina sensibilitat més estranya la meva: fins i tot vaig entendrir-me i emocionar-me.

Estava tan distret que no em vaig adonar de la vinguda d'un d'aquells carros de la meva dèria, fins que un seu sotrac va fer dringar al meu darrera les vidrieres del balcó. Aleshores vaig baixar els ulls a guaitarlo. Ja l'animal davanter era a prop de casa... un soberg animal per cert. Era un mul d'una estampa gallardíssima: alt, esparvillat, de cama nerviosa i prima, fi d'orelles, massís de cos, expandint lluïssors d'acer brunyit i presentant un

aspecte general tan ferreny que en el so metàl·lic de ses potades un hom creia endevinar-hi el de tota la matèria de què era format. Us prometo que era cosa d'agradar. Àdhuc els dos capellans, que es passejaven per sota les voltes, s'aturaren per a contemplar-lo.

A darrera seu venien cinc altres muls d'estampa més feixuga, peluts i espellonosos, esquilats de mig cos en amunt; i al darrera de tots, a braços, un cavall gavatx tan grossegàs, que amb prou feines hi cabia. En total set caps, set tarasques. La tirallonga agafava quasi tot el llarg de la plaça del Vi. I el carro era digne d'aquella mulada. Les seves grans bosses carregades arrosegaven gairebé per terra com la braguerada d'un animalàs prenyat. Un munt de caixes, sarrions, bótes, sacs i farcells de totes classes, que ressortia per davant sobre l'escala, s'aixecava fins a dalt de baranes; i de baranes en amunt, sota la tenda costelluda, encare hi havia una mena d'imperial o algorfa, on haguera pogut viatjar folgadament una família. No crec que mai s'hagi construït un carro més llarg, més ample, ni més alt; i acabava de fer-lo més voluminós una mitja dotzena de gàbies de bruc rublertes d'aviram, que duia lligades a darrera sobre la banca del capçal. Ja calia que prengués bé les voltes dels carrers per a no topar amb les cantonades. Allò era un veritable magatzem ambulant. I havia de tenir un pes escruixidor. Prou ho senyalaven les negroses lluentors de ferro que les rodes deixaven marcades ací i allà de l'empedrat.

Marxava poc a poc, però amb seguidesa i bon compàs, sense crits ni xurriacades; i enc que les estores baixes i les galgues i les rodes havien rebut de les fangueres del camí alguns presents no massa pulcres, oferia una traça excepcional de gaiesa i àdhuc, en certa manera, de netedat. El fanal reflector,

amarrat amb una argolla a la perxa, com si diguèssem al cim del pinyó d'una façana, era polit com un xarol i ostentava un vidre més inmaculat que el del monocle d'un elegant. La lona de la vela era d'una grogor simpàtica i d'un gra setinós i queia per davant a plec de cortina, ben compartida a banda i banda. Un ramet de llor, segurament beneït, com el que les bones mestresses solen posar a les portes i finestres per preservar-les del llamp, verdejava en un dels costats davanters, curosament lligat amb una corretja ensivellada. Vivia, doncs, allí alguna ànima piadosa? Ressonava tal volta als vespres dins aquella algorfa viatgera la santa remor del rosari? Quina mà curiosa i honesta cuidava d'aquell fanal i d'aquell ram de llor, que parlava d'una fe tota senzilla i d'una devoció tota prudent?

El carreter anava a peu, al costat de les mules, mig distret, mig vigilant. Era un home canut, de cinquanta anys, i potsefer que més, alt, corpulent, frescàs, plena d'intel·ligència la noble cara afaitada, francs i candorosos els ulls. Caminava brandant, brandant, amb aire de calma obligada, com si hagués de refrenar l'impuls de la seva marxa per ajustar-se a la de la rècula. Duia les xurriaques a la mà, i anava amb l'armilla descordada i el gec penjat al muscle. I com que el gec estava girat del revés, se'n descobria la butxaca sarronera i, en ella, brollant un tros en fora, un flabiol de boix amb bells aplacats de llautó. Un flabiol! El bo de l'home tindria instints d'artista i es convertiria en músic, baldament que no fos sinó a estones perdudes. Durant la llarga jornada devia matar la nyonya tot refilant les enyorades cançons de la seva terra o ensajant algun ballet per a fer saltar la fadrinalla del seu poble. I mentrestant els animals proseguirien calmudament la marxa, el carro brandaria i cruixiriia dolçament com una nau en mar de bonança, i les rodes

anirien voltant enllà, enllà per la carretera infinita, mantenint-hi quiscuna un punt de tangència sempre sol i sempre distint, igual que fa la nostra vida pel camí del temps. Jo m'ho vaig figurar així.

En aquestes, ja les mules començaven a pendre la girada cap al Pont de Pedra. Quatre crits del carreter, algun espetec de les xurriaques i tot marxà com una seda. El carro se'm presentà, aleshores, per darrera. L'algorfa de sota la tenda venia a nivell del meu balcó, a dues passes, i vaig llambregar-ne l'interior, un interior braument embarassat de farcells i enfosquit per penjarelles de roba lligada dalt dels cèrcols. Però no hi havia sols fardamenta, no. Allí, al darrera de tot, quasi a toc de la meva mà, asseguda en un coixí, amb un paneret de labor a la falda i una mitja en obra entre les mans, una noia esplèndida, immòbil, com encantada, m'estava mirant de fit a fit, ablamant-me. La sorpresa havia sigut mútua. Els nostres ulls s'havien trobat de cop i volta sense esperar-s'ho. I el mateix esparverament i la mateixa emoció de la sorpresa abrandaven més i més el foc de les nostres mirades; i la torbació del moment no ens permetia dissimular, a l'un ni a l'altre, la vehement adhesió, amb que s'unien les nostres ànimes esborneiades de goig per llur topada violenta. «Oh Déu... heu's aquí l'objecte de la meva set... heu's aquí la llum del gran misteri.» El cap m'anava en roda, les entranyes se'm fonien, tot l'esperit me fugia per la vista. I les meves cames se flectaven, decantant-se d'esma cap a la genuflexió, i sentia necessitat d'adorar i de dir-ho, amb paraules, amb accions... Vaig portar-me una mà als llavis i, després de besar-la fervorosament, vaig estendre-la vers l'objecte de la meva emoció. Mes l'encantadora, aleshores, vermella com una brasa, acotà el cap i va cobrir-se la cara amb les dues mans. I vaig sentir fred i tenebres. «Perdó, perdó!» cridà

l'ànima meva; i la paraula arribava a estremir els meus llavis quasi esclatant. «Perdó, perdó!»

El carro anava fent sa via i jo el seguia en esperit, gemegant, tornat tot jo una súplica muda, dolorosa, ardentíssima... Seria reparada? Seria compresa? És que no haviem sigut dos a fruir del goig d'amor? Sí, encara m'esperaven altres delícies. Un cop una mica lluny la gentil algorfenca s'atreví a descobrir-se de nou, i de nou vingueren a mi ses mirades esplendoroses, sol del cor. I em va somriure. Era el consentiment ple, era la correspondència sense reserves. Voleu més felicitat? Ja no em vaig recordar de l'efecte contraproduent de la meva primera besada, ni del penediment amb què acabava de deplorar-la, i un petó i dos i tres, expressivament dedicats, seguiren el camí del meu ablamat daler. O desvari! O realitat única!

Aquella dolça aimia va desaparèixer carrer Nou enllà, entre la pols d'or del crepuscle. Quina recança! Quin enyorament va deixar-me! Però a l'ensems, allà, a les profunditats de mon ésser, els àtoms de la meva vida celebraven orgies magnes, en les quals s'entonaven himnes de victòria i es bevien embriagueses de llum. Allò era estada una revelació, un prodigi... Mes el romanç de la bella viatgera no podia tenir continuació real. Mai més vaig retrobar-la, ni vaig saber d'on era, ni d'on venia, ni on anava, ni tan sols la meva boca pogué gustar les síl·labes exquisides del seu nom. Portadora d'un *fiat* diví, la gentil missatgera havia desaparegut de seguit de complida la seva comanda. Aneu a saber qui era. Una damisella d'hostal? La pubilla d'algun mas? La filla d'un ric carreter? Què importa? El cert és que la vaig somniar dies i dies amb el seu pentinat modest, la seva brunesa clara, les seves galtones molsudetes, i els seus ulls plens de bondat i tan i tan trastornadors. El cert és que no em can-

sava d'encomanar al vent que li portés els meus sospirs, i a la lluna benvolent que la inclinés a una disposició d'esperit avinent al meu record. I han passat anys i més anys, i m'he fet vell, i encara avui, quan penso en ella el meu cor recobra el ritme de la jovenesa. Es que fou el primer llustre d'amor, un anunci de florida. Per ella em semblen més poètics el grans carros d'aquells temps llunyans. I no s'és envellida mai. Sempre igual dins el meu pensament, roman en una eterna joventut de deesa.

Encara a voltes la somnio; encara a voltes passa per ma fantasia a manera d'una immutable representació mitològica. Més bella que Venus dins la seva petxina, més majestàtica que una reina en carrossa tromfal, ella, la innominada, dins la seva algorfa viatjadora va pensant en mi a la llum de la lluna; i mentrestant el carreter, com un faune a honor d'una nimfa, flabioleja uns aires dignes de la nit encantada, les set enormes bèsties prossegueixen calmudament la marxa, el carro branda i cruix dolçament com una nau en mar de bonança, i les rodes van voltant enllà, enllà per la carretera infinita, mantenint-hi quiscuna un punt de tangència sempre sol i sempre distint, igual que fa la nostra vida pel camí del temps.

LA FI DEL MÓN A GIRONA

Per aquells anys, en què jo estudiava llatí al Seminari de Girona, va córrer per la ciutat un llibret de pretensions profètiques, el qual, després de cridar els pecadors a penediment i oració, anunciava la pròxima vinguda de tres dies de tenebres. I quines tenebres! No lluiria sol, lluna, ni estrelles, i fins i tot la difusa celístia, que, àdhuc durant les nits més fosques, no deixa d'impregnar l'aire d'una feble claror, s'apagaria per complet. Els fidels, advertits per la profecia, podrien deslliurar-se del morbós efecte de la plaga, recloent-se dintre llurs cases, resant i fent sos menesters a llum de cera beneïda; però, ai! dels que tombessin la fosca a cel descobert!

Amb la més esparverada curiositat vaig llegir cop i recop el llibre de tan terribles anuncis, que era d'una venerable Beata, i he de confessar que em va semblar quasi tan fosc com les tenebres, a què se referia, i que no vaig pas saber entendre que designés els nostres temps i no uns altres; però allà a on no arribava la meva intel·ligència d'infant hi arribaven sense dubte les més expertes i ensinistrades de la gent d'edat madura, i jo no podia menys de rendir-me a llur superioritat. Tant la meva família com els entrants de casa semblava que entenien prou bé l'obscur auguri i que hi posaven força fe. Alguns capellans, amb qui vaig parlar-ne, no me'n

desenganyaren pas; ans bé em ponderaren l'autoritat de la profetessa i em feren presents alguns indicis, pels quals se podia cogitar que senyalava els nostres temps. La meva mare no deia res, però m'amonestava més que mai a l'oració i freqüència de sagraments, i com a dona prudent proveïa a l'engròs de cera i la duia a beneir. Això era per a mi més eloqüent que cap discurs. El meu cor sofria un surt d'esglai cada vegada que la veia venir amb un plec de ciris. En quant als meus companys d'aula, no n'hi havia cap que posés en dubte el vaticini. La nostra criada, la Munda (una bona mierenca de quaranta anys, que a la traça patia de temptacions i les rebutjava tot sovint amb un «ave Maria puríssima» de cor endins i una horrible ganyota de cara enfora) hi creia com en els Sants Evangelis. I les piadoses i ràncies senyores, que solien concórrer a les nostres tertúlies vesprals, anc que a la meva presència refrenessin la llengua sense dubte per indicació de la meva mare, no per això s'estaven de pronunciar certes frases, que es figuraven que jo no entenia i que em donaven peu a endevinar, tal vegada amb fantàstics augments, les espantoses creences, que volien amagar-me. Però, el qui m'esborronava més que tothom era el cuiner del Seminari, un home pagesívol, candorós i fervent, que esperava les anunciades tenebres com una festa major i en parlava refregant-se de goig les mans.

— Aquesta, aquesta serà la bona! — exclamava amb un entusiàstic arruixament de fe, no exempt de gaudis d'amor propi.—Aleshores triomfarà la veritat. Aleshores, quan caiguin entenebrats pel carrer, veuran qui tenia raó aquests brètols que em motegen de llanut i d'apagallums. Aleshores es planyeran de no haver guardat alguna relíquia dels meus ciris i de no haver conegut quina llana calia tondre.

Em venien calfreds en sentir-lo.

I l'espectativa de tres dies de tenebres, encara tau-tau: era cosa suportable a considerar; els passariem recollidets a casa, amb una bella candelada encesa i, en sortint de nou el sol, tornaríem a campar com sempre; però, després vaig entendre que el cas era més terrible. O jo no havia ben capit la idea de bon principi o ella havia evolucionat dins el cap de la gent. No es tractava sols de tenebres, no. Les tenebres no serien més que un senyal premonitori. Havíem arribat als últims temps. La guerra de França i Prússia, que aleshores assorollava el món, era una guerra apocalíptica; el Sant Pare estava empresonat; sense dubte l'Anticrist discorria ja per entre els homes, encarnat dins el cos d'algun Gambetta, Víctor Manuel o Garibaldi. De senyals no en mancaven pas; qui tenia ulls ho podia veure; qui tenia orelles ho podia sentir: la fi del món s'acostava de pressa, de pressa.

Jo n'estava tan convençut que m'estranyava que els mestres ens fessin perdre el temps en aules i lliçons. Mirava amb recel el sol, i a cada moment temia que s'apagués al buf de Déu com una candela, que l'amo no vol que cremi més. Com dir la profunda tristesa, que s'havia apoderat de mi? Figureu-vos un cataclisme imminent, que ha d'ensorrar-ho tot i del qual no és possible escapar. Quin avorriment del treball, quin desencant de la vida! Somnis espantosos amargaven les meves nits; cavillacions tètriques afligien els meus dies. Qualsevol soroll imprevist em causava un surt. Allò no era viure; i, certament, em sentia emmalaltir.

Tot trist, tot marrit, m'encaminava a l'aula com de costum i, en veure anar i venir pels carrers la gent adelerada, pensava: — Infeliços, per què us acuiteu amb mires a un esdevenidor, que no ha d'existir? — Però la llur despreocupació aparent

m'era un consol i m'inclinava a dubtar de les idees, que m'apesaraven. — Aquests, que trinquen alegrement a la taverna — em deia el cor, — aquests, que mesuren grana, aquests, que passen, menant carros arrumbats a camí per a llargues jornades, no desconfien pas de la vida, ni del sol de demà. — I àdhuc que no m'inclinés a pensar res concretament, l'espectacle de l'animació i el bullici m'era beneficiós. Em distreia, m'esperançava.

Per això molts de dies, en comptes d'anar a estudi, m'aturava en mig del Pont de Pedra sobre l'Onyar, i, amb una peresa invencible, en un estat quasi d'inconsciència hi restava hores i més hores, recolzat a la barana, mirant, mirant, bevent vida, embadalint-me aconsolant-me.

Des d'allí un hom veu les cases de Girona estendre's a banda i banda de riu, tot malgirbades, desiguals i tosques, formant un conjunt virolat com una munió de captaires vestits amb robes apedaçades amb tota mena de parracs. Cap arquitecte ha ideat una sola de llurs línies; han crescut sense art ni regla, seguint les sinuositats del riu i adoptant amb franquesa, a la vista de tothom, l'actitud més convenient per a llençar a l'aigua llurs immundícies. La policia urbana tindrà molt a tocar-hi; però el pintor i els poeta, que saben precindir de certes misèries, s'hi encanten. Hi ha riquesa de color, hi ha exuberància de vida, hi ha quelcom de l'instint diví, que ha presidit la formació del niu de les orenetes. I amb tot el seu aspecte de captaires i miserables, aquelles cases tenen una ànima jovençana i alegre, que reïx de llurs finestres i balcons al primer raig del sol. La llum hi troba milers de vidres, on enmirallar les seves onades d'or; el vent hi troba cortines de totes formes per a jugar a banderetes.

Allí, en aquelles balconeres rústegues, refilen joiosament els canaris al primer llustre de l'aurora;

allí, damunt d'aquells terrats i teulades sobrecapçats de gabiasses desiguals, s'alcen esplèndits vols de coloms, que es destaquen sobre el cel blau com garlandes de flors blanques, coronant la majestat del sol ixent. I en entrar més i més el dia, les finestres se van obrint i els balcons se van poblant. Aquí una veïna estén al sol la roba multicolor de la seva bugada; ací una altra, desitjosa de treballar a l'aire lliure, ve a estintolar a la barana d'un terradet el seu tauló de planxar; allí una velleta surt tot fent mitja, amb una llarga agulla sobre l'orella... una llarga agulla, que, brillant com un filet lluminós sobre el seu front venerable, li dóna una semblança amb el de Moisès; més enllà, sobre un relleix ple de testos, apareix una regadora, que ruixa, i un braç i una mà, que es belluguen, i aleshores reparereu a l'entorn de finestres esquifides i rónegues un enfilall esplèndid de verdor i de roses i clavells, que riuen, riuen benaventuradament; i d'un balcó a l'altre van i vénen converses; i tot se mou i xerroteja i canta; i els vailets, que pesquen amb canya des d'un pis, les comares que es barallen de finestra a finestra, tirant-se de lluny ridícules arpades, que s'emporta el vent rioler, i fins i tot el menestral, que tal volta surt amb cara de pomes agres a la seva petita galeria i, aguantant-se la trinxa dels descordats pantalons, se fica precipitadament dins un gabinet, del qual tothom endevina la servitud, tot contribueix a l'animació d'aquell barri pintoresc i estrany. L'Onyar reflecteix aqueixos moviments i coloraines, multiplicant-los i prismatitzant-los dins sa vibradora correntia, entre grans taques de blau de cel i lluentors de soleiada; i, per damunt del barri carnestolenc la Girona solemnial ostenta sense desentonament les seves dues notes més artístiques i severes. Sí, per damunt d'aquella cimbellada grotesca de balcons, galeries, relleixos, teulades, torrat-

xes i gabiam, la grandiosa catedral se mostra de cos sencer amb la seva silueta de tarasca decapitada i, una mica més lluny, el campanar de Sant Feliu s'aixeca com un xiprer gegantí, tot místic, tot somniador, parlant de la inspiració melangiosa dels segles passats.

Sempre començava a contemplar aquestes coses amb ulls indiferents i ombrosos, però elles degotaven una mel guaridora dintre el meu cor. N'havia un confort semblant al que proporciona a l'hivern l'escalf d'una bona fogaina. Tenien escalf de vida. I jo no sabia pas renunciar fàcilment la llur influència. Ara se m'enduien la mirada els moviments dels veïns ; ara el bullici de les minyones de servei, que passaven a corrues per la palanca Vermella, anant i venint de la pescateria a la plaça, i de la plaça a la pescateria ; ara, quan altra cosa no, els reflexos de l'aigua de l'Onyar, que banderejaven màgiques xarxes de llum pel dedins de les ombres, que per les parets projectaven els grans relleixos dels balcons i tribunes. Res no s'era trasmudat, la gent s'ocupava dels seus quefers igual que sempre, i les ombres i el sol s'amaven i barrejaven dolçament llurs encants amb la placidesa ordinària.

A voltes una idea com aquesta darrera m'entendria fins a inundar de llàgrimes la meva cara. Ah, unes coses tan boniques haver de perir! Gaudim-les, doncs, mentre puguem. Per què anar a l'aula? Al diable els pretèrits i supins! Qui pensarà a examinar-me de llatí el dia del judici?

Altres vegades, tot contemplant aquell barri onyarenc, ondulava dintre el meu cor un somriure d'incredulitat i esperança. Tot allò no retreia pas cap senyal d'agonia. La gent, les ones, i àdhuc les cases semblava que contenien ja en sement un llarg esdevenidor i se'l prometien, així com el grill de la gla se promet l'alzina que ha de donar ombra als nos-

tres nets. Anem, allò també profetitzava... i aquesta profecia era més clara i entenedora que la del llibre de la venerable Beata. Bah, bah!... Qui sap si ningú l'hauria entès bé el tal llibre! I aneu, sense prou fonament fiqueu-vos al cap una falòria tan anguniadora! Bah, bah!

Acabava per respirar amb més amplitud i per sentir-me més a pler dintre la pell del meu cos. Jo crec que la coral simpatia, que els barris de l'Onyar m'inspiren, prové en bona part dels grans consols, que en aquella ocasió em proporcionaren.

Però, si de dies gaudia d'aquests consols i d'altres per l'estil, en venint la fosca el meu esperit requeia vers les seves temors i les seves angoixes. Quan les ombres vespertines esborraven les colors de les parets, i els carrers anaven restant solitaris, i no eixia del cor de la ciutat més veu que la d'una llòbrega remor d'aigües i, a voltes, la d'alguna plorosa campana, les meves esperances s'esllanguien i desmaiaven com el ramatge d'un salze. Aleshores la terrible profecia s'emparava de mi, tiranitzava la meva imaginació i em duia a les visions més espantoses. Quantes de vegades, dintre la meva cambra d'estudi, amb el llibre obert davant dels ulls, sentia de sobte com si passés per sobre meu un esperit esborronador i els cabells se'm posaven drets al cim del front! Quines fantàstiques escenes de la fi del món i del judici universal flotaven entre jo i aquella inofensiva gramàtica llatina, robant-la a la meva atenció! I l'angúnia i l'espant que jo n'havia! No em sabia resignar. En va resava, en va procurava fortificar-me amb la consideració de la bondat de Déu i de la confiança amb què podia abellir-me a la voluntat d'un Pare tan amorós. L'instint de conservació era més poderós que totes les reflexions de l'enteniment. No, jo no podia assolir més que una aparièncía hipòcrita i soma de resignació. De les

profunditats de la meva ànima s'alçava una protesta, un plany.

Quina dissort haver vingut al món en aquell temps! En èpoques normals cada vida era com un rellotge, que no para d'anar fins que se li acaba la corda. I la meva corda, si no m'enganyava el cor, era llarga, llarga... Però, què en trauria d'això, si venia un daltabaix, que ensorrava tota la rellotgeria?

I heu-vos aquí que aquesta protsta mateixa m'era una altra font de turment. Com presentar-me al judici de Déu amb aquella queixa, que rondinava al meu dedins? No era el primer dels deures el d'abellir-se a l'adorable voluntat de l'Altíssim? Doncs, jo pecava, pecava contiuament! Oh desgràcia espantosa, sobretot en tals instants! Ah! tanta d'afició a la vida... i tantes de campanes fetes a l'aula i... ai, pobre de mi!

És clar, la convicció del mal estat de la meva consciència augmentava les meves terrors. Em semblava que el dimoni devia comptarme ja per seu, i que em sotjava amb un horrible somriure cobejós. Creia veure la seva ombrosa figura darrera les cortines. Si m'hi girava d'esquena, imaginava que ell anava allargant el braç darrera meu fins que la seva mà negra planava ja sobre el meu muscle. Figureu-vos quin esglai el meu, si en aquells moments, per atzar, algú, que jo no hagués sentit entrar, em tocava per advertir-me de la seva presència. Allò no era viure. Els somnis i les realitats se confonien dintre la meva ànima esverada i angoixosa.

Només gaudia algun interval de repòs, durant el dia, amb les distraccions, que he esmentat, i, als vespres, quan, retut de cansament, es paralitzava el meu cervell, s'encantaven els meus ulls i no pensava res.

Així, en aquest estat d'encantament, em trobava un vespre, amb els ulls esbatanats davant del meu llibre sense veure'n cap lletra, quan una veu apagada i tremolosa, que pronunciava el meu nom no gaire lluny de mi, em desvetllà d'un surt. Vaig girar-me i vaig veure a la boca de la porta la nostra bona criada... Però, quina cara més traspostada la seva!... Era una dona gravada i galtuda, que ordinàriament vermellejava com una maduixa a mig verolar. Doncs bé, en aquells moments les seves galtes eren d'una pal·lidesa cadavèrica. Duia el mocador del cap caigut entorn del coll, deixant-li al descobert la clepsa grisenca, em mirava de fit a fit, obria la boca, com si volgués parlar i no pogués, i amb la mà em signava que la seguís.

—Què hi ha? Què passa?—vaig preguntar-li alarmat, tot llevant-me dempeus.

—Ah! oh!—va fer ella amb una mena de xiscles sords.

Vaig atansar-me-li adaleradament. Llavors tota esborneiada, m'agafà d'unasolapa del gec i em portà al davant d'una lluerna, que s'obria al cel en un passadís. Déu de justícia! Tot el cel era roent de foc, com una braserada. Qui havia vist mai una tal cosa a hora de tenebres?

—Ai, Munda, ai!—vaig exclamar, proferint el nom de la pobra criada amb un accent de tendresa i de condolença, que cap paraula no pot explicar.

—Rafel! Fill del meu cor!—contestà ella en el mateix to, aixecant els braços en l'aire.

Aleshores, de cap als darreres i de cap als dalts de la casa, de les galeries i els terrats, sentírem venir una xiscladissa esglaiadora. No hi havia dubte, la gent s'adonava de les horrors del cel. Ja hi érem. Les temors tenien fonament. Allò era el principi de la fi. El cor se'm glaçà, les cames se'm flectaren... i em vaig estintolar d'esma en un tocom.

No sabia el que em passava. I la Munda, la criada, no estava menys trastornada que jo. Les seves mirades s'amaraven de la meva pavor i les meves de la seva, i ambdós ens esguardàvem amb una intensitat creixent, erts, immòbils. No ens podíem dir res, ni ens calia. Els nostres pensaments se palpaven ells amb ells, esgarrifant-se de trobar-se iguals.

No sé quan de temps vàrem romandre en aquest estat. No gaire; segurament menys que ara pugui semblar-me, perquè aquells instants tenien quelcom d'eterns.

A la fi la terror mateixa, que ens paralitzava, esclatà en una impulsió de moviment i ambdós a l'ensems correguérem cap a la galeria. Ens calia veure tot el cel, per monstruoses i terribles que fossin les coses que haguéssim de presenciar. Què hi descobriríem? Tal vegada una lluna sagnant, que s'esquerda i esquartera entre blames... Tal vegada estranys monstres de foc, volant amb immenses ales desoladores... La meva imaginació corria al meu davant i el meu cor estava preparat a escruixir-se.

Però cap de les visions pressentides no s'oferí al nostre esguard en arribant a la galeria. I, amb tot i això, l'espectacle que presenciàrem, no era pas gaire més esperançador. El cel cremava per tot arreu amb una roentor, que aclaria l'aire nocturn d'una manera sinistra i somorta. Els terrats, els balcons i les galeries eren poblats de gent, però d'una gent immòbil i silenciosa, com petrificada. La meva mare era allí, al meu davant, al mig de dues altres senyores emmantellinades: dona Laieta, àvia del senyor Rector del Mercadal, i la senyora Tuies, patrona d'una comuna d'estudiants. Totes tres contemplaven el cel amb posat de consternació i semblava que tremolaven. La senyora del pis immediat, de la banda dreta, plorava recolzada a la ba-

rana, i el senyor Pagès, el seu marit, dret al seu costat, no deia res per consolar-la. Els dos germans geperuts, que havitaven el pis immediat de la banda esquerra, també havien sortit al seu balconet. Llurs veus escardalenques foren les primeres que ressonaren a la meva orella en mig del silenci sepulcral d'aquella nit basardosa.

—Per mi—va dir un dels dos—aquesta roentor no pot ésser altra cosa que el torna-llum del gran incendi de París.

—Sí—va contestar l'altre germà.—Els prussians deuen haver-hi entrat i s'hauran afanyat a calar-hi foc per tots quatre cantons.

Jo escoltava amb avidität aquella conversa i en sentia un bell consol. Que París cremés havia d'ésser agra cosa per als parisiencs, però per a nosaltres no era pas la fi del mon.

—Aquests senyors tenen raó—va dir la senyora Tuies, que devia haver-los escoltat com jo.—El càstig de Déu ha caigut sobre la Babilònia moderna. Misericòrdia, Senyor, misericòrdia per als pobres pecadors!

—Babilònia, Babilònia!—va exclamar dona Laieta, després que hagué exhalat un ample sospir de alleujament.—Cada pecat porta la seva brasa. Aquesta és la llei de Déu. Heu-vos aquí com la ciutat de les disbauxes ara crema com un feix de garbons.

Però la meva mare movia el cap tristament amb signes de negació.—No, no—mormolà.—Això és impossible. L'incendi de París, per gran que fos, no envermelliria el cel, ni tan sols fins a la quarta part de la distància que hi ha d'allí a Girona. Desenganyin-se: aquesta explicació és un disbarat.

Llavors les senyores de la fàbrica de baix, acompanyades de l'enginyer, eixiren al pati, sobre el qual mirava la nostra galeria. L'enginyer signava

el cel amb el dit a les seves companyes i els explicava quelcom, que elles escoltaven tranquil·lament amb el somrís als llavis. La meva mare el va cridar pel seu nom.

—Senyor Farreres, ¿vol tenir la bondat de dir-nos què en pensa d'aquesta roentor de la nit?

—No és res de mal, senyora. No s'alarmin—va contestar ell, saludant-nos amb una inclinació i una barretada.—És un fenomen meteorològic molt conegut i freqüentíssim en altes tatituds. És una aurora boreal. L'haver aparegut al nostre cel és realment una estranyesa, i seria difícil esbrinar a quines condicions atmosfèriques és degut un tal fet; però no pot portar cap mala resultància, jo els en responc. Estiguin tranquiles i frueixin amb alegria d'un espectacle que probablement no tindran ocasió d'admirar mai més de la vida des dels balcons de Girona.

Una aurora boreal! No era més que una aurora boreal! Jo tenia ja notícia d'aquest fenomen, de quan vaig estudiar el tractadet de meteorologia, que formava part de l'asignatura oficial de geografia al nostre seminari. Quin respir més ample vaig exhalar!

La meva mare s'afanyà a transmetre la satisfactòria explicació als veïns més pròxims i tot seguit aquella bona nova volà de balcó a balcó per tota la barriada, davallant fins als patis més pregons, i enlairant-se fins als terrats més alts, amb una bonior, que anava aixamplant-se, creixent, eixiribintse... Al cap de poca estona ja els negralls de la gent belluguejaven per tot arreu remorosos de converses i, ací i allà, lluny i a la vora, sonaven exclamacions i rialletes de joia.

Amb això el meu esperit va passar, quasi d'un salt, de la terror més folla i aclaparadora a la confiança més absoluta. Vaig aspirar l'oxígen de l'aire

amb un esponjament de pulmons que me'n va rublir i embriagar; i els meus nervis adquiriren un tremp robust; i el meu cor, revifat d'una onaua de sang enriquida i d'una gaubança insòlita i poderosa, s'envalentí de cop i volta, inspirant-me una mena d'urc vital. Què profecies, ni què raves fregits! Què somnis de gent tètrica i cavillosa! Estúpids ells i estúpid jo, que els havia creguts! Que se n'anessin al diable a fantasiar visions d'espant sobre paraules obscures, que a parlar de bona fe no entenien ells, ni ningú. Vaig indignar-me interiorment. Torturadors de la humanitat, flagells del món, més perniciosos que la fam i la pesta! Mai més no me'n deixaria enganyar. Voldria demostracions clares. No estava per emmetzinar la meva vida sense to ni so. I ara!

Vaig sopar amb una gana endiastrada, vaig enraonar despreocupadament de l'aurora boreal i de la guerra, vaig riure... Qualsevol cosa em duia la rialla als llavis. I la gent de casa també reien amb una facilitat i un delit inacostumats. Segurament es sentien alleujats de males cabòries com jo mateix. Ells també devien haver patit, potsefer que no tant com jo, però, quí sap?... Mai més no em deixaria combregar amb unes rodes de molí tan estomagoses.

Amb aquesta disposició d'esperit vaig retirar-me a la meva cambra i, resades les meves oracionetes, vaig ficar-me al llit; però, estava massa sobreexcitat per a poder conciliar el son i, volta d'ací, volta d'allà, escolta que escolta el silenci, guaita que guaita la fosca, varen tornar-me els dubtes i les esgarrifances i la por. Per què m'havia de tranquillitzar del fet insòlit d'una aurora boreal? No podia ésser un presagi? Fins aleshores havia procurat tranquillitzar-me amb l'observació de com la naturalesa romania inalterable, i ara, que s'alterava ¿no era

més cas d'espantar-me'n que de fundar-hi esperances? Un no-res, un nom, aurora boreal, m'havia illusionat. I què? Qui sabia verament en què consistia aquella roentor? Qui sabia què hauria passat durant la nostra nit en les regions del sol invisibles als nostres ulls? Qui m'assegurava que l'endemà l'astre del dia s'alcés sobre el nostre horitzó? Després d'uns senyals tan pavorosos com havia presenciat ¿no tenia més motius avui que ahir per a témer les pròximes tenebres profetitzades? O Déu meu! I jo que havia blasmat la profecia, de cor endins! Jo que m'havia unit a les rialles dels incrèduls!... M'havia lliurat a un goig mofaire semblant al d'aquells que es burlaven de Noè quan construïa l'arca. I el diluvi va venir, i els va dragar... i les tenebres venien, venien... Misericòrdia, Senyor! Quants de pecats pesaven sobre meu! Tothom em considerava innocent i candorós... ¡i quin pou de malícia i de pecat era jo! El dia del judici em coneixerien, quan el meu nom d'infant seria pronunciat entre els dels vells facinerosos. Misericòrdia, Senyor!

D'una suor a una altra, d'una angúnia a una altra, vaig acabar per adormir-me amb un son desficiós i cansat. L'ensopiment mateix m'era una dolor; i vaig voler cridar, demanant socors, i no podia formar la veu i exhalar-la. A l'últim, després d'un esforç violent, me vaig figurar que sí que cridava, amb un crit llarg, llarg, esfereidor... Però, ningú no venia. Ni ¿com havia de venir ningú, si no podien sentir-me, lluny com era de les habitacions? Perquè jo era al terrat, a cara de cel. A la traça hi havia pujat per observar l'aurora boreal; i allí la tenebra mefítica m'havia sorprès i m'havia anat penetrant,, ensopint-me, enervant-me... L'orgull i la imprudència m'havien perdut. Ningú no m'auxiliaria, com no fos la Mare de Déu, que, mare com

és, disputa els seus fills a l'infern fins a l'últim moment, àdhuc quan ja tota la gràcia de Déu els ha desemparats. I no dic jo si vaig invocar-la fervorosament. I tot seguit vaig cobrar més alè i més forces. Vaig incorporar-me amb un esforç; i em deixondia penosament, procurant moure els braços, enervats de peresa, i esparpellar els ulls, espessos de son.

Així estava, quan vaig sentir pujar de les profunditats del carrer una remor com de resadora multitud en marxa: fressa de múltiples passos confusos i de sordes veus misterioses, creixent i minvant com el mormoll d'un responement de lletanies per les rebomborejadores cavitats d'una vasta església. I al cap de poca estona sonaren a la porta de casa uns trucs retrunyidors, que m'esparveraren. Què significaria allò? Vaig llevar-me dempeus i, foll d'alarmes i entorpit encara de llorda son, vaig esguimbar-me escales avall, sens haure esment de pisos, ni replans, fins a l'entrada.

La porta forana era oberta i vaig veure el carrer atapeït d'una gentada macilent i resadora, que repetia de baix en baix: *Miserere, miserere nobis.* Les dones anaven amb caputxes o mantellines com en dies de jubileu, i no hi havia mà, que no aguantés uns rosaris, un Sant Crist o algun altre objecte de devoció. Fins i tot hi havia qui portava una d'aquelles piques d'aigua beneita, que solen posar-se a les capçaleres dels llits. Se comprenia que, despertats d'un surt, alguns d'aquells infeliços s'havien emparat de la primera cosa santa, que havien trobat, així com un nàufrag s'arrapa a la primera taula, que troba entre les ones. Què havia esdevingut, doncs? I a on eren els de la meva família?... Segurament haurien baixat abans que jo i s'haurien unit a la corrua de gent, que anava passant contínuament. Serien ja més endavant, qui sap a on.

Què fer?... Vaig agregar-me als passants i vaig seguir el llur corrent enllà, enllà... La corrua caminava lentament, però sens aturar-se mai. Els que s'aturaven a trucar a les cases eren uns, que semblava que exercissin un càrrec especial, i anaven paramentats a estil d'arregladors de processó de Setmana Santa, amb sengles vestes negres encucurullades i empunyant uns llargs bordons. A on ens adreçàvem? Què temíem? Què ens proposàvem? Vaig preguntar-ho tímidament als meus companys d'ocasió i no em responien per a no interrompre el res. A l'últim, quan jo callava ja, una dona em va dir ràpidament: — Que no ho veus? Recorrem la ciutat i avisem els veïns perquè s'ajuntin a la professó del *Sant Confort d'Agonia.*

Aquestes paraules agreujaren la meva pena sens aclarir cap dels meus dubtes. Vaig alçar-me de puntetes i, per sobre la gent, vaig llambregar les cucurulles dels congregants de la Puríssima Sang i el llur Sant Crist... aquell Sant Crist, amb el qual solen acompanyar els reus de mort al suplici. Seríem nosaltres mateixos els reus de mort? *Miserere, miserere nobis.*

Voltàrem per molts de carrers del barri del Mercadal. En ésser a la placeta de les Bernades, vaig contemplar amb recança aquelles cases, que hi ha al fons, rústegues i baixes, d'alçàries desiguals, amb els ampits de llurs terradets i finestres plens de testos de flors. Per què em causaven més emoció aquelles cases humils que les altres més altes i ciutadanes? No ho sé. Em recava que no hagués de pujar mai més ningú als llurs terradets. Em recava pensar que les clavellines de llurs testos no tornarien a florir. Però, qui sap?... Podia endevinar jo quines coses esdevindrien?

Les Bernades devien estar ja preparades. Se les sentia salmejar a dintre l'església amb les llurs

veuetes blanques i nasals i, al punt que els trucaren a la porta, l'obriren de bat a bat i, rompent la clausura, anaren eixint a fora, arrenglerades de dues en dues, els ulls baixos, un ciri encès a la mà, cantant de baix en baix: *Miserere, miserere nobis.*

Degueren agregar-se a la nostra llarga processó. Jo havia anat passant i no les vaig veure més..

A la boca del Pont de Pedra, en una de les reconades, que ans d'entrar-hi es troben a cada costat, hi havia un pilot de gent, que es diria que dormissin, els uns jaguts, els altres incorporats, estintolant-se ells amb ells, tot esbalandrats i amb els membres en barreja. Tenien un ensopiment desficiós com el dels embriacs. Entre ells hi havia una dona mig despullada, seguda en un graó, amb el cos tirat endavant, els pits allargassats al damunt del gros ventre, els braços enrotllats a les cames, els genolls a frec de front, i els cabells caiguts en desmai, xorriant negrors per sobre la camisa i els peus descalços. No semblava pas que dormís. Més aviat el seu posat indicava que estés submergida dins una greu dolor. Em va inspirar un neguitós interès. Per què ningu no li donava auxili, ni als seus companys tampoc?

Vaig atansar-m'hi d'escallimpantes i vaig tocar-la d'un muscle a fi d'endreçar-li alguna pregunta. O Déu meu, quina horror! Al meu contacte va esgarrifar-se de cap a peus, se redreçà i, apartant amb mà balba, insegura, els cabells, que li cobrien el rostre, se va acarar amb mi. Quina pallidesa la seva! Quina apretor de dents! Les seves parpelles se badaren, se badaren, s'esbatanaren... Però no hi veia. Els seus ulls no tenien lluc de nina. Eren blancs i àrids com una closca d'ou.

— Fuig, aparta't, fuig! Deixa'ls! Estan entenebrats!—em cridaren diverses veus.

Vaig recular esfereït i em vaig fregar i refregar

d'esma sobre la meva pròpia roba la mà, que s'era contaminada amb el palp d'aquella infeliç. Estaven entenebrats! Terrible revelació! Sí, recordava que jo mateix havia estat a punt de restar entenebrat. Quan? Com?... Els meus pensaments eren confusos. Haurien ja passat sobre el món els tres dies de tenebres anunciats? El cert era que ara tornava a regnar la claror, una claror somorta, semblant a la d'un cap al tard d'un d'aquests dies d'hivern en que els gironins diuen que fa fred negre. Tot atravessant al llarg el Pont de Pedra, vaig girar els ulls vers aquell barri onyarenc, tan pintoresc i animat poc temps enrera. No hi havia ningú a cap tribuna, a cap finestra, enlloc. Tot era trist i desert. La remor de les aigües, que giten al riu els aixarnadors de les fàbriques, ressonava llòbregament per aquelles soletats. Sant Feliu i la Catedral amb prou feines eren obiradors en la llunyania: ombres sobre cel d'ombra.

Després de passat el Pont de Pedra, ens ficàrem a sota les voltes dels Esparters i enllà, enllà, sempre sota voltes... unes voltes baixes i desiguals, clapades de grisos cendrosos, roigs de fulla seca i verds de pared rònega. No s'acabarien mai? Vaig atalaiar pel flanc de la gentada i no els vaig veure la fi. Sempre voltes i més voltes... Causaven un efecte semblant al d'aquells aparadors, que tenen un mirall a banda i banda, els quals reflecteixen l'un dintre l'altre en una successió interminable l'espai i els objectes d'entremig, donant la visió d'un aparador sense límits. Talment així semblava que aquelles arcades se reflectissin i evoquessin unes amb altres. El res hi retrunyia i s'hi propagava basardosament. *Miserere, miserere nobis.*

Sigui com vulgui, a la fi eixiren a cel descobert, mes no puc pas recordar per quins carrers ens embrancàrem. Jo marxava quasi d'esma, seguint la

processó, que s'acorruava per les ramblies sense desviar-se mai, en no ésser que li barrés el pas algun pilot d'entenebrats. En aquest cas feia una girada per apartarse'n. I recordo que en trobàrem en diferents paratges. Fins i tot en vaig veure de tombats per les llosanes dels balcons. Però cap no m'impressionà tan sinistrament com un, que estava trabucat sobre el ràfec d'una casa baixa, ressortintne de mig pit en amunt a tall de gàrgola, reganyant un front esbardellat i unes barbasses enflorades de rovell de teulada. Encara respirava, i amb les sacsejades del panteig removia dues teules que s'anaven deslloriganf i deixaven caure una polseta de calçobre. Haguérem d'arrambar-nos a la voravia oposada per tal d'evitar que ens toqués alguna de les gotes de sang negra, que a l'infeliç se li escolaven de la nafra del front.

En qualsevulla guerra o cataclisme poden observar-se destroces humanes més escruixidores. Els entenebrats quasi no presentaven cap ferida; però, amb llurs estigmes d'eterna condemnació inspiraven una repugnància i una terror sagrada, que cap llengua no té paraules a explicar. Veure en tal estat una persona amada havia d'ésser la dolor de les dolors. Sols d'imaginar-ho m'afligia, i no podia menys de pensar en la meva família. A on eren? S'haurien salvat tots? Ah! si en aquells moments hagués sentit a la meva mà l'escalf afectuós de la mà de la meva mare, l'angúnia em fóra estada més soportable; però, sol i vern en mig de la multitud, quina pena, quin desconhort! I en tals circumstàncies!...

Tot allò eren senyals de la fi del món, no hi havia dubte. Mes, a on anàvem? Què ens proposàvem? Què esdevindria?... *Miserere, miserere nobis.*

Anàvem pujant cap a la ciutat alta, feixuga de pedra, feixuga de graons, amunt, amunt, per esca-

les interminables, per tortuosos carrers, entre cases velles, algunes ja xarugues, ventrudes, desplombades; ara pel dessota d'arcs travessers, que negregen dins l'aire-cel; ara per la gola d'un gruixudíssim mur esportellat, que dóna entrada a un carrerany d'estretors fatídiques i giragonses contorbadores. Ací, rústegues parets emmantellades de tapareres, allí, magnífics edificis de pedra picada, esquerdats i en ruïna... El frontis de l'antiga Universitat, esfondrada, convertida en un pati amb arbratges, que verdegen pels finestrals... El convent i l'església de Sant Domènec, vinguts a mans incuroses, bruns, decadents, escrostonats... I ara pujades rostes, i ara ramblies aspres, pavimentades amb codolells del Ter... I ràfecs amb canals voladisses, de figura de dra... I fornícules de sants, amb fanalons de flama tristona i amb pitxers de flors resseques... I graonades i més graonades, i, finalment, la inacabable i timbosa del carrer de les Dones. Sols amb frases incoherents i desordenades puc donar idea dels meus records d'aquell itinerari.

Quan la nostra cansada processó, cascadejant per la timbosa escala del carrer de les Dones, assolí la placeta de Correus, vaig reparar que altres processons, no menys tristes i macilentes, venien del carrer de Ciutadans i dels quatre cantons del de la Cort Reial. La remor resadora anava creixent com la d'un rusc esvalotat. *Miserere, miserere nobis.* I, ací, allà, a prop i lluny, sonaven encara els trucs a les portes, cada un dels quals repercutia dintre el meu cor amb un ressò sepulcral, esglaidor.

En embocar el llarg i ombrós carrer de la Força vaig adonar-me de com tots portàvem ciris o atxes encesos. Qui ens els havia donats? Quan?... El llur flamareig, escampant grogues i vagoroses clarors per la part baixa de les cases, feia ressaltar la negror dels alts cimals i la fosca del cel. Pels gestos

de pietat, pels sospirs i el rés més fervorós de la gentada, vaig compendre que ens atansàvem a la fi del pelegrinatge. Tothom pressentia que s'acostava l'hora suprema, aquella que pesa sobre totes les altres de la nostra vida.

Llavors la campana grossa de la Catedral, que tants d'alertes tràgics ha donat a Girona durant les guerres i els aiguats, deixà sentir la seva roncor harmoniosa i potent Boom!... Semblava que esclatés la batallada dintre el cel mateix, que cobria els nostres caps; i, en esbombar-se la copiosa ona sonora i engolfar-se per les estretors del nostre carrer amb delits de dilatació, atrontollava les vidrieres dels balcons i ens inundava de notes greus i palpitants, a les quals responien, vinguts de lluny, uns ecos finíssims, de veueta violinosa. Però tot seguit, una nova batallada... boom!... ho eixordava tot altra volta.

La processó s'havia aturat, escoltant i comptant silenciosa aquells tocs solemnials.

— Es toc de combregar — va dir una veu.

— L'últim combregar de Girona! — exclamà una altra.

L'emoció que es pintà en tots els semblants no la puc descriure; però, era una emoció tendra; els ulls s'enllagrimaven, els braços s'aixecaven en l'aire en actituds deprecatives; de cada boca s'exhalava una jaculatòria.

— Jesús Redemptor, Jesús Salvador.

— Jesús, Vós sou la salvació i la vida eterna. Els qui creuen en Vós no moriran eternament.

— Jesús, que heu pujat al Calvari per unir-vos a nosaltres, ajudeu-nos a pujar al Calvari per unir-nos a Vós.

— Jo em confesso amb Vós, pare de misericòrdia. He pecat, he pecat!

Tothom es picava el pit. Alguns confessaven

llurs pecats en veu alta. Jo, pobre de mi, em sentia més vil que ningú, però no sabia com dir les meves misèries, i plorava plorava, deixant que les llàgrimes parlessin per mi. I la processó tornà a posar-se en marxa. *Miserere, miserere nobis.*

Mentrestant roncava sota terra un tro pavorós, profund, poc perceptible. Ah! la terra estava ferida de mort. Ja els peus no s'hi afermaven amb confiança.

Amb aquesta impressió desembocàrem a la plaça de la Catedral, al peu d'aquella grandiosa i altíssima escalinata, que serveix de peanya al temple gegantí. Jo mai no he vist en lloc del món cap escalinata tan colossal. És amplíssima, tota de pedra picada, amb balustrades artístiques, cada pom de les quals fóra càrrega feixuga per a un home valent, i amb grans replans, la major part dels quals domina les teulades de les cases veïnes. Sembla una obra feta per a éssers més forts que els humans. L'esperit s'afadiga només que de concebre l'intent de pujar-la.

Nosaltres, pobres gironins de l'últim dia, vàrem arramadar-nos per aquells graons i replans fins que la multitud omplí tota l'escala. Jo era al replà del mig, a prop d'un angle de la balustrada I heu-vos aquí que s'obrí la porta de la Catedral i aparegué, en mig del seu chor de canonges, el senyor Bisbe, el venerable doctor Sivilla... alt... tot blanc de cap... pàl·lid... els ulls lluminosos... Va avançar fins al cantell del graó superior. Un silenci sobtat s'estengué per sobre totes les boques i n'extingí els respirs.

— Fills meus... germans meus — va dir el Prelat. Parlava a estrebades, amb frases curtes, entre pauses, però amb clara pronunciació. No li vaig perdre ni una paraula. — Fills meus... veig que tots tremoleu com jo mateix... Qui no tremolarà davant de la Majestat de Déu, que se'ns atansa? Però, con-

fiem... És el nostre pare... Coneix la nostra misèria... Ens ama fins al suplici... fins a la creu. Penediu-vos d'haver-lo ofès. Jo en nom d'Ell, amb tota seguretat... a tots els que em veieu i als orbs, que estan presents... a tots els que em sentiu, i als sords, que estan entre vosaltres... a tots els que us penediu... en nom d'Ell i del Pare i del Esperit Sant, atorgo el perdó dels pecats. — Va traçar amb la mà una ampla creu per l'espai. Seguidament va afegir: — Ara us aplico la indulgència plenària. — I tornà a beneir-nos. I, caient, després, de genolls, allargant els braços vers nosaltres, amb veus de súplica fervorosa clamà: — Sants de Crist, Sants de Crist, em perdoneu vosaltres?

O Déu meu! Quin cor no s'havia de trencar? Nosaltres perdonar el nostre Bisbe!... De què? Oh, sí, d'allò que sapiguéssim i d'allò que no sapiguéssim, de tot el perdonàvem i de cor el beneíem. I, plens d'una emoció sagrada, ens abraçàrem uns amb altres, cadascú amb el que tenia més aprop; jo, amb un home barba-roig, que m'estrenyé contra el seu pit i m'implorà com si fos el seu confés: em perdones? I certament, jo, noiet de dotze anys, em vaig sentir revestit de la representació de tota la nissaga d'Adam, i, en nom de tota la humanitat, el vaig perdonar.

Ja quasi no tenia por. El meu esperit sublimat per una fe segura i una ferma esperança de glòria eterna, es sobreposava als surts i recances de l'instint. El meu agraïment, com el dels màrtirs, famejava de patir per amor a Jesucrist. Els meus pecats clamaven penitència. Vaig guaitar per entre les columnetes de la balustrada, i vaig veure que les cases del fons de la plaça ondulaven com una draperia tempestejada pel vent. I... què us diré?... em semblaren banderes que gloriejaven el meu Déu tot poderós. Però no vaig parar-hi esment gaire esto-

na. La bramulada harmoniosa de l'orgue de la Catedral atragué les meves mirades cap a la porta del temple.

N'anava eixint l'últim combregar de Girona. Venien al davant, com de costum, els músics, sonant els llurs fagots i trompes; després, en dues fileres, amb atxes a la mà, els obrers de les parròquies, els diaques, amb sotana i sobrepellís, els clergues, emmanteuats, els canonges, amb hàbits de seda i valones d'ermini... Els arregladors, revestits de capes daurades, marxaven al mig per cerimònia, sense anar i venir com solen, ni cuidar-se de vigilar, sinó calms, absorts en llurs pensaments, marcant acompassadament el pas amb els bordons d'argent, que retinyien sobre les llambordes. I heus-vos aquí que s'atansa el Sant dels Sants, clement i convidador. Una fumarada blanca... quatre sacerdots, que branden encensers... Sota tàlem, un tabernacle amb dotze grans copons d'or... i, a darrera, el senyor Bisbe amb els seus acompanyants, que porten la crossa, la mitra, els sants Evangelis i el coixí.

Tots aquells caps tremolaven, però, de santa emoció, no d'espants terrenals. Era un aire d'eternitat el que els esborronava.

I així que el senyor Bisbe aparegué sobre el marxapeu de la porta del temple, la processó s'aturà en sec, i, després d'un breu silenci, que els cors no s'atreviren a comptar amb llurs batecs, esclatà a la una, de totes les boques, el cant majestuós del *Te Deum laudamus*. Tots els qui sabíem l'himne litúrgic el cantàvem. i, amb quin entusiasme!... amb quina alegria inefable dintre l'ànima! Els cabells s'eriçaven... L'esperit se dilatava per l'espai... I, mentrestant, els carrers de Girona queien a rastelleres, com aquelles cartes corbades, qu els infants posen una darrera l'altra i les fan caure d'un buf. Tot s'esgavellava amb sorda remor: cases, torres,

muralles... Al peu de la nostra escalinata ja no hi havia més que un estimball d'enderrocs, per entre els quals cascadejaven afollades les aigües del Ter i de l'Onyar. Tot cruixia, tot s'enfonsava... Mes nosaltres pressentíem la beatitud i cantàvem, cantàvem triomfadors, de moment en moment més temprats i més serens.

. . . .

Quan me vaig despertar, el sol banyava la meva cambra d'estudiant i el canari refilava per dedins de casa, segurament al menjador. Ah! les coses d'aquest món s'adapten tan bé a la nostra naturalesa, i els nostres sentits en són tan àvids, que no vaig poder menys d'experimentar una bella satisfacció en retrobar-les tan fermes i tan plàcides; mes, per altra part, va recar-me que el meu somni no hagués sigut una realitat. Havia vist ja tan assegurada la meva salvació!

I vaig pensar: — Aquest món certament és bonic, però no és més que una careta, i tot allò, que tant ens hi agrada és el somriure del rostre formós, que hi ha al darrera. Doncs, quan caigui la careta i contemplem el rostre al descobert bé deurem gaudir més que no pas ara! I és el rostre d'un ésser, que ens ama, dolç, bondadosíssim; i aquest éser ens vol unir amb Ell; i l'Església vetlla maternalment per facilitar-nos-ho a qualsevol hora. Doncs per què hem de basquejar? Per què no hem de viure ben descansats, vingui el que Déu vulgui?

Heu-vos aquí com restaren gorides les meves manies sobre la fi del món: presenciant-la. Mai més no me'n vaig preocupar.

Els incrèduls se riuen de les terrors, que per tal motiu assorollaren a voltes l'Edat mitjana, i jo, que les he patides al meu temps, també me'n ric. Mes ells les atribuiexen a la massa fe, i jo, a la poca esperança. Ells, infeliços, cerquen la tranquilitat

en un aclucament voluntari d'ulls, i a mi em fan l'efecte de l'estruç, que colga el cap entre les arenes del desert per tal d'alliberar-se de la visió, que l'espanta. Vulguin o no vulguin, el meu somni, en la seva part més essencial, és una realitat de cada dia. Cada dia ve per a algú la fi del món. Cada dia passa per a algú l'últim combregar. I quan jo en veig passar algun, no puc menys de recordar el meu somni d'infant i, caient de genolls, prego pel pobre malalt: — Déu meu: que no el trobeu entenebrat!

EL MALCONTENT

RONDALLA

I

En temps remots, els quals només puc assenyalar dient que ja les oques tenien bec i que encara a la nostra terra es parlava bon català sense gramàtica, vivia al terme de Vilablanca d'Empordà un pagès renegaire, un tal Jeroni Baltrons, que mai no s'acontentava de res. I a fe que es queixava de vici, perquè, si no totes li ponien, no era pas dels que troben més buit el covador. Propietari d'una galant casa i riques terres, solia omplir sengles canats de blat i emporxar famosos dalls d'userda, que venia als negociants, i ni mai mancaven alguns grapadots d'unces a la seva gaveta, ni bons pernils i cansalades al seu rebost.

Una vegada un negociant va estafar-li amb una fallida fraudulenta una partida de diners i l'irascible pagès cuidà ofegar-se d'enuig. Eixí de la casa del fallit arrabassant-se els cabells a grapats i maleïnt cel i terra; i, tot marxant a peu cap al seu poble, anava caragolant en veu alta flastomies i més flastomies, barbotega que barbotegaràs.

I, munts enllà, en ésser al mig d'una selva i quan amb més ira gitava el verí del seu cor, se li presentà de sobte al davant una figura plàcida de pele-

grí, voltada d'una boireta lluminosa com la que sol circuir la lluna en certs temps d'humitat. Anava vestida amb un hàbit burell, duia conculles a la valona i a la gallarussa i empunyava un gaiató encarabassat. S'atansava vers en Jeroni sense caminar, ni moure tan sols els peus, rasant el sòl sense tocar-lo. I, en ésser a dues passes del pagès, li va dir:

— Calla, calla, boca d'infern! Per què malparles del Déu, que t'aguanta?

— No torno la paraula enrera ni que mala forca m'escanyi — va respondre el verinós, entossudint-se, amb tot i l'esglai, que li causava l'estranya visió, que tenia al davant. — Amb la raó no callo per ningú. Ja comprenc que no sou d'aquest món, perquè la pasta dels habitans d'ací baix no treu faró de xinxeta, com la del vostre cos; però, millor que sigueu dels barris d'amunt! Torneu-hi, torneu-hi, si no us costa massa de pujar-hi; i digueu de part meva al vostre Mestre que és un matusser, que no ha tocat res que no ho hagi esguerrat, i que és un fàstic viure dins aquest món de traïdories i pedregades.

— Què dius, què dius, infeliç? — exclamà el sant, en to de reny.

Això que acabeu de sentir. Si jo tingués el poder de Déu, endegaria aquesta maquinària millor, cent vegades millor que no marxa avui en dia.

— I quina peça no marxa a l'hora? Diu-ho, diu-ho, desgraciat.

— Són tantes i tantes! Uu, ui, ui!

— Anomena'n una... una només!

— Doncs bé, us n'assenyalaré una, la que ara m'ha caigut entre cap i coll i m'ha costat més lliures, que no volia donar de dot a la meva filla. M'han estafat molts de diners, no sé si ho sabeu. El lladre... esquarterat el pugui veure!... la rumiava ja de temps la seva malifeta, n'estic segur; però sem-

blava un santet com vós, totes les seves paraules respiraven honradesa, era impossible endevinar-li la pensada. I... veieu?... Aquest és el mal precisament. Si els homes no poguessin amagar els seus pensaments, si se'ls hi veiessin nedar a dintre els ulls com els peixets de colors dins un anap de cristall, aquestes coses no passarien. Ni el negociant m'hauria estafat, ni la muller m'hauria encobert certes marranades, que sospito, ni cap intriga podria reixir. Heus-vos aquí acabats els hipòcrites. No mai més enganys, no mai més traïdories!

— I creus que així al món s'hi estaria més be?

— Home!... Refitre! Us atreviu a negar-ho?

— No tinc ganes de disputar. Tu mateix faràs la prova.

El sant resà una curta oració entre dents, enarborà el seu gaiató i, amb la carabasseta, que en penjava, fregà suaument el front i els grossos ulls bovins, de llargues pestanyes rojes, del renegaire. Després va dir:

— Vés en nom de Déu. Ja estan satisfets els teus desitjos.

I, amb el darrer alè d'aquestes paraules, s'esvaí tal com, en bufar-hi al damunt, s'extingeix en mig de l'aire la flama d'una candela.

—I ara! Que va de bo? — féu en Jeroni, tot astorat. — Ha vist mai ningú un miracle més gran?

Al cap d'una estoneta, però, va començar a dubtar de la realitat d'aquelles coses i parlaments. Qui no ha de creure que siguin filles d'un desvari unes figures, que apareixen i desapareixen d'una manera tan insòlita? Bah! allò hauria sigut una llumeneta de les sangs, un pesombre de la febre.

— Déu te'l torni, Jeroni — mormolà amb una rialleta, tot apuntant-se un dit al front. — Vet aquí què porten aquestes enrabiades. Ja ho diuen: qui perd ço del seu perd el seny. Fitre! ara conec que he

estat a punt de tornar-me boig; i de boig m'acreditaria, si posés fe en unes falòrnies tan extravagants. No, no vull ni tan sols pensar-hi. Si no poden ésser! I ca!

I, com més anà caminant i asserenant-se, més i més s'afermà en la convicció d'haver sofert una allucinació ridícula, que no calia recordar, com no fos per acudir a cal sagnador a fer-se treure la mala sang. I, puja que puja costes amunt per guanyar cims i baixa que baixa vessants avall per assolir fondalades, arribà de bona hora a la plana i a mitja tarda entrava a la vila de Figueres.

Bella població! I... manoi, quina gentada pels carrers! Però, ai pobre Jeroni! No tornava pas a perdre l'enteniment? Què redimontri era allò, que estava mirant? Quina trasmudança havia sofert la naturalesa humana? Seria possible? Ell pla se'n feia creus i recreus. Els ulls de totes les persones, que trobava, eren a faisó d'objectius de llanterna màgica i s'hi pintaven amb imatges resplendents o tenebroses els pensaments, que discorrien pel dedins de les ànimes, fins i tot els més recòndits i vergonyants. Fitre, allò del somni, allò d'aquella dèria del sant! Calia posar-ho en quarentena. Bah; serien fums de la mala sang. Però qui sap? Com no donar crèdit a un testimoni tan clar dels propis sentits? Era cas de riure o de plorar? Cosa més estranya!

Era una cosa que, per la seva novetat i estranyesa, li causava esborronaments semblants als que ocasiona una visió sobrenatural. Si només se li haguessin fet visibles els pensaments imatjats de la gent, aquells pensaments, que ja en essència tenen forma i color, el cas li hauria semblat més natural i de bon entendre. Però, àdhuc les idees més abstractes, àdhuc els sentiments, àdhuc els vicis i les passions, se li manifestaven amb formes i colors mai

vistes, ni imaginades, i les ànimes presentaven perspectives, que li feien venir el cap en roda, i visions, que l'esfereïen.

El qui hagi observat amb un comptafils alguns insectes a parts a parts, no haurà pogut menys d'esgarrifar-se de llurs formes monstruoses i repugnants: d'aquelles pells grolleres, d'aquelles escates llosals, d'aquells formidables pèls acanocats i d'aquells unglots i serres i cuirasses i tentacles enormes; i no haurà pogut menys de pensar: — Déu ens guard que aquests animals tinguessin les proporcions, que ara aparenten, puix que causarien més horror que les més espantoses bèsties prediluvianes. — Doncs bé, més monstruoses i horribles eren encara les fantasmates, que, a la vista del astorat pagès, afectaven les males passions dins els avencs llotosos i les cavernes llòbregues de les ànimes encossades. Allí l'enveja serposa i rastrera babaiejava el seu verí; allí la golosia, de ventre de gripau i boca de drac, reglotava els mals fums de les seves digestions i reganyava les deformitats degudes als seus embotiments i corrences; allí la luxúria, bèstia llorda i pestilenta, arrossegava pel llot les entranyes inflamades, tal com arrosseguen per terra les tripes els cavalls esventrats en una cursa de braus; allí la supèrbia, de pelatge cresp, s'estarrufava, tot pensant en aquells, que desitjava calcigar sota ses peülles de porc; allí la peresa, baluerna sense cor, blana com un pop, gangrenada de braços i cames, esbravava ses males humors; allí... ¿com enumerar-les i descriure-les totes, si eren tantes i, per altra part, presentaven formes tan variades que, àdhuc moltes d'essencialment idèntiques, li semblaven completament diferents, a l'infeliç pagès?

Aquelles figures monstruoses i vives s'obiraven confosament a manera de boiroses muntanyes al fons d'un paisatge a cel fosquejant; mes, cada pensa-

ment que passava, n'aclaria amb sinistres resplendors alguna o algunes.

En Jeroni havia adquirit un sentit nou. Veia coses extraordinàries, que li donaven la percepció immediata i profunda de la manera d'ésser, de sentir i de pensar de l'altra gent; i, després que hagué vençut la basarda de les primeres impressions, es congratulà del seu estat.

— Això va de bo, Jeroni — va dir-se. — El sant pelegrí t'ha desemboirat la vista tal com t'ho va prometre. Estàs ben serè. Hi veus més que l'altra gent. Fitre, quin negoci! A fora les caretes! Heu-vos aquí acabat el Carnestoltes de tot l'any. Ara ens veurem les cares. — I amb maligna fruïció, com aquell que no hi toca va posar-se a visurar els transeünts a cua d'ull. I dins el seu magí anava fent comentaris de sal i pebre.

— Hola! Vet aquí un cavaller ben majestuós i elegant. Qui li ensumaria que trafica secretament amb les gràcies de la seva esposa i que es vesteix d'ella despullar-se? Xufla! vet allà tot un senyor notari, estampa de la formalitat i font de la bona fe, que, mirat per dins, és un barret de rialles i una fàbrica de trampes i mentides. Tiva! aquell gata seuma, que es lleva la gorra i es senya davant els sants de les cantonades, no creu en Déu i viu de les galimes d'una administració i d'una caixeta d'Ànimes del Purgatori. Anem, anem, no hi ha un pam de net. Com més vaig observant... Però algun gra de bé trobarem. Calla! per allí vénen unes dametes de cara serafinesca i posat de no haver romput mai cap plat ni cap olla. Acaben de sortir de l'església, cadascuna acompanyada del seu festejador, i pla es veu que els festejadors les contemplen embadalits i les creuen més innocentones que un infant de bolquers. Si serà. Ja s'atancen. Les guiparem per les espieres de la torratxa. Hola-hola, quines

santetes de paper d'ou! Les manyagoies dediquen la tarda, amb els promesos, als exercicis espirituals i el vespre als corporals, jugant a la cuit amagada amb uns cosinets. Hi ha vedells, que neixen amb blenques, fitre! Ah! malestrucs promesos! Però i ells? Quins altres àngels gajans! Ah! caps de trons! Quina honor per al pare, que els ha engendrats, i quina esperança per a la casa, que hagin de regir! No, fitre, no hi ha un pam de net! Encara, entre tantes de persones com he traüllat, no n'he trobada cap que m'agradés per a pare, ni per a fill, ni per a esposa, ni per a amic. Passa la gent i... ecs, ecs, ecs!... tothom em fastigueja. Que lletges que són les bafarades de la carn a dintre les ànimes! I ningú no se'n deslliura del tot, ni àdhuc alguns que les resisteixen i sembla que tiren per penitents. Mala feina se'ls gira, pobrics! Tothom put a rancior de luxúria i a d'altres feditats galdoses per l'estil. I tots tan hipòcrites, tan compostos de part de fora! Mes, no, no tots. Aquí vénen uns jovencells, que no tracten de pintar-se la cigonya i ells amb ells galegen de deshonestitat. Tal volta faran de més bon veure que els altres. Fitre, que desvergonyits! Aquests sí que juguen a la xerrada. Però què? Sàtrapes, més que sàtrapes!... també porten careta; també cadascun oculta certes gusarapes a les mirades dels companys i de tothom. Ah! quin món d'immundícia i de farsa!

Va acabar per enfastijar-se: s'estomagava, se li revoltava el cor. Però quan la cosa se li féu més indigesta fou en adonant-se, pel gest d'enuig i de disciplència dels transeünts, que, així com ell els llucava de dintre, ells també el traüllaven. Seria cert?

No va trigar pas a heure'n noves proves. Amb neguit creixent va reparar que moltes de les llordeses, que descobria dins els altres, no eren sinó

reflexos de les que ell duia dintre seu. Costava una mica d'esbrinar-ho. Així com a voltes un hom no sabria dir si certes colors de la mar provenen de les roques del seu propi fons o de les foranes, que s'hi emmirallen, així era difícil destriar dintre els ulls les imatges, que naixien de l'interior i les que s'hi pintaven per reflex. Mes, féu en Jeroni tals experiments, que no pogué pas dubtar-ho: el traüllaven, li veien l'ànima.

Si de cop i volta s'hagués atalaiat que es passejava sense bragues, no s'hauria avergonyit més. Va sentir-se nu davant de tothom; pitjor que nu; sabia que les nueses, que ensenyava, eren deformitats.

Va tapar-se els ulls amb els palmells de les mans i va aturar-se. El cap li anava en roda. És a dir que el veien despullat, tal com era, amb els seus pensaments i passions i fins i tot amb els espectres de pecat, que li retreia la memòria? És a dir que no podria ocultar cap culpa, ni tan sols la d'aquella infàmia antiga, tan avergonyidora, que l'havia apartat del tribunal de la penitència, per no haver-se mai atrevit a confessar-la sagramentalment? Fitre! I ara tothom, que el mirés, se n'assabentaria? I com no, si la mateixa por de descobrir-la l'obligava a pensar-hi? I, pensant-hi... ui, ui, ui!

No gosava pas treure's les mans de la cara. Es guardà per entre els dits i li semblà que la gent estava braument esvalotada i que molts es giraven devés ell i gesticulaven, assenyalant-lo. Aleshores s'arrencà a córrer esbojarradament, amb els ulls mig clucs i, procurant enfilar els carrers més solitaris, eixí a un bosquet, saltà el marge d'un rec i s'arraulí sota un pontarró. Estava consternat. Brandava el cap amunt i avall i exclamava: «Bona l'hem feta, Jeroni!» I per llarga estona no pensà res, ni féu altra cosa que brandar el cap i repetir

aquesta exclamació, que s'és feta proverbial a l'Empordà: «Bona l'hem feta, Jeroni!»

La tarda va caure. Les cigales, aquests sonadors vivents, que tradueixen en soroll les vibracions de la soleiada, anaren emmudint a manera que ella s'esmortia. Els grills, amics de la llum fina, començaren a celebrar-la, fent dringar melangiosament llurs instruments delicats: ric, ric, ric... El ponent va retirar a poc a poc els domassos galonejats d'or, que havia estesos al pas del sol, i el vespre pàl·lid tragué ací i allà petits estels, que s'obrien i s'aclucaven, ganyotejant per desemboirar-se de les clarors escadusseres del dia.

Pobre Jeroni! Li semblava que el vespre li feia l'ullet malignament, com dient-li: «Eh, què tal? Com te va el nou estat? Serà divertit això de ballar amb la negra sota un pontarró i a panxa prima?» I no podia menys de pensar amb recança en les comoditats, que solia gaudir a Mas Baltrons: en aquelles vetlles d'hivern, durant les quals, assegut a la vora del foc, llegia en veu alta a la seva família i criats alguna aventura del cavaller Curial o alguna història del *Flos Sanctorum*, tot esperant el sopar; i, després, en aquell sopar tan abundós i ben amanit i, finalment, en aquelles regalades i llargues dormides, blanament aplanat sobre els tres matalassos del seu llit monumental. Tan bé que s'hi estava a casa seva, fitre! I tan bé que aquell vespre podia haver-s'hi trobat, si no hagués vingut a rompre-li els *oremus* el pelegrí de les conculles i la carabassa, mal com un llamp no l'hagués estellat! Mireu que n'hi havia per renegar de les coses, que li passaven: unes coses sense to ni so, tan fora de sentit comú. Com que si algú li sortís amb un estirabot consemblant, ell, en Jeroni, el pendria tot seguit per un boig acabat. I, anem, en reflexionant una mica, no podia menys que decantar-se a creure

que amb la quimera s'havia tocat del cervell; era més anraonat creure això que no pas admetre com a real un capgirament tan estrany del món. Què ànimes, que es veuen a contraclaror! Què sants, que faronegen al mig del camí ral i es fonen d'un plegat com una bombolla de sabó!... Visions, visions d'un magí malalt.

— Costa de desenganyar-se'n. Talment un hom diria que són una vera realitat. Fitre, vetaquí per què cap boig no s'ho coneix. Mes, jo sí; jo encara no estic tan desballestat que hagi perdut la reflexió i no sàpiga malfiar-me de mí mateix. Els boigs prenen per realitats els despropósits de llur enteniment, no en dubten, els manifesten, criden, s'exasperen i.... és clar... a les hores ve la gent de seny i els engarjola. Aquí és el perill, Jeroni. Alerta, has de servar, que ningú no et conegui el mal... i, amb temps i paciència, tu en guariràs. Altrament seràs la riota de tothom, perdràs tots els teus drets i tu, l'hisendat més fort del terme de Vilablanca, et veuràs reclòs dins una trista cella i subjecte al passament, que els teus marmessors vulguin donar-te. Algú pla que riuria. No, no m'aixarparan, jo servaré.

La gana l'apretava. De deu hores del matí ençà no havia tastat res. Era cas d'anar a sopar a l'hostal. Per què no? Si es mantenia ben reservat, procurant no trair les seves impressions, fossin les que fossin ¿qui les hi havia de endevinar? I si allò no era una falòrnia, si.... però ¡ca! A veure si algú l'esbroncava. A la prova. Ell, mut com un conill; que es declaressin else altres; i si li declaraven la cosa, al menys el traurien del dubte.

Va fer l'ullet als estels ganyotaires.

— No, no ballaré amb la negra rota el pontarró. Aneu mirant.

II

De pensament prou argüia i redargüia, convencent-se de no poder ésser res més que una falòrnia les visions, que havia tingut, però, de cor, no se'n desenganyava i l'esperit li anava flacant a manera que s'atansava més i més a Figueres. Així fou que, en arribant-hi, no gosà pas presentar-se a cap hostal conegut i es posà a dardar a la ventura, cercant-ne algun d'amagadot i poc aparroquianat. Cerca i roda, per fas o per nefas no en trobava cap al seu gust. Aquí no, allí tampoc, ja s'impacientava, quan, havent llambregat a dintre un carreró fosc una grogor de llum, que s'esbandia d'unes vidrieres, s'hi adreçà, flairant que hi trobaria la seva conveniència.

I sí, no s'havia pas errat: al darrera d'aquelles vidrieres, a peu pla del carrer hi havia el menjador d'un establiment mig hostal mig taverna, on asseguts al voltant de diverses taules, sopaven un ardat de parroquians, gent de poc llustre i males traces, marxantons, terrasans, carboners... No hi hauria pas entre ells algun conegut d'en Jeroni? No; va examinar-los un per un i totes aquelles fesomies li eren noves. I la criada, que els servia? Tampoc no l'havia vista mai Era una donassa lletja i tan

estreta de front, que semblava que la clenxa li sortia de la carena del nas; una fardassa d'amples i pomposos costats, que els rumbejava com brindant-los als pessics i maurades dels hostes aficionats a tan delicada galanteria. I el patró? Llamp, quina baluerna d'home! Estava assegut, en mànegues de camisa, al darrera d'un taulell llefiscós, al bell dessota d'un penjim-penjam de bufes de greix i pernils. Quin formidable pit el seu! Quines espatllasses! I, quina cara més enorme i ridícula! Oidà, per la propinqüitat i petitesa dels ulls, el nas, la boca i l'os de la barba, s'hi endevinava un rostre xicarró, però que s'era inflat tot al voltant per un creixement de les molses, que el recobrien, les quals, turgents i assecsonades, formaven botornons i més botornons a les barballeres, bescolls i més bescolls a sobre el clatell, i galteres i més galteres entorn dels queixos. Bo, aquell home sí que no era fàcil que mai hagués vist en Jeroni. Segurament d'anys i panys la greixina no li hauria permès allunyar-se gaire del seu seient i del seu llit. No, per aquell cantó no hi havia perill; més aviat calia recelar dels hostes, sobre tot dels pagesos. I en Jeroni tornà a visurar-los; però... vatua!... ja havia enfonsat massa la mirada, ja no veia sinó ànimes.

— Ànimes! Allò tan galdós! Fitre, ja tornem a ésser-hi!—Va posar-se les mans al cap i se n'anava; però, en ésser a mig carrer, s'aturà, repensant-se.

—A on vaig ara, esborneiat de mi? He vingut a sopar i la gana no admet raons. Aquí ningú no em coneix i si, vegi el que vegi, faig el desentès i callo com un mort ¿qui, que no sigui boig com jo, m'ha de poder sospitar la guineia? No hi ha més, o sopo aquí o enlloc. Sí, sí, estic decidit; peró, arrangem-nos de primer una mica, que les robes descompostes conviden a riure i criden badocs.

S'espolsà les genolleres, es tivà el gec, va treure's la barretina, s'allisà els roigs i aspres cabells, se reféu el llaç del cuot, tornà a coforrar-se amb mirament i, tot procurant assaujar els sécs i arrugues, que li amargaven la cara, girà de nou els passos cap a l'hostal.

Ans d'entrar-hi, s'adonà d'un rètol, que deia amb lletres grosses: HOSTAL D'EN VATUALMÓN. PEIX FRESC DILLUNS I DIVENDRES.

Tant li feia carn com peix; el cas era sopar amb tranquil·litat.

Empenyé la porta vidriera i de nou es sentí temptat a retirar-se. Pel badall, que hi obrí, eixia una bafarada calenta i tumultuosa com la que s'escapa d'una cassola al bull en aixecar-ne la cobertora. Quines males flaires i quina púrria de gent les d'aquell cau! S'hi ficaria? Va decidir-se a la desesperada. Entrà; amb el seny mig esbalaït es submergí dins aquella espessa atmosfera assorollada de trucs i retrucs de vaixella i brogidora de converses, de crits i de rialles en una barreja capaç d'eixordar tots els sentits de l'harmonia. Sense girar-se poc ni molt i portant la vista recollida a la punta del propi nas, atravessà de llarg a llarg el menjador i s'encaminà d'esma cap a un recó, on hi havia una taula desocupada, que ja de fora estant havia atalaiat. S'hi assegué al davant d'esquena a la concurrència, es tragué una moneda de plata de la butxaca i la féu dringar contra un got.

Tot seguit li comparegué la criada del front estret i els amples costats.

—Servidora vostra, jove. Què desitgeu?

—Un sopar de deu sous.

—Al moment. Què preferiu per entrant? Sopa amb un ou, sopa de brou de fesoles de ceba de...?

—Vós mateixa. A gust vostre—mormolà el pagès

amb accent manyac, mantenint el cap cot i la vista baixa.

— Gràcies per la confiança. Vós no sou parroquià de la casa, però tot seguit he conegut que éreu una persona distingida. Creieu que la Quima us tractarà tan bé com sàpiga. Una servidora es diu Quima per a tot allò que vulgueu manar-li. A Figueres tothom me coneix per la Quima Xamosa: un motiu, ja ho compendreu. Aquí en corren molts de motius... i a mi m'han enramat amb aquest, que no va pas malament, si un hom sap dur-lo amb una mica de sal. No manca qui me l'enveja i tot. Però, anem al cas; vós teniu dret d'escollir la sopa que vulgueu, d'entre les que jo us cantaré, i com que el meu paladar no és el vostre i, per més que jo desitgi encertar-vos el gust...

Prou!—saltà, exasperat, en Jeroni.—No vull menjar a la cantada ¿enteneu?

I, en dir això, no pogué estar-se d'esbatanar les grans parpelles dels seus ulls bovins i de ventar una encesa llambregada als de l'embafadora sirvent. La Xamosa restà una bella estona immòbil, com enlluernada. Després féu un surt i tocà soletes cap a la cuina, tot ganyotejant i estossegant.

—Diable! Si m'hauré compromès?...—va dir-se en Jeroni, penedint-se de la seva rauxa.

S'acuità a recompondre l'alterada fesomia i, ombrejant la vista amb les roges pestanyes, la decantà de nou, passejant-la per sobre les estovalles, com si preguntés a la munió de taques llardoses i virolades, que hi havia, la llista dels plats, que s'eren servits a l'hostal durant la setmana. Mes el certus és que no es preocupava de les taques, ni de les estovalles. Pensava en els secrets de la Quima Xamosa. Amb sols esguardar-la els hi havia sobtats sense voler; i s'havia endut com era dona de quaranta anys i no en declarava més que trenta, com patia d'un

fluix poc honrós i com servia sense soldada en atenció a conquistar a les taules de l'establiment la parròquia per al llit, que era el taller dels seus guanys. Ho havia vist tan clar, fitre! Era possible que fos una falòrnia? Doncs ¿d'on redimontri s'ho empescava?

Mentrestant la Xamosa va tornar, li posà al costat, sense badar boca, una galleda d'aigua amb un porró en fresc i, al cap de poca estona, li presentà una sopa escaldada amb un ou. Bon entrant: un plat, que valia per dos! Allò, doncs, no pintava pas malament. A la traça, la barjaula no havia pas penetrat els misteris, que ell temia haver-li descobert, i el rebuf l'havia corretgida del mal vici de xerrar i llagotejar. Millor per a ella, que així es guanyaria unes albixeres, que poc se les esperava. No, l'amo de Mas Baltrons no n'era de coquí amb els que sabien suportar-li els rampells i deixar-lo content.

Es recalçà de pit a la taula i es posà a menjar. Rica sopa! A bé que res no adoba tant la vianda com el brou de la bona gana, i ell menava una cassussa que ni que tingués gossos afamats al ventre. Bon senyal, perquè, si el seu mal li hagués donat febre, no gastaria pas aquell delit; i mal sense febre, serp sense verí. Total, no seria res. Tot consistia en prescindir-ne de la falòrnia, tal com se fa amb un renyit: «ja pots passar i repassar pel meu davant tant com vulguis, per a tu no hi galibo.» I ni tan sols no recordar-se'n.

—Per exemple: ara a sopar i foris, com si no hi hagués ningú al meu voltant, com si fos al mig d'un desert. Què ànimes, ni què esperits! No creure en altre esperit que en el del vi del porró, que és un esperit generós i sense trampa... si el taverner no l'ha desmoralitzat. Però... fora!... no pensar-hi tampoc amb el mala pua del taverner. Dir home és dir malvestat. La bona illusió és figurar-se ha-

bitant d'una illa deserta, inconeguda. Cap veu contorbadora enlloc... una pau completa... silenci... una dolça remor de fullareda...

S'havia dut l'última cullerada de sopa a la boca i suspengué el braç a mig aire del retorn al plat. Què redimontri significava el silenci, que regnava aleshores al seu entorn? No es diria sinó que els hostes li havien entès el pensament i havien callat per complaure'l. Mes no, allò no era possible. Ell no havia pas desencorralat ni un sol mot; n'estava segur; i, girat d'esquena i a boca-closa, no l'havien pas pogut entendre. Però el certus és que la sala, suara tan bulliciosa, restava muda com un sepulcre. Ni un dring de vaixella, ni un piu de conversa... S'arribava a sentir el quasi imperceptible rum-rum de la bellugosa negror de mosques, que cobria un ram de falgueres penjat al sostre amb un cordill. Fitre! Seria que els hostes haurien tocat el trapau? No, sense necessitat d'esguardar-los sabia que no; els sentia a palp d'ànima i tenia la sensació que l'estaven espiant. La pell se li agrumollà per tot el cos amb un esborronament estrany. Com la fredor d'un bisturí dintre la carn, sentia al cor l'esglaiadora penetració dels subtils esguards esmolats. Fitre, quina cosa més pesada! Però ¿per què l'espiaven? Què li haurien reparat? Sens dubte la seva aparició a Figueres hauria causat escàndol, tothom n'hauria parlat, els hostes n'haurien hagut esment i ¿qui sap si la mala bruixa de la criada els havia advertits a cau d'orella: «mireu, aquell és l'home dels cas»? Així era comprensible l'expectació. Però, l'espiaven realment? Eren realment allí?

No pogué resistir la curiositat de constatar-ho. Pàl·lid, esgarrifant-se, alzinà amb un moviment impulsiu, irresistible, la caiguda testa i, badant les grans lluernes, que Déu li havia obert a la cara, n'abocà la claror pels àmbits i, girant-se, girant-se

lentament, la projectà sobre la faç dels silenciosos circunstants, de l'un a l'altre, de l'un a l'altre, fins que va topar amb la roentor, que escopien els ullets saurins de l'hostaler. Aleshores acotà el cap altra volta, sospirant.

Què fer?... No s'havia errat, no; la Quima Xamosa l'assenyalava amb el dit i els hostes el sotjaven, sospitant-lo. Ara l'haurien ben descobert. La cosa ja no tenia adob. Mes, què fer sinó posar-se a veure venir?

No gosava moure's, ni posticar-se. Escoltava atentament, amb el cor oprimit. Ací i allà mormols, que criexien i minvaven alternativament com el brogir de la maror: confabulacions, tempestes, que s'estarien formant. Ara, batements de les portes foranes: seria que els espantadissos guillaven per por de brega. Endavant; ell no diria res. Hola! passos... anades i vingudes cap al taulell... Cruix la tarima... L'hostaler devia posar-se en moviment. — «Que vingui, que s'expliqui.»

Efectivament, l'hostaler acabava de davallar de la seva tarima imbuït de les nobles resolucions, que l'honor del seu establiment reclamava, i avançava seguit d'alguns íntims i de les mirades de tots els parroquians. Pas a pas, trontollant-li les carns amb un rebotzegar de bot d'oli, s'encaminà de dret a la taula d'en Jeroni ,va aplanar-hi al damunt les grasses i botarudes mans i, en actitud de lleó rampant, esperà que el pagès aixequés el cap; mes, havent-ho esperat una estona inútilment, es decidí a cridar-li l'alerta.

—Ep, mestre, ep! Que dormim?

—Faig el que em plau—contestà en Jeroni amb sorda veu; i esclafí un renec entre dents, mig per pruïja de ses males humors, mig per creure que el llenguatge truanesc era el més convenient en tal lloc i amb tal companyia.

—A mi roncs i tossades?—va dir l'hostaler; i afegí, altivant-se per graus:—Sóc el capità d'aquest vaixell, enteneu? Sóc en Vatualmón, l'amo d'aquest establiment. Pareu ment a trencar-me els respectes. Poca murga, eh? Mireu: veieu aquella porta? Doncs, passeu-la... apa!... Toqueu el pirandó cap al carrer i no poseu mai més els peus a casa.

—Em traieu d'aquí?

—Us en trec, ben net!

—I per què?

—Per què?... Vos ho sabeu per què. No gastem pòlvora en salves; no estic per romansos. Heu menjat un plat de sopa amb un ou; bon profit; no us en comptaré res; no vull la vostra moneda; però... fora escàndol... guilleu.

—Si no em doneu altres raons, no em moc—replicà en Jeroni, recolzant-se a la taula i descansant la barba sobre els punys.—Això és un establiment públic. Tinc dret d'estar-hi. He tractat un sopar de deu sous. L'espero.

— Així estem? — va fer l'hosteler, redreçant-se, brandant el cap i plegant els curts i gruixuts braços sobre el pitarràs.—Voleu, doncs, escàndol? Voleu que cridi la ronda i us faci agafar per atacs a la moral?

En Jeroni, de pàllid que estava, tornà groc com una metzina.

—Jo atacs a la moral!—exclamà amb amarguesa.—Quasi no he badat boca dins aquesta casa. Si suara m'ha escapat un renec, aquí n'he sentits a cents quan he entrat. I què? No és pas una església això. No m'he mogut d'aquesta taula, he menjat quietament, no m'he ficat a cap conversa... I doncs? Què voleu? De què podeu queixar-vos?

Aquest discurs provocà mormols de protesta.

—Calma, calma—féu l'hostaler, adreçant-se amigablement als frisosos.—Si s'ha d'anar per justicia,

s'hi anirà; però no m'agradaria pas haver-li d'escombrar cap petjada. L'honra d'un establiment és més delicada que la d'una minyona i els catifets de la justícia no li convenen... ni a vosaltres tampoc, creieu-me. Jo confio que aquest home es posarà a la raó. — Va girar-se de nou vers el pagès i, amb to mig conciliador, va dir-li:—No sigueu tossut, mestre. No m'obligueu a valer-me d'uns recursos, que, si a mi no em sabran a mel, a vós us sabran a fel i vinagre. Vós ja ho veieu que m'esteu perjudicant. Vós no l'ignoreu pas... per la reïra de Bet!... el vostre defecte.

— Tothom ne té de defectes — va grunyir en Jeroni.—Sóc un home com els altres.

—No, vós no sou un home com els altres. Vós teniu un defecte o, més ben dit, un, un... un... no li trobo nom. Si m'ho haguessin explicat, no ho hauria cregut, però no puc negar la llum dels meus sentits. Ja ho sabeu vós que no sou un home com els altres. Per força heu d'haver usat d'algun malefici, que si la justícia us l'ha de desempescar, bon nap n'haureu arrencat. Ja ho sabeu vós. Aquí tots tenim ulls a la cara, mes els vostres... ¿què us en diré?... són com vidrieres d'alcova sense cortinetes: una indecència! Un hom no hi pot passar al davant sense escandalitzar-se. Aquí no som sants i això no és una església, certament, però si algú comparegués amb robes més fréjoles del que permet la vergonya, en Vatualmón li estellaria una cadira pel cap. Alerta, doncs. Mireu que estem indignats.

— I jo de vós, vatua el fetge del vostre pare, que va morir penjat! — exclamà en Jeroni, llevant-se dempeus enfellonit. — Què cortinetes, ni no cortinetes! Tots la reganyeu l'ànima. Que us penseu que no veig els draps bruts de la vostra alcova, mestre hostaler de Barrabàs? No en tastareu cap glop de

la mistela emmetzinada, que serviu als vostres parroquians, assassí de beneits. Ni, amb el vostre vi d'aigües, calorit amb mangre i fum d'estampes, remullareu cap dels vostres àpats de golafre, senyor panxacontent. Aneu, que vingui la justícia! Ja m'explicaré jo, patolla de lladres. Ja diré qui va assaltar el dimecres passat la diligència de Girona i qui va matar antanyasses el rector de Darnius, i qui és aquell hoste, que m'amença amb el puny i aquell, que s'amaga darrera els altres, i...

No pogué pronunciar cap més paraula. Esclatà una cridòria atronadora i en un moment tots els punys brandaren armats, quin d'una cassola, quin d'una cadira, quin d'una llumenera, d'un porró, d'un plat o d'una ampolla. I totes aquestes hostalles, violentament llançades quasi d'un plegat, volaren com un torb d'infern, brunzint, xiulant, roncant... i toparen amb estrepitosa trencadissa contra la taula i les parets properes a l'infeliç pagès i, en bona part, de dret i de rebot, contra el seu cap i cara i costelles. Mai un raïm espampolat no fou batut amb més fúria per una pedregada de setembre. La pell del malaventurat s'acolorí ràpidament de taques blavoses i moradenques i, ací i allà, s'hi obriren trencs i esborancs, dins els quals les carns vives xopejaven com brises amarades de most.

Però estava tan afligit i deseperat que quasi en sentí més alleujament que dolor, així com d'una revulsió sanitosa. Millor que l'haguessin escomès! Les ferides en comptes d'estemordir-lo, l'embravien, i àdhuc s'alegrà ombrosament que li proporcionessin motiu de desplegar la seva encongida quimera. Va arrapar-se al marbre de la taula i, aixecant-lo fins a posar-lo de cantell, se'n féu un mur, a resguard del qual podia batre's amb menys perill. D'armes ofensives no n'hi mancarien pas. Només que inclinant-se una mica, podia collir-les a grapats, del munt de bar-

rots de cadira i trossos de vaixella, que s'acimaven als seus peus. Via, sus, doncs, a la lluita!

Ja no va donar-se punt de repòs.

Enguerxida la boca, apilotades les celles cap al nas, treia a cada moment l'esgalabrada testa fora del seu bastió i engegava els seus trets amb una certenitat terrible. No n'errava cap. Eren bales rases. Volen, brunzen... i allà sagna un nas esclafat, allà caverneja una buidada conca d'ull, allà s'arrasa, escarritxant, una barra, de la qual salten els queixals a rest com els grans d'una espiga de moresc al cop de l'esgranadora... I el núvol d'enemics avançava i retrocedia i s'agombolava i tornava a destriar-se, i sonaven ais i bruels i tot era confussió i soroll i trencadissa i més trencadissa. Vint homes no en podien atuir un.

Mentrestant el formidable Vatualmón estava inutilitzat. Tan bon punt s'inicià la batussa, l'horror de veure convertides en armes volants les pacífiques hostalles del seu establiment li havia paralitzat els nervis i el cor. Com a ferit d'un llamp havia caigut d'esquena contra el seu taulell i, doblegant-se-li les cames a poc a poc, el cossegàs se li havia anat amollant fins a aplanar-se d'anques en terra. Home perdut. Aquella posició li era quasi tan fatal com a una tortuga la de sobines sobre la pròpia closca, i ell ho entenia talment així que ni tan sols intentava cap esforç per deixar-se'n. Només girava l'anguniosa testa d'ací d'allà, seguint amb la vista el vol de les armes i badant la boca a cada gir amb espodrements de llançar un xiscle, que se li ofegava cada cop a mig camí de la contreta gargamella.

Així hauria romàs hores i hores, baldament els seus hostes s'haguessin esmicolat fins a la darrera engruna, si quelcom, que li inspirava més interès que totes les vides humanes, no li hagués retornat

les forces i li hagués inspirat una heroica resolució.

En mig del seu dolorós encantament, veié que la Quima Xamosa venia de la cuina portant com a patifell de guerra als seus amics unes tals rimes de plats i cassoles, que, si fossin estades de bons versos, haurien bastat a un poema. Això li féu compendre que encara hi havia quelcom a salvar a l'hostal, i aquesta idea va arborar-lo moralment i materialment. Aleshores una força sobrehumana enrobustí les seves fibres i les hi va contreure i distendre tan poderosament que, sense quasi estintolar-se enlloc, d'una sola embranzida es llevà dempeus. Tot ell era valentia. Empentegant aquest i aquell, saltà al mig de la brega i amb boca escumejant, entre esbufecs i xiulaments del respir, esclatà en una veuassa de monstre marí, que, passant alternativament i quasi sense transició de les notes més profundes a les més agudes i penetrants, dominà tots els sorolls.

— Lladres, lladres! Assassins! — va cridar. — Foc, foc! Oh de la ronda! Lladres! Foc! Auxili! Socors! — I per aquest estil indefinidament.

Això posà fi a la lluita. Eren uns crits tan estentoris i estridents que per força havien de ressonar per tota la vila. Els adversaris d'en Jeroni se n'esfereiren, no dubtant que la ronda no trigaria a comparèixer; i com que, quin no gaire i quin no gens, tots eren poc amics de tractes amb la justícia, començaren a preocupar-se més de la retirada que de la batussa. Els que eren a prop de la porta forana s'esquitllaren al carrer; els que n'eren lluny, no trobant tanta avinentesa a la fuita, restaren indecissos, considerant-ne el pro i el contra, ja més capficats que furiosos; els ferits se palparen les nafres amb més desig de guarir-les que de venjarles; cap de la colla no estava per a prosseguir les hostilitats, cosa que, per altra part, hauria sigut

difícil, havent-se interposat entre els contendents les voluminoses còrpores de l'hosteler i la criada.

En Jeroni fou el darrer a desdir. Estava enfurismat i, mirant com a igualment enemics tots els presents, brandava el braç amb un grapat de terrissalla al puny i dubtava si destinaria el tret a ensorrar algun dels antipàtics botornons d'en Vatualmón o algun dels embafadors malucs de la Quima Xamosa. De cop i volta, però, suspengué el moviment. Una claror de seny acabava de penetrar dintre la seva ànima fosca i revolta. No, no li convenia pas esperar la vinguda de la ronda, que li mouria noves raons; no, no li convenia pas engrescar una brega, que no podia portar-li més que males resultes. Bon goig de poder fugir. Calia aprofitar l'ocasió. Deixà caure en terra el grapat de trossos de terrissa, s'emparà de la pedra taulera, la faixà pel mig amb les estovalles, l'embraçà per aquest lligam i, presentant-la a tall d'escut sempre de cara al perill, se posà en marxa mig de gairell, mig de reculons.

Apa, apa, anava guanyant camí. Els hostes feien l'orni. L'hostaler seguia distret, baladrejant. El fugitiu s'anava atansant a la porta forana. Es girà un moment a esguardar-la i, de sobte, es sentí aixarpat, magolat, esclafat. En Vatualmón se li havia tirat al damunt i, abraçant-lo fortament pel coll, li cridava a cau d'orella:

— Lladre, lladre, no te m'escaparàs sense passar comptes. Ets ric... ho sé. M'has d'abonar danys i perjudicis.

En Jeroni es veié perdut. Per massís i ferreny que fos, no podia suportar les catorze arrobes de carnassa, que li estampien la pedra taulera contra el pit i l'endernegaven. Les costelles se li vinclaven cruixint, les sofrages se li cloïen, perdia l'alè; i el murri de l'hosteler, comprenent els aventatges del

seu pes, se n'aprofitava tant com podia arronçant les cames i sacsejant.

Les cares dels dos lluitadors estaven frec a frec, davant per davant, i en aquesta posició cada un llambregava l'ànima de l'altre fins a les més recòndites profunditats. En Jeroni va descobrir dins del seu adversari un espectre, que, ocult com una aranya dintre la teranyina, no palpitava, ni es movia, que no fes trontollar tot l'enteixinat dels pensaments i dels afectes: un botó cèntric i viu, que encloïa espais de mirall, dins els quals se reproduïa eternament present una història tràgica del passat. Va ésser una visió d'un instant, però bastà a donar-li la intuïcio d'uns fets, per a l'esclariment dels quals un jutge hauria hagut de instruir llargues actuacions. L'infeliç pagès estava a punt de caure en aquell instant. Féu un esforç suprem per mantenir-se dret i quasi sense alè va dir a borbolls al seu enemic:

— Deixeu-me estar, o xerro allò de la majordona.

No va pronunciar més que aquestes paraules, que eren sense dubte la clau del terrible secret. L'efecte fou immediat. Així que l'hostaler va sentir-les, es dejunyí de la seva presa, saltà en terra i reculà tres o quatre passos esfereït.

Aleshores en Jeroni llençà la pedra taulera, passà la porta i s'arrencà a córrer ravals enllà, camins enllà, a través de la nit, sense saber a on anava. Corre que corre, corre que corre... Per fi perdé el respir i, tot d'una, esbalaint-se-li els sentits, caigué tomballonejant pesadament com un sac de gra, que cau daltabaix d'un carro a la carrera.

III

Quan recobrà l'alè va girar-se a banda i banda temerós d'ésser perseguit. No descobrí ningú enlloc. S'havia internat per un camí de vinyes. No es veien arreu sinó dolces coses inanimades: ceps, oliveres, bosquines marginals, plans, muntanyoles... I quina nit més pura i més plàcida! Les oliveres, aquests arbres amants de les celísties nocturnes, que àdhuc de dia les recorden i sembla que en traspuen l'emplataiada llum pel fullam, aleshores se movien silenciosament amb un faldeig vagorós, com rabejant-se amb el clar de lluna per a millor sedassar-lo i absorbir-lo. El ventijol era suavíssim; el cel, d'una serenitat immaculada; el paisatge, encantadorament desert. Que eren belles totes les coses apartades de les estridències humanes! Era l'home l'única font de la lletjor, de l'extravagància... Oh la nit dolça i serena! La pau era pertot arreu, i en Jeroni la sentia, però no podia gaudir-la.

— Maleïda sigui la carabassa del pelegrí! I maleït sigui jo, que vaig consentir la carabassada! Mal m'haguessin estafat cent voltes... i què? No és pitjor això d'haver-me entrampat la màquina del pensament? Que era gust creure en la bona fe de

les persones! Aquells llavis, que somreien amicalment, eren més xamosos que cap flor de jardí, quan un hom no hi veia serpejar les males erugues al dedins. Llamps! és un cas ben trist el meu. I, a on vaig? Amb qui enraonaré, amb qui m'acompanyaré, que no ens girem a cops de puny? Oidà, mireu que em passen unes coses!... Unes coses, que no poden ésser... i són, fitre! Qui sap? I si les somiés? Altres vegades he somiat extravagàncies tan palpables com aquestes i, després, en despertar, pensava: — «que no ho coneixies, animal, que no podien ésser sinó un somni?»

Va posar-se a contemplar una olivera vella, molt alta, tot remembrant un pesombre, que havia tingut antanyasses una nit. Havia somiat que pujava al campanar de la catedral de Girona, primer per l'escala fosca amunt, amunt fins al replà de les campanes i, després, pel cim de la cúpula, cap al gabió de l'àngel: una ascensió, que fa feredat. Ja assolia l'últim graó, quan... rist!... li rellisca un peu, fa fallanca, perd l'equilibri, intenta recobrar-lo, s'entrebanca amb les pròpies cames, tomba de gairell sobre la llisa cúpula, s'esmuny per la seva vessant, va a estimbar-se i s'arrapa desesperadament a la coronisa, restant-hi clavat de mans amb tot el cos penjant campanar enfora. — Només que de pensar-hi m'escruixesc. No podia agafar-me bé. Els braços se m'enrampaven... Els dits se m'anaven escorrent per sobre el saplanet de la pedra... Bé semblava veritat allò! I, cansat de sofrir, vaig pensar: «Val més morir d'una vegada.» Vaig afluixar les mans i... avall a talla vent!... desnonat de la vida, tapats els esperits, eixordades les orelles del bram de l'aire. I, no res, amb el patatum de la caiguda vaig pegar un bot de ventrell i em vaig despertar tan bellament ajagudet al meu llit. Doncs, qui sap, Mare de Déu? Si m'enfilés a dalt d'aquella olivera

i em tirés daltabaix de la branca més alta, amb el surt de la caiguda potserfer que em despertés al llit... potsefer que em despertés a l'eternitat.

Va estremir-se de cap a peus.

—Llamps! quines idees se m'acuden! Serva, Jeroni. Un mal pas aviat és donat. No estem per passos, que no puguin recular-se. La vida és una pilota, que, un cop engegada, es perd qui sap a on i no torna mai més a la mà.

I, vaja, no ho semblava pas que somiés. Va palpar la terra al seu costat i en sentí clarament les aspreses: els grans de sorra, les brosses... I les ferides? No li dolian prou i massa? Per estranyes que fossin les coses, que li passaven, no eren un somni. Era cert, doncs, que veia les entramenes de les ànimes. Fitre, quin cas! I era cert també que tothom li traüllava el pensament, redefitre! Com dubtar-ho després d'unes proves tan fortes com les que havia rebut i duia encara marcades a les costelles?

Estava cansat i li convenia dormir. Va posar-se en marxa a la recerca d'una balma, on fer nit a cobert de la serena. Roda que roda, no n'atalaiava cap enlloc. Cruixit d'ossos i ranquejant més i més a cada pas, arribà per fi a un pradell, dins el qual, entre salzes i pollancres, hi havia un petit edifici protegit per un porxet davanter. Ben mirat, aquell porxet podia servir-li d'alberg tan bé com una cova; i s'hi anà atansant.

La qüestió era que no hi hagués ningú. En Jeroni tenia horror a la companyia. I no, de segur que no hi hauria ànima vivent. Es veia pla que aquell pradell no era gaire transitat. Unes herbes altes i ufanoses el cobrien en quasi tota la seva extensió sense deixar rastre de passadís. Els pollancres, revestits d'eures i llambrusques, ramejaven més per la soca que per les secalloses branques, talment que

alguns semblaven arbres capgirats, que tinguessin les rels en l'aire i la capçada en terra. Que anys i panys devien haver passat sense que s'hagués cuidat ningú d'esporgar-los i netejar-los!

L'edifici acusava també la major incúria. Era un petit santuari abandonat, que s'esquerdava a sol i serena. La teulada estava feta un jardí de blets i ravenisses; els ràfecs, esqueixalats com eren, devien segurament, durant les pluges, vessar l'aigua al llarg de les parets, i els regalims havien donat naixença a unes capes de molsa, que simulaven un cascadeig; pels esvorancs del mur havien crescut arbrisses, que, no molestades de ningú, havien tingut temps d'envellir-s'hi; tot indicava l'abandó; àdhuc la campana criava pel vegetal i borrejava verdelosament a la claror de la lluna.

— Bona i amable soledat! — pensà en Jeroni. — Aquí estaré mig bé i no és fàcil que ningú vingui a trencar-me la dormida.

Penetrà dins el porxet i s'ajagué de cames al damunt d'un dels pedrissos laterals, recalcant l'esquena a les dues parets del recó. S'havia proposat no cavil·lar, ni tirar plans fins que un bon son li hagués refrescat i enfortit l'enteniment. No volia pensar res, sinó dormir i fora. Ho necessitava. I estava tan cansat que les parpelles se li aclucaven totes soles. Però així que va entresbaltir-se una mica, la idea de la seva desgràcia se li revifà sobtadament i va desvetallar-lo amb un baticor d'espant; i vinga pensar i repensar, mal que no ho volgués.

Què faria l'endemà? Presentar-se a casa seva? No, de cap manera; no podia pas posar l'espectacle de les seves misèries a la vista de la seva mare, de la seva filla i de la seva muller. Primer morir que no pas passar una tal vergonya. És clar que elles havien d'esser dones tarades com tothom. Si no hi havia un pam de net enlloc! No, ja no creia en

la santedat de la mare, ni en la innocència de la filla, ni, menys encara, en la fidelitat de la muller. A la seva esposa li havia reparat certs maneigs, que l'havien dut a negres sospites més d'un cop. Després els havia excusats. Ah, que babau! Totes les dones de casa seva s'havien confabulat per combregar-lo amb rodes de molí, i fleumeria va, fleumeria ve, i moxaines i beateries, havien arribat a enganyar-lo. I com no, si ell s'agradava tant de figurar-se-les uns angelets? Perquè en Jeroni podia ésser certament un descregut i un cridaner i un renegaire, però les estimava de cor aquelles dones: eren els seus altars, eren les santes, que pregaven per ell, i s'estimava més la virtut llur que tots els interessos del món i que la sang de les venes. I ja no hi creia! N'havia perdut l'il·lusió. Però per què pensar-hi, si ja estava decidit a no veure-les mai mes?

— Al diable les dones! No vull estimar ningú. Fugiré, m'amagaré... Mes, ara no vull pensar res. A dormir s'és dit.

Cent voltes se féu aquest propòsit i cent voltes tornà als mateixos pensaments turmentosos. Fins a la matinada no pogué agafar un son profund, que durà unes quantes hores.

Va despertar-se amb la claror del dia a la cara. El sol, baix a l'horitzó, entrava porxo endins per un escanyall de muntanyes i àdhuc estenia la seva ala de llum fins a l'interior de la capella, que no estava tancada més que per una cleda. Aleshores en Jeroni va veure l'efígie del sant al damunt d'un petit altar mig enderrocat i destacant sobre una paret nua, de la qual es desprenia a llenques el gruix del vell emblanquinat, a la manera com es desprèn i penja de la soca l'escorxa dels plàtans dels nostres passeigs. Era una efígie vestida de pelegrí, amb petxines a la valona i a la gallarussa i amb un gaiató

encarabassat al puny. A la peanya hi havia unes lletres grosses, que deien: SANT JAUME. PATRÓ DE GALÍCIA.

— Fitre! — exclamà de cor endins en Jeroni, tot saltant daltabaix del pedrís. — Vet aquí, fet i pastat, el sant de la meva desgràcia. — I anà per agenollar-se, pensant: — Aprofitem l'ocasió; mirem de desagraviar-lo. Si li prometo de reconstruir aquesta capella, que se'n va en orris, segurament em guarirà. — Però, ans d'acabar de flectar les cames, es pegà una palmellada al front i va redreçar-se. — He somiat! — es digué. — Llamps! ara ho veig. No, no m'agenollo, no hi vull creure en paparotes. Oidà com m'havia de malmetre aquest bo de sant, que no té habilior d'espolsar-se les queres, que el roseguen, ni esma de castigar els pavordes, que tan malament el serveixen? Ell m'ha encervellat, això sí. Hauré passat una febrada a la mala ombra d'aquest emporxat i la imatge del sant, vista amb ulls de malalt, se'm deu haver entravessat a l'enteniment; i allà van miracles i neguits, i en Vatualmón i la Quima Xamosa i aquella patolla de brètols, que m'apedregaven...

Estava somrient amb satisfacció i, en arribar aquí, se li glaçà el somriure als llavis.

— Llamp! i les nafres, que em varen fer i que encara em dolen?

Tot seguit, però, trobà una explicació tranquilitzadora. Qui sap on les hauria arreplegades les nafres! No era de creure que hauria caigut cop i recop rostos avall i garrotxes a través quan trescava fora camins i amb el cap a tres quarts de quinze? I si aquesta raó no era la vera, ho seria qualsevulla d'altra per l'estil; mes no pas les figuracions d'un desvari tan sense to, ni so, ni cap, ni centener com el que havia patit.

S'encarà amb el sant i de pensament li va dir:

— Si tracteu tan malament la companyia, no és estrany que resteu sense devots. Tan bona jeia que sembleu tenir i... la mala nit que m'heu donat! No hi dormiré mai més amb vós; de primer m'embarco amb la Quima Xamosa, sota terra sigui.

Ideà aquestes folgues i rigué, però ni les folgues ni el riure li eixien de gaire endins. Després es senyà emborbolladament i sortí al defora.

Volia figurar-se que estava tranquil, que no havia passat res extraordinari i que era l'home de sempre; i, amb aquest tarannà, decidí posar-se en marxa cap a Mas Baltrons. Va pujar a dalt d'un turonet per orientar-se i tot seguit va atalaiar Vilablanca al lluny, cap al nord, més enllà de la gran plana de Figueres. La simpàtica vila estava asseguda al rera-vessant d'una coma vermellenca, de la qual sobreeixia una mica, tal com un rest de blanques dents brolla de part darrera d'un llavi xamós. El Mas Baltrons n'era mitja horeta lluny i no es veia; estava amagat dins un reclot de Paradís. Allí la pau, l'amor i l'abundància. Llàstima que per a anar-hi calgués atravessar una plana tan transitada com la de Figueres!

— Però, i què? — va dir-se en Jeroni, reaccionant contra la covardia del seu instint. — M'arronço com si fos l'home del meu somni. I ara! Que em vegi tothom. Apa, de repotències cap al pla! — I va enfilar resoludament un corriol, que hi duia.

Tot davallant, filosofava a la seva manera: —Fitre, que beneit he sigut queixant-me, mal que fos en somnis, del dret, que ens atorga la naturalesa, d'amagar o manifestar, en voler, els nostres intents i afectes! Si precisament no hi ha res més ben enginyat al món. Déu ens guard que ens veiéssim tals com som! Ens escandalitzaríem, i tornaríem més dolents. Qui no ho sap que l'exemple és encomanadís i que el mal crida mal i el bé crida bé?

I ara mireu si n'és de fina d'enginy la naturalesa o qui sigui, que ens ha conjuminats! Ens ha cobert de cap a peus amb un vel atapeït i: «vosaltres mateixos, deixeu passar a través d'aquest vel, com a través d'un sedàs, allò que vulgueu.» I, és clar, fitre, tots volem semblar bonics, i no hi sedassen més que blancors d'innocència, exquisideses de virtut i llustres de noblesa, a no ésser que vessem la farina. Resultat: que ens donem bon exemple i ens estimulem al bé. Així, doncs, hauríem de creure en Déu... perquè, vaja, aquesta nostra disposició revela el seny d'un pare, que posa caminadors a les seves criaturas. I vet aquí que ha d'ésser molt dolent l'escàndol, ja que es gira contra un intent tan paternal. Fitre, fitre, quines coses vaig entenent! Però, alerta, no ens encaparrem. No hi vulguis tirar per savi, Jeroni, que de savi a boig hi va un negre d'ungla... i tinc por que els teus cargols fluixegen una mica d'ençà de la quimerada.

El corriol no era gaire llarg, i el pagès va trescar-lo i assolí el pla en el temps de descabdellar aquests pensaments.

Allí prengué un camí ral, afressat, que corria entre camps de morescos i mongeteres; i entrar-hi i perdre el sol de vista va ésser tot u: tan alta i ufanosa hi era la vegetació a banda i banda. Havia vingut a parar a un dels indrets més fèrtils i ben regats de la rodalia de Figueres, i n'hagué tan bell encant que quasi es va distreure de les seves cabòries i neguits.

S'aturava bocabadat a cada pas, es girava d'una banda a l'altra i no es cansava d'exclamar de cor, i àdhuc de boca i tot alguna vegada:

—Fitre, quins blatars de moresc! Refitre, quines fesoleres d'aspra! Redefitre, quina glòria d'esplets!

Ací i allà es descobrien belles plantacions de su-

perbiosos morescos, alts força més que cap persona, drets, gallardíssims, enflocats de cintes verdes i emplonsallats a faisó d'indis braus. Aquesta planta originària d'Amèrica sembla que evoqui pels nostres plans l'espectre dels seus primitius conreuadors; i es diria que ací i allà aquells espectres s'alçaven a falanges i més falanges amb urc guerrer.

Ací i allà també, en guisa de campaments entendats per a tal exèrcit, les mongeteres d'asprar alçaven masses de verdor, edificis estranys i sumptuosos, carrers interminables, ciutats maragdines, d'una pompa i un estil orientals. Aquesta planta, regina dels estivatges, si pot aferrar-se a bona terra, sol produir aquests prodigis. Creix, fioleja, s'enxarxa, treu fullada i forma murs d'una verdor compacta: una piràmide vivent, que s'altiva més i més de dia en dia; i ve que les aspres no basten a la seva creixença i aleshores s'expandeix pels cimals, encerclant-los de ràfecs voladissos i empinjollats com els que encerclen les pagodes xinesques.

Quelcom de pagoda xinesca i d'edifici de conte de fades tenien aquelles masses fulloses, que s'alçaven fins a les blavors del cel i ombrejaven profundament el camí, per on passava el bocabadat pagès. Gemmes de rosada les enriquien esplèndidament. L'ambient estava saturat d'humitat i d'acres olors herboses.

El dia entrava amb retard en aquells paratges frondosos. Semblava que l'aire hi retingués encara fosques i pureses de la nit. Xibarri d'escolania, que es desperta i lleva cantussejant, una xerradissa de pardals ressonava ja per les espessors fantàstiques i misterioses. Els habitants de les verdes pagodes començaven a adonar-se que el dia era nat. La cogullada també se'n adonava i flautejava dolçament dintre els morescars.

En Jeroni no s'entenia gaire de pagodes xines-

ques, ni de indis americans, ni era precisament la formosor allò que més admirava dels esplets. La seva imaginació poderosa els considerava per altres caires. En cada bri de moresc hi veia un humil camàlic de múltiples braços, que duia grosses capses de gra sota les aixelles a servei del seu amo. Calculava quantes ne duien per terme mig uns amb altres i quants brins cabien a cada vessana de terra; prenia a bell ull la mida de cada camp i cercava els sacs de grana, que n'eixirien, els venia a preu corrent i comptava les dobles de quatre, que vindrien a valer. I així mateix procedia amb les mongeteres. Les imaginava ja esfullades pels vents de la tardor i les veia convertides en unes xarxes tan plenes de bajotes com puguin ésser-ho de peixos les xarxes del més afortunat pescador, les traginava a l'era, les batollava i les reduïa a granussa pura i a diner sonant.

Aquestos punts d'esguard eren els que l'embadalien i entusiasmaven, i aquestes complicades operacions del magí foren les que acabaren per apartar-lo de la negra angoixa, que l'oprimia. Tornava a ésser l'home d'altres temps.

S'aturava davant d'un camp, en calculava la collita i pensava:—Qui pogués comprar-lo!—Donava unes quantes passes, s'aturava davant d'un altre camp i tornava a fer salivera.

Finalment va palplantarse al mig del camí desert, i va dir-se:

—No hi ha terra millor al món que la d'aquesta clapa de pla. Aquesta terra sablonenca, negreta, és dolça al treball i, amb adobs i regadiu, lleva tant com li demana el pagès. Un camp d'aquests a les meves mans seria una mina d'or; i, si un hom preparés les coses amb temps, no crec que l'adquisició en fos costosa, ni difícil. Els actuals propietaris deuen ésser figuerencs, gent de vila, uns se-

nyors ociosos, que quasi tots són jugadors... i els jugadors, en temps de sort revessa, prenen diner a qualsevol preu... i diner car és de mal pagar, i els rèdits engreixen el deute, i passa allò de la rondalla: del cigronet a la gallineta, de la gallineta al porcell, del porcell al bou, del bou a la noia. Qui juga no dorm. Amb pocs diners... aprofitant l'ocasió...

Mentre en Jeroni tirava aquests plans, que l'emmelaven i embadalien, tant o més distret que ell venia per la mateixa carretera un mendicaire espellifat i barbablanc, que, amb el seu sarró a la mà, n'escorcollava el recapte i menjotejava, tot fent via. I com que tant l'aturat com el vianant es creien sols i prenien el camí pel mig, no trigà el que es movia a topar amb el que no es bellugava. Aleshores ambdós saltaren un pas enrera, s'encararen i s'esguardaren de fit a fit. Allò va ésser una horror. Ambdós, sorpresos i aterrats igualment, no sabien deixar-se de vista, més i més astorats, més i més pàl·lids a cada instant. Amb les ànimes al descobert s'emmirallaven l'un dintre l'altre i de l'un a l'altre anaven i venien, com injuries punyents, els reflexos de les pròpies misèries i culpes; i com més se miraven més s'ofenien i, més irritats, esforçaven l'injúria. Fou una lluita espiritual i silenciosa més terrible que la de les sorolloses armes. Els dos esperits s'abraonaven a la manera llur, amb una força d'odi creixent, i llavoraven i patien maldant per anorrear-se.

El mendicaire no pogué resistir gaire estona aquell combat aclaparador. Horroritzat i fora de seny, rebaté per la cara de l'estranya fantasma, que l'escometia, el pesant sarró del recapte i, llançant un aliret histèric, apretà a fugir esbojarradament. I en Jeroni s'arrencà a córrer al seu darrera. Es sentia arborat del desig de destruir aquell ésser,

que acabava d'enfonsar totes les seves il·lusions; però s'aturà de sobte a les poques passes i, colpejant-se els polsos amb els punys, proferí una espantosa blasfèmia. Després s'esgarrifà de cap a peus, escampà la vista a l'entorn amb esporuguiment i s'esquitllà dintre un camp de mongeteres, cercant un amagatall entre llurs fulloses cortines.

IV

Assegut a la crestallera d'un reguer meditá llargament. Què faria? Matar-se? És una cosa facilíssima: un salt vers la buidor des del cim d'un estimball, i ja està. Costa menys que despullar-se de les robes per ficar-se al llit. I ni tan sols cap dolor, perquè la mort amatent l'ofegaria ans del primer ai. Però ¿i després? Si era un fet la desgràcia, que el portava al desesper, el sant, que l'havia causada havia d'ésser també una realitat i no es podria dubtar de l'existéncia d'un altre món i una altra vida. Matar-se? Bé, si morta la cuca, mort el verí; però, si era passar d'un patiment a un altre de pitjor, la jugada no sortia a compte. Calia viure, doncs. Mes, com presentar-se a ningú? Com alimentar-se? Un remei hi havia: llevar-se els ulls, aquells ulls maleits del cel. I perdre per sempre l'amable llum i les belles formes, que fugen del palp! D'altra manera, s'exposava a ésser descobert i pres i presentat a la seva família, i això li causava més horror que tot. No, no sufriria que mare, filla i esposa li veiessin les vergonyes de l'ànima. De moment s'allunyaria de l'Empordà i després...

En mig d'aquestes angúnies va recordar-se del

sarró, que el captaire li havia tirat a la cara i que havia caigut al marge de la carretera. Segurament contindria una bona provisió de rebostalles, que podria aprofitar; i qui dies passa, anys empeny. Calia, doncs, apoderar-se'n.

Gambejant de quatre grapes, s'atansà al camí ral i, després d'escoltar atentament per assegurar-se que no hi sonava cap trepig, s'hi esmunyí, agafà d'una arpada el sarró i tornà al seu amagatall. No tenia gens de gana, però sí un defalliment i un cori-mori molt gran. Per de prompte un glopet de vi li aniria més bé que cap vianda. Va posar-se a escorcollar el sarró i, al dessota d'un sostre de rosegons, va trobar-hi pa tou, formatge, una llonganissa de llom i finalment una carabasseta plena d'una garnatxa més dolça que la mel i més ardent que un caliu, segons pogué comprovar en tastant-la.

Va beure a petits glops cop i recop i anà reconfortant-se. I quan, ja satisfet, desava la carabassa i les rebostalles, que havia escampat sobre l'herbei, hi reparà entremig una bena de seda amb uns lligams, de la qual tot seguit endevinà la servitud. Era una bena, que el belitre del captaire es lligava al cap per sobre els ulls a fi d'inspirar més compassió, aparentant una malaltia de la vista. Ja suara en Jeroni li havia llegit ànima endins aquesta picardia, juntament amb altres per l'estil. Mes, heu-vos aquí una idea salvadora: si aquell gat vell se valia de tal facècia per a explotar el proïsme ¿per què no se'n podia valer en Jeroni en un cas de necessitat com el seu?

Va tornar de mort a vida; i més encara quan, havent-se posat la bena, constatà que era d'un teixit clarer, a través del qual podia mig veure les coses properes. No li imposava, doncs, una ceguera completa, sinó un emboirament. Els llunys s'esfumaven

i perdien, però, en atansar-se, els objectes prenien cos d'ombra i, segons com els feria la llum, àdhuc color i relleu. Si allò li tapava la tara, estava salvat.

Aleshores va témer que el captaire l'hagués denunciat i que el sometent d'algun poble veí vingués a empaitar-lo. El sarró podia comprometre'l. Va amagar-lo dins unes espesses mates, després de treure'n el recapte i embutxacar-se'l, i va esquillar-se camps a través, per entre mongeteres i morescos. Hala, hala... El cas era fugir d'aquells llocs. A on aniria? Per què no a Barcelona, que és una gran ciutat, un bosc de cases, ún món de gent? Allí viuria del captiri. Fitre, un pagès com ell, que era l'enveja de la gent del seu poble, el primer terratinent del terme de Vilablanca, arribar a una tal misèria! Però ¿qui sap? Ell, amb la facultat, que tenia, podia d'amagatotis descobrir molts de secrets i fer-se pagar el callament. Secrets vergonyosos! Qui no en guarda algun? És clar que això seria pitjor que robar a camí ral. Mes què fer altrament? Bé li calia enginyar-se.

Tot d'un plegat se li va acudir un pensament estrany: el de robar-se ell mateix. De moment necessitaria diners i en duia pocs... Per què no robar de ço del seu? La cosa era faedora i fins i tot fàcil. Tenia totes les claus de casa seva; sabia millor que ningú tots els amagatalls dels seus diners. De bella nit, quan tothom dormís, obriria la porta, entraria a peu de mitja per tal de no fer soroll, arreplegaria allò, que li convingués, i guillaria secretament. Ningú no n'hauria cap flaire. Era una bona pensada. Ja que havia de renunciar els pairals com un fadrí extern, al menys no se n'aniria sense dot. Mes, portant aquesta dèria, no li convenia pas allunyar-se. El cas era donar el cop aquella mateixa nit. Quina hora devia ésser? No haurien

caigut encara deu hores del matí, segurament que no.

Va alçar-se al front la bena, que duia sobre els ulls i, estenent la vista... rellamp, quina cosa més voladora era la vista!... tractà d'orientarse. Vilablanca era la seva guia. La cercà i la veié resplendir al lluny com un rest de blanques dents sobre un llavi xamós, reeixint sobre la seva coma vermellosa, per damunt de les verdors de la plana figuerenca. Anant-hi pel dret en dues hores de marxa era assolidora. Podia, doncs, estar tranquil i marrar tant com cregués convenient a evitar perills i sospites; el temps li sobrava.

D'una estiba de canyes, que hi havia al cap d'un camp, n'agafà una de revinguda i se'n tallà un bastó; tornà a cobrir-se els ulls amb la bena, eixí dels conreus, saltà a la carretera de Roses i, simulant els aires d'un cec, la va anar seguint. Els vianants que trobava, no el sospitaren poc, ni molt. El creien un malalt de la vista. Li obrien pas, apartant-se del volt del seu bastó palpaire, i el saludaven com se sol fora vila entre anants i vinents.

—Bon dia i bona hora.

—Déu vos guard amb la companyia.

A cada salut, que rebia, respirava més amplament. Que era gust allò!

En ésser ja molt lluny de Figueres, girà per un corriol cap a l'indret de Vilablanca i, tombat el primer quart de la tarda, arribà a un paratge, que no distava de Mas Baltrons més enllà de mitja horeta o de tres quartets d'hora a tot estirar. Allí, al peu d'unes muntanyes enselvades, s'emboscà dins una espessa verneda, que creixia entre uns estanyols, calçada d'arços i romagueres i enxarxada d'eures i vidiellas. Aclofat entre les més braves mates sobre un tou de fullaca, menjà quatre bocins

del recapte del mendicaire i, després, s'ajagué a fer temps.

Tot pintava bé. Encara que per atzar topés amb gent coneguda, protegit amb la bena, no li sospitarien la tara. No res, mal d'ulls... i prou. Però valia més passar ben desapercebut a fi que no l'endevinessin autor del cop de mà, que projectava. A les darreries de la tarda tramuntaria la serra, entraria a la roureda vella, sotjaria des d'allí el mas Baltrons i, quan no hi hagués ningú a les envistes de la casa, s' esquitllaria al pati i s'amagaria al llenyer, entre la feixina. Allí esperaria la nit i, mestrestant, podria observar d'amagatotis.

Va venir-li un intent maligne.

— Fitre, avui confessaré la familia i els criats. Tots els de casa a posta de sol eixiran a sopar al pati, sota l'emparrat, com de costum a l'estiu. La dona, la noia i la mare s'asseuran refiades al davant meu, i jo veuré els pensaments, que els passin per sota els arcs de les celles, tan clarament com, posat al mig d la plaça del Vi de Girona, podria veure la gent, que es passeja per sota les voltes. Aleshores traüllaré les amagades interioritats d'aquestes santes, al costat de les quals jo semblava un condemnat de l'infern. Quines queres descobriré dins aquells cors d'aparença tan amable? Quines turpituds hi llambregaré? Fitre, serà cosa curiosa... serà un plaer i un esgarrifament... quelcom no mai sentit. Vull gaudir d'aquest privilegi, que m'atorga la desgràcia. Vull gustar les aigües de la veritat pura.

Al principi la idea el féu somriure amb un goig maligne; hi sentia certa gràcia irònica, certa agradosa picantor de cosa grotesca i estrident; però, a manera que li va donar voltes i més voltes pel magí, l'anà sentint més ardent i embriagadora. No podia estar-se de fantasiejar les possibles troballes de

la seva enquesta i de turmentar-se amb dubtes i recels, que exasperaven la seva curiositat. Ja no va recordar-se més del seu projecte de rampinya. Fitre, era precís desembolicar un per un els plecs d'aquells cors estimats! Això li inspirava més interès que tots els diners del món. Fremia d'una estranya voluptuositat i glatia i s'impacientava com el jovencell que, posseint un àlbum deshonest, espera frisós la trigadora ocasió d'examinar-lo. Que trigava a caure el sol! Que eren llargues les hores!

Sobretot tenia set d'assaborir la llecor de les secretes turpituds de la seva esposa, llecor cremadora com extreta de brases d'infern, que, només que de flairar-la de lluny, ja l'enfebrava. Qui l'ha poguda beure mai sense mixtió, directament i sense obstacle dintre l'ànima d'una esposa? Mes ell sí, ell podia i volia. Ho sabria tot, tot! I si resultaven certes les seves sospites... Però, no, això no era possible. Una dona tan soferta, tan obedient, tan dolça i, per altra part, tan lligada per la companyia d'una mare honestíssima i vigilant i d'una filla candorosa, que amb la seva presència ja inspirava sentiments de puresa... ¿s'hauria lliurat a tan perilloses aventúres? Era boja, doncs? I per què no? Per què no creure-la capaç de les follies de la carn? Els fets coneguts ja parlaven massa clar tan mateix... i, lligant caps...

Patia terriblement. Mai no hauria pensat que estimés tant i tant la seva muller. Tantes de vegades que l'havia escridassada i atracallada!... Ara comprenia que les suavitats de cos d'aquella dona eren el goig suprem del seu palp. Ara comprenia que l'escalf de vida d'aquella dona era el confort suprem de la seva existència. Afalacs d'ella, besades d'ella, tendreses i delits sensuals d'ella, plaers mil voltes menyspeats ¡quina passió i quina recança li causaven en considerar-los fruïts d'altri!

Perquè, sí, altres els havien fruïts, n'estava segur. Els indicis parlaven. Lligava caps, concordava els incidents, omplia els buids, refeia les històries punt per punt. Hauria pogut assenyalar els llocs i les hores... Veia l'escena de la caiguda: el secreteig i les fleumeries i les mirades ardents i l'escomesa i la sobreeixida de turgents i palpitants obscenitats. Horrible martiri! El moll dels ossos se li fonia a l'ardentor d'aquestes imatges odioses. Oh la dona atractívola i avorridora! L'amava més que mai, amb més passió, amb més follia. Abraçar-la, posseir-la!... Beure el plaer fins a la darrera gota i... ecs!... rebatre de fàstic la copa contra la paret!

S'enfebrava, desvariejava.

De sobte s'adonà que s'havia fet tard. Uns quants oriols de vol silenciós havien vingut a posarse als cimals de la verneda i des d'aquelles altituds atalaiaven els voltants com solen fer cada vespre per escollir el jóc. L'aigua dels estanyols havia pres una color de glaç suaument rosada com la de la polpa d'un meló d'hivern. El sol devia ja vermellejar. Segurament no restava pas una hora de dia. Calia afanyar-se Tal vegada el temps seria massa just. Anem, s'atansava el moment de comprovar les ofenses i de venjar-les.

S'alçà d'una embranzida. Una alenada tràgica se l'enduia. La barretina i el llaç dels cabells li varen caure, garfits per una romaguera; però no es girà pas a recollir-los. Amb pas pressut embestí la costa... amunt, amunt, per dintre una selva de suros i alzines gegantins, esgarriats ací i allà com desacompanyant-se. Què descobriria? Quines vergonyes? Quins secrets antics? Tot ell palpitava. Ell, l'home fort, que mai havia deixat de pujar cap costa d'una sola pitrada, ara s'ofegava i de tant en tant havia de relentir la marxa per pendre alè. Era l'emoció la que el cansava, no l'esforç, que li costés

el repetjó. Ni tan sols se n'adonava que caminés. Vivia en un somni, en un desvari. Amunt, amunt...

Anava a descobrir els misteris profunds de tres cors; i, flaire d'unes flors verinoses, no vistes encara, els pressentiments l'esbojarraven. L'aire es poblava al davant seu d'imatges lúbriques, execrable.s. Els vells suros i les grosses alzines s'animaven als seus ulls com si participesin dels seus pensaments i gesticulessin expressant-los.

Les alzines, per velles que siguin, tenen morbideses de branca i pompes de fullam, que acusen certa feminitat. Els suros vells, en canvi, són els arbres del desesper. Tots tenen posats de victima, que es retorç de dolor. Bonyeguts, esqueixats, esberlats o esventrats, na n'hi ha cap que no mostri alguna nafra espantosa. Es diria que viuen en eterna convulsió, temorosos de la destral i de la burja escorxadora, que tantes voltes els han ferits; i, en veure a llur entorn descolgada una bona part de llurs tortuoses rels serpejants, un hom pot creure que han forceguejat per deseixir-se de la terra i fugir.

Vells suros, grosses alzines, arbres de voluptuositat, arbres de desesper, sorgint d'entre la bosquina revolta, esperitats del vent, branquejaven, brogien, verbejaven, reflectint el desvari de l'encervellat pagès. I ell els entenia i s'hi comunicava a onatge d'ànima.

Amunt, amunt, cap a saciar la curiositat impacient i glatidora! Oh el goig de contemplar les nueses dels cors amats dins la mateixa alcova càlida i misteriosa de l'esperit! I sí, sí, les adamades alzines aprovaven aquell desig amb un consentiment luxuriós. Adhuc semblava que, per dintre l'ombra de les ampulloses capçades, amb les suavitats i rodoneses del brancatge prefiguraven ja les nuditats encuriosidores. Sí, sí... el fullatge sospirava de gla-

timent. Sí, sí... les capçades panteixaven d'emoció.

Mes, ai, les braveses d'ira, que s'abranden a la més mínima sospita d'amors extràviques d'una esposa! Ai, l'horror sense nom de descobrir una immundícia de pecat dins el cor sagrat d'una mare! Ai, l'angúnia de trobar boires de turpitud darrera el somrís angelical d'una filla estimada! I sí, sí... els vells suros les ressentien aquelles horrors. Aquelles horrors corrien per llurs branques, eriçant amb un esborronament estrany les blanques molses, que les cobrien com un pelatge d'ancianitat. Sí, sí, talment era un crit d'esglai, sord i esquerdat, el que brollava de llurs estalocs, que esquinçaven el vent. Tota la naturalesa s'unia al gran desvari: aire, terra, plantes...

I flotava una blasfèmia per sobre aquell somni. L'irascible i desconfiat pagès ja no era el renegaire vulgar, quasi inconscient. El seu esperit s'encrespava i sublimava com el de les pitonises. La seva pensa fulgurava de llums sinistres. Amunt, avant, cap a l'abús del poder, cap a les descobertes horribles, cap a la destrucció de tota fe! Era una nota d'un chor demoníac, estrident. Els seus cabells roigs banderejaven al buf de la marinada. Els seus grossos ulls llampurnaven dins les ombres del bosc. Els sentiments més violents i contraposats s'adunaven en un sol flam dintre el seu pit. Mai una barreja d'elements més conrtadictoris ha bullit dintre cap perol de biterna. Les mixtures infames de cor d'albat i turmes de boc, mel de lliri blanc i suc de baladre, llet de dona i verí de serp, que un esperit caòtic confeccionava, tot maleint, maleint, serien un símbol pàl·lid d'aquell desvari, on bullien dins una mateixa fervor l'amor i l'odi, la curiositat i l'horror, la passió i l'execració. Amunt, avant, cap al guadi de la ira i de la mort!

V

Emportat per aquesta follia, en poc més d'un quart d'hora, una eternitat, guanyà la carena de la serra, davallà per l'altra vessant i atenyé una magestuosa roureda, que des d'un congost s'estenia per una amplíssima vall. Havia seguit la ruta, que s'havia proposat de bon principi, en planejar el seu cop de mà nocturn. A l'altra banda de la roureda hi havia el Mas Baltrons. Calia, doncs, atravessar-la tota. Va entrar-hi decidit. Avant, avant, cap a la tragèdia!

Els grans roures són els arbres del poder i la dignitat; i els d'aquella selva eren famosos. Acompassadament plantats, robustos i massissos, s'alçaven amb una dretura marcial. L'escorxa els revestia d'una ajustada túnica de plaques articulades, que lluentejava sordament com una cota metàl·lica, entelada pel temps. Llurs capçades eren amples i profundes i la barreja d'unes amb altres els donava una opacitat impenetrable a la claror. Allí tot eren ombres, jocs de barres negrejants i flotes d'obscura verdor. Els baixos brancs destriables, amb els seus rams de fulles puntejades i rígides, tenien més aparences d'obres de forja que de productes vegetals i

semblaven més aviat decoracions que no pas orgues de vida. Una idea d'ordre, de grandesa i d'estabilitat senyorejava tota aquella roureda.

En internar-s'hi l'enfollit pagès, no pogué menys de sentir-se més i més cohibit a cada pas. Ja el seu desvari no podia triomfar de la natura, que el voltava. Una sensible imposició d'ordre i de recolliment el contrenyia. L'home, però, era tossut i estava fortament encervellat. Persistia en la seva dèria, si no tan follament, amb més perfídia encara, com el nedador ardit, que voga amb més braó a manera que li és més contrari el corrent. Avant, avant! Mal que pesés a cel i terra havia de servir-se de l'instrument poderós i maleït, amb el qual l'havia armat el sant de la seva desgràcia. Tenia set de l'ànima dels seus. Beuria a sacietat. Volia passar comptes rigorosos. Que s'enfonsés tot. Avant, avant, cap a la tragèdia pressentida!

Mes, tot callava al seu entorn. Les enormes soques eren mudes i rígides com columnes. L'alta volta visible era una immòbil fullareda de bronze, a la qual no arribava cap buf de la marinada. La marinada passava per la part superior de la fronda i no podia atravessar la seva espessa profunditat amb res més que amb una remor solemnial, que semblava venir d'altres mons.

El pagès, sense ador-se'n ell mateix, caminava a voltes de puntetes. Els cruiximents de la fullaca sota els seus peus li causaven una impressió alarmant i desagradable, que instintivament procurava evitar. Quan hi parava esment, s'estremia. Era un sacríleg furtiu i tremolós, que anava a forçar tres sagraris, els cors de tres santes. Tres sagraris? Per què aquesta idea, evidentment falsa? No eren més aviat tres urnes de pecat i de sutzura? Les protegia tal volta un guardatge diví? Qui sap? Però, què importava? Ell es sentia home d'infern. Ha-

via nat per a condemnar-se. Amava la ira i la destrucció. El seu desti havia d'acomplir-se.

Un sentiment d'immensa infelicitat el dominava. Una amargor àrida li ressecava tota font de llàgrimes. Desemparat d'amor, traït, befat, tarat, empobrit, bandejat d'entre els homes ¿què li restava sinó la venjança i el desesper? Ho considerava concentradament. Una sensació de fret i de tenebra l'envaïa més i més. Caminava, caminava, i el cap se li anava tombant sobre el pit, i les barres se li cloien i apretaven.

Ja de tant en tant l'ambient s'aclaria una mica i, al lluny, per entre les socalades, s'obirava una daurada polseguera de llum. L'infeliç pagès s'atansava a la fi de la selva. Se'n féu compte i, commòs per un rebull d'emoció, s'aturà al davant d'una gran clapa de bosquina. Sabia que, en havent-la salvada, descobriria el mas Baltrons. S'ofegava. El cor no li cabia al pit. Va posar-se a brandar de cap i a dir i redir articuladament: — És trist, és trist!... La mataré i mato tres cors... tres cors... tots tres!... És trist, és trist!... — Va alzinar-se amb feresa. — Però, si és cert que m'ha traït, perdi's la misericòrdia en la terra! — I avançà cautelosament per entremig de les rames i la brossa.

Ah! Vet allà el Mas Baltrons, el paradís, del qual era estat bandejat per sempre més. Era un paisatge de tons aurís, que s'obirava per entre les soques dels roures com pels intercolumnis d'un claustre. Encara el banyava el sol. Oh país de placidesa! Allí la casa benamada, al cim d'una comella d'un verd tendre i groguenc, que destacava com una taca lluminosa sobre la morador de les muntanyes llunyedanes i emergia d'una mar maragdina d'userdes. Cap a l'esquerra, el fruiterar i el camí que menava a Vilablanca. Cap a la dreta, les feixes escalonades de la Quintana i el congost de la font

dels Lliris, abeuratge dels bous del mas. País de somnis! Allí havien florit totes les illusions de la seva vida. En contemplar aquells camps i feixes i muntanyes, sentia brollar-hi els antics records com un llunyà flabioleig tot dolç, tot trist, tot recador. Les cites idíliques, les fontades en família llavors de la convalescència de la noia, el plaent repòs després de les segades, les festes familiars dels focs de Sant Joan... escenes pures i agradoses com una música!

La casa no parlava sinó de pau. La seva torre emmarletada era una niera de coloms i orenetes. Aquella finestra, amb un test de clavellines a l'ampit era la de la cambra de la noia. Aquella altra de més avall, gran i columnària, flanquejada de verdes tapareres, era la de la cambra matrimonial. Ambdues estaven tranquilament obertes, igual que les portes. Ningú no es temia de res.

Ja el sol devia caure a la posta. Els nuvolets lleus, que flotaven pel cel d'orient, prenien una delicada color de taronja. El gall entonava el seu cant vespertí. Les campanes de Vilablanca no trigarien a tocar l'oració. I, en caure les darreres campanades, les tres dones compareixerien al pati de la casa, encara remoroses i com perfumades de la pregària. Encendrien dos fanalons a sota l'emparrat i es posarien a sopar en pau, en companyia del vell dallaire i el petit bover. Qui no diria que eren unes santes! I, santes o no santes, el cel les amava i protegia com si fossin els seus Abels. Només ell, en Jeroni, era el damnat.

Va aixecar en l'aire els punys amb amenaça.

Aleshores sonà un esquelleig apagat i melangiós, i les blavors del congost es clapejaren d'unes taques rosses. Era que els bous i les vaques, menats pel xaval, tornaven de l'abeurada. Calia aprofitar aquell moment, abans que no arribessin a la casa. Prou vacillacions! Passaria ajupit per dintre el vall

madral, pujaria, després, pel camí amargenat, entraria al pati i s'esquillaria al llenyer. Ningú no el veuria. Era el moment propici. Però què anava a fer?

Què anava a fer? Ell, bandejat del Paradís, esquinçar el vel, amb què Déu piadós havia cobert aquelles ànimes? Qualsevol ofensa, que hi trobés, àdhuc l'ombra de la infidelitat, no l'exasperaria? Ah, no, els homes no saben prou de perdonar... i per això no hi tenen dret a esquinçar-lo. És un vel sagrat. Esposa, mare, filla... a totes les havia amades tendrament. Per què no perdanar-les? Per què no deixar-les al grat de Déu? Pau, pau sobre llurs caps, pel bé que elles hagin fet, per l'amor santa, que hagin expandit! Va recordar-se d'una llarga malaltia, durant la qual la seva muller l'havia vetllat amorosament de dies i de nits. Oh Déu! I si fos realment un àngel? Si aquelles tres dones fossin realment uns àngels? Si les sospites, que ell tenia, fossin mancades de fonament? Per què, podent, no cerciorar-se'n? Per què no apagar la set? Per què no esvair el dubte?

Va llançar-se avant, eixí de la selva i anava a saltar a dintre el vall madral. Allí, al caire del marge, es deturà balandrejant, commós pel balanceig intern d'un dubte vivíssim. Encara hi era a temps. Avant o enrera? Si veia la seva esposa, li comprovaria al cor les infidelitats... n'estava segur... i la mataria... també n'estava segur.

Aleshores es girà espantat de si mateix, i fugí, fugí... No, no volia matar ningú. No es volia recordar del mal, que li haguessin causat els éssers enllaçats a la seva existència i que li havien dedicada alguna amor, per migrada que fos. Gràcies, gràcies encara! Ell no mereixia més, ni tant tampoc! Volia amar-los; no en volia recordar sinó el bé rebut; bandejat del seu paradís, volia conti-

nuar amant-los, oh l'únic consol en l'absència i la dissort! Sí, fugiria lluny, lluny... que mai pogués profanar-los amb la seva mirada. Lluny, lluny!... Era ell el dolent, el digne de càstig. Adéu, mare, filla, esposa!... Adéu, llar benvolguda! Adéu, flaires, llums i aures amables de l'Empordà... adéu!

S'internà per l'obscura roureda a grans passos i, tot marxant, marxant, pensava que aquella fuita era l'única acció generosa, que havia realitzat a la seva vida; i es sentia tot ennoblit, tot beneït, tot capgirat per aquesta acció. Una naixor de tendresa, no mai experimentada, li tempirava les entranyes, l'inundava, el rublia. Una ona plena de sanglots, que no podien esclatar, li botia el pit i li anellava la gola. L'infeliç caminava enllà, enllà... bocabadat, sense poder respirar, però amb el gaudi fresc i nou de l'engruna de bé, que acabava de brollar al seu cor... un gaudi estrany en mig de la seva gran pena.

Caminava, caminava sense respirar i per fi rompé en un bell plor. Plorà a dolls, a grans sanglots, a tot esplai; es posà de genolls i plorava i beneïa. — Gràcies, Déu perdonador, que per una guspira de bé, doneu tant de consol i tanta de dolçor de llàgrimes a un home tan dolent com jo. — I, humiliant-se, doblegà el cos i colpejà la terra amb el front. — Concediu-me penitència, Senyor. Em resigno a la misèria, a la mendicació, a la ceguesa... Ja que he volgut veure-hi massa, ara no hi veuré més que una mica, per orientar-me i prou; i si mai lluco per atzar cap misèria dels meus germans, procuraré cobrir-la amb set vels de caritat i set vels de misericòrdia. Penitència, Senyor!

El vespre s'enfosquí, la nit entrà, i encara l'infeliç plorava acotat de cara en terra dins la roureda obscura i deserta.

Per fi s'incorporà sobre els genolls amb intenció

de llevar-se dempeus i anar-se'n. Com que tenia els ulls enaiguats i les parpelles mig cluques, quasi no hi veia, però va ferir-lo una inesperada sensació de llum, que l'esparvillà. Era una llum feble i puríssima com la d'un quart de lluna. Per on podia entrar? Les soques es cairejaven de dalt a baix d'una franja de lluïssor argentada. Tota la selva s'esbandia d'aquella misteriosa claror i semblava un temple majestuós, immens... Mes la tal claror no venia de part d'amunt, ni de cap costat, sinó de... Vet-ho allà: l'expandia el sant de les conculles i el gaiató encarabassat, que era allí, a poques passes, tot ungit de benignitat i placidesa, voltat d'aquella boira lluminosa, que era una exhalació del seu cos celestial.

— O bon sant Jaume, bon sant Jaume, — implorà en Jeroni — perdoneu les meves sobergueries. He patit molt, he estat a les portes de l'infern; però, que n'he enteses de coses, fitre, que n'he enteses!

— No pas encara prou bé, — li va dir el sant, atansant-se-li més i envaint-lo d'una aura de serenitat i puresa. — Has d'entendre com és gran i meravellosa l'obra, que estan realitzant ací, a la terra, els pobres humans reclosos dins les seves urnes d'argila; obra especial d'ells en col·laboració amb el gran Home Crist, sense el qual fóra impossible: la de la purificació de la carn, que tornarà celestial i constituirà una essència gloriosa, que serà i és admiració dels mateixos àngels. Pensa que els homes, no sols treballeu per salvar l'esperit, sinó per salvar la matèria i tot, i en aquesta tasca fatigosa els justos pequen set vegades al dia. Què no faran els altres? No hi ha ningú que sigui tot dolent, ni tot bo; però si us veiessiu al descobert, tots us veuríeu dolents, perquè una engruna de mal dins el bé fa com una veu desafinada en un chor: destrueix tota l'harmonia. Vet aquí, doncs, com és una misericòrdia que

Déu hagi dotat d'una opacitat impenetrable els atuells, que contenen l'esperit humà. Així s'evita en gran part el mal de l'escàndol. Feliç l'asceta amb el seu cos mortificat, domat, purificat, reduït a una substància quasi tota útil per a l'eternitat! Hi haurà qui portarà al cel una bella mota ; hi haurà qui no hi portarà sinó una engruna. Vosaltres sou ací baix els ruscos de Crist. Tots féu mel, que s'aprofitarà, i cera, que ha de cremar-se. Benaventurat qui posi la seva bresca en mans de l'Apicultor! Cap gota de la seva mel no es perdrà. Mes, ai de qui no vulgui que la seva bresca sigui premuda! Mel i cera cremaran plegades aleshores per sempre més! I ai de qui destapa els ruscos de Crist, ai de qui escandalitza, ai de qui acusa, ai de qui no perdona! Ai també de l'hipòcrita, que es serveix d'un bé aparent per a un mal real! Medita, medita aquestes veritats, fill meu.

— Les entenc claríssimament, — contestà en Jeroni. — El que no m'explico és perquè tanta de gràcia vostra amb mi, que sóc un home tan dolent.

— És que jo ara, igualment que en vida, — reparà el sant, somrient amb una punteta d'ironia, — em dedico a convertir heretges, i no a matar-los com s'és dit. T'he empaitat, t'he ferit i ara, que et veig en bona disposició, vaig a guarir-te. Et tocaré amb la meva carabasseta, t'adormiràs i demà, en despertant, tindràs els ulls com l'altra gent.

— Alerta! — exclamà en Jeroni. — Penseu-vos-hi bé. No us vull enganyar ; em conec massa i sé que si em guariu, demà, en despertant, creuré que tot això, que m'ha passat, ha sigut un somni.

— I és natural que ho creguis així — respongué el sant. — Està tan ben disposada l'obra de Déu que tot allò, que n'alteri l'ordre o la naturalesa, ha de semblar-vos un desvari. Aquesta veritat i les altres, que has après, no les oblidaràs pas i, si

hi penses, bé deuran guardar-te de blasfemar i de maleir.

— Certament — contestà el pagès. — Mes, com torno a casa amb els dubtes, que bullen dintre el meu magí? Si vós, almenys, m'asseguréssiu que la meva muller no m'ha traït i que...

— Vés, vés tu mateix a guaitar-ho! — digué el sant amb enuig, tot reculant.

— Atureu-vos! — suplicà en Jeroni, espantat.— No, no vull saber res. Tot ho perdono a la bestreta, sigui com sigui. Maneu, disposeu.

— Doncs bé — va dir el sant amablement, — no t'ho aconsello pas que per ara tornis a casa teva. Estàs escandalitzat i aquest mal no es guareix sinó amb llarga oració i penitència. Demà, en despertant a trenc d'alba, veuràs al teu costat un hàbit igual que el meu, te'l vestiràs i, captant, captant, aniràs en pelegrinatge a visitar el meu temple de Galícia. Confessaràs i combregaràs a cada església, que trobis pel camí, aniràs sempre a peu i, a la tornada, faràs allò, que et dicti el cor.

VI

Quan en Jeroni tornà santificat del seu pelegrinatge, no pensant sinó bé de tothom, els de casa seva, que l'havien plorat per mort, el reberen amb els braços estesos. Va declarar el miracle, i tota la família, en acció de gràcies, féu vot de reconstruir l'enderrocada capella de Sant Jaume del pradell de Figueres.

EXPLICACIÓ
D'ALGUNS TERMES D'AQUEST LLIBRE

ABELLIR. = Endolcir la voluntat, fer-la cedir en algun punt. Abellir-se: endolcir-se a fer o acceptar.

ACANOCAT, DA. = Se diu d'allò, que s'assembla a una canoca. Canoca: el tronc de les plantes, quan és gruixit i en forma de canó; quan és prim rep el nom de palla. Una canya, i també un bri de moresc, se compon de canoca, fulles, rels... etc.

ACOFORRAT, DA. = (Vegi's encoforrar-se.)

AFUSAR-SE. = 1. Pendre forma de fus. 2. Afusar-se (a la mar, al riu, a l'aigua, etc.) Donar-hi fusa.

ALLARAR. = Verb actiu. Fer llar en una casa, donar confort de llar a un paratge. Allarar-se: posar casa, posseir casa. Allarat, da: adjectiu que s'aplica al qui té casa o llar pròpia.

APIRROSSAR-SE. = Pendre forma de pirrossa. Pirrossa: allò que té forma de porra. La pirrossa pot o no ésser arma de combat; la porra és arma de combat.

ATRACALLAR. = Atropellar amb paraules o amb joguines. Castellà: atarantar, cachifollar.

Baticor. = Acceleració dels batecs del cor. Castellà: sobresalto, palpitación.

Batollar. = Batre a força de braç amb els batolls. (Notícia de J. Roig.)

Besllumat, da. = Ferit d'alguna besllum. Besllum: rerallum, llum que passa a través d'un cos. Besllumar: deixar passar llum a través del cos. Aquest verb neutre, que és d'un matís molt especial i bonic, vaig sentir-lo usar a una persona aparentment ingènua; amb tot i això no crec que besllumar, ni besllum, siguin mots populars, car mai més no els he trobats en boca del poble.

Birbillejar. = Resplendir amb tremolor. (Notícia de Mn. Caseponce.)

Biterna. = Cova de bruixes. (Vegi's Bulbena. Apèndix.)

Boldró. = Allò que en aparença forma una sola massa.

Brill. = 1. Ocell que serveix de reclam. 2. Cant de dit ocell.

Brillar. = 1. Cantar el brill o reclam. 2. Resplendir.

Bultra. = Conjunt d'arbres o altres plantes, que forma aparentment una sola massa.

Cap de treure. = Llivant, que serveix per a treure les barques de l'aigua.

Catabauma. = Bauma (balma) oculta.

Catifet. = Fet amagat. Home de molts catifets: home, que porta molts negocis ocults.

Cavernejar. = Pendre forma de caverna.

Certenitat. = Seguretat d'encertar quelcom.

Clarer, a. = Adjectiu que s'aplica a les coses, que

són clares de fils, brins, malles, etc. Se diu: cabell clarer, blatar clarer. No és diu: dia clarer, ni brou clarer, sinó dia clar, brou clar.

CLUSCA. = Cop al cap.

COFORRA. = Gorra, que abriga tot el cap llevat de la cara.

COFORRAR-SE. = Posar-se la coforra i, per extensió, qualsevol gorra.

CORRENÇA. = Corrípies, fluix de ventre. S'usa generalment en plural.

CRAQUEJAR. = Crepitar, fer crac, crac.

DEMPEUS. = Damunt els peus. És una expressió adverbial molt usada per tots els escriptors antics.

DESEMPALLEGAR. = Apartar de la pell. No s'hauria d'escriure *desempellegar?*

DESHORES. = Hores impròpies o desacostumades per a fer quelcom.

DESPLOMBAT, DA. = S'aplica a les parets o edificis, que estan fora de plom, és a dir, que han perdut la dretura vertical.

DINGÚ (dialectal). = Ningú.

EMBARRELLAR. = Posar barrelles o travessers a una gàbia.

EMBÓS. = Bossa, que forma la capa madrilenya al voltant del mentó de qui se l'hi acota. És castellanisme vulgaritzat i acceptable per poder-se referir a una rel catalana. S'hauria d'escriure embors?

EMPALLAR. = Entre paradors, posar palles a l'arbret o ram.

EMPAIAR (dialectal). = Empallar.

EMPATOLLAR. = Inventar trapelleries o fantasies. S'usa també com a reflexiu.

EMPESCAR-SE. = Treure alguna idea o invenció, empatollar-se.

EMPLATAIAR. = Fer tornar com plata. És verb actiu.

ENCIRAT, DA. = Participi pretèrit del verb reflexiu encirar-se, que significa posar-se dret i test en guisa de ciri. Cal no confondre aquest verb reflexiu amb l'actiu enciriar, que significa posar ciris. Enciriar un canelobre és posar-hi ciris. Un home encirat és un home alzinat i dret com un ciri; un home enciriat és un home carregat o guarnit de ciris.

ENCOFORRAR-SE O ACOFORRAR-SE. = Encasquetar-se la coforra i, per extensió, qualsevol gorra, barret, etc.

ENLLEIR-SE. = Cansar-se de no fer res o d'esperar quelcom, enervar-se.

ENTRIQUELL. = Qualsevol objecte propi per a dur-se a mans. (Objecte que fa nosa. Dic. Fabra.) Ve de la mateixa rel que entricar.

ES (dialectal). = Article masculí, singular.

ESCARRITX. = Soroll aspre per l'estil del que fa la sorra fregada contra una superfície dura.

ESCARRITXAR. = 1. Fer escarritx. (J. Verdaguer.) 2. Esquitxar. (Dic. Fabra.)

ESGUIMBAR-SE. = Deixar-se anar avall per un pendent. (Notícia verbal de P. Fabra.)

ESPODREMENTS. = Moviments inútils i anguniosos d'algun orgue per a espellir quelcom. Castellà: pujos. Fabra no porta aquest terme. Hem adoptat la grafia de Bulbena. Al poble li hem sentit sempre pronunciar: asputraments.

ESTARIA. = Lentitud i pèrdua de temps en fer les coses. Fer estaries: perdre temps, cançonejar.

ESTASSAR. = Tallar i ajaure la bosquina.

ESTINTOLAR. = Posar quelcom de manera que una altra cosa ho sostingui en una posició determinada. És verb actiu i reflexiu. Castellà: apoyar. Punt d'estintolament: castellà, apoyo, punto de apoyo. Estintolador: castellà, apoyo.

ESTOSSAR. = Atuir, pegar fortament. Literalment: rompre la tossa o sigui el clatell.

ETS (dialectal). = Article masculí plural.

FALLANCA. = Ajupiment d'anca. Contracció de *falla anca*. S'usa molt en el joc de *trenca porrons*. No s'ha de confondre amb fallança.

FOLGA. = Dita o concepte divertit. Francès: plaisenterie.

FOLLARSE. = Avortar la fembra, no arribar a bé alguna cosa.

FORNÍCULA. = Armari de paret, pastera. Castellà: hornacina.

FRÈJOL, A. = S'aplica a les robes primes o escasses i al qui les porta. Anar frèjol: anar prim o escàs de roba. (És corrupció de frèvol o de brèvol?)

FUA (dialectal). = Fulla.

FUTISQUEJAR. Fer feines de poca importància o simular que es fa quelcom.

GAROLA. = Gaudiloqüència, verbositat divertida. Fer o armar garola: promoure conversa divertida.

GUINEA. = 1. Idea fixa i dolorosa. 2. Batibull.

GUINJOLA. = Mosquit petit, que vola sense soroll i pessiga molt fort.

Gusarapa. = 1. Espectre, que fa por a les criatures. 2. Persona, que s'amaga per vergonya.

Homo (dialectal). = Home.

Hostalles. = Paraments de menjador i cambra a servei d'hostes.

Llampurnar. = Treure foc, flamejar. Literalment: espurnar llamps.

Maluc. = L'os de cada costat de la pelvis.

Neulim. = Planta neulida o conjunt de plantes neulides. Neulir-se: emmalaltir-se les plantes a causa de la neula. Neula: constel·lació dolenta, passa d'una malura de les plantes.

Pallada. = 1. Conjunt de palles d'un arbret. 2. Palla bullida per al bestiar.

Pastorell. = L'ocell, que es dedica a la pastura.

Patifell. = Conjunt de materials per a l'armament i manteniment d'una nau o d'un exèrcit. Castellà: pertrechos. Patifell de guerra: castellà, pertrechos de guerra.

Potsefer. = Tal volta, tal vegada... En aquest sentit he trobat viva aquesta locució adverbial en boca de pagesos de Palafolls i de Montnegre. Els autors antics l'usaven amb més extensió, sempre en sentit dubitatiu. Adverbialment *potser*, contracció de *potsefer*, ens sembla preferíble a *pot ésser*.

Rambleta. = La part del carrer compresa entre les voravies. Castellà: arroyo.

Rebotzegar. = Moure's un líquid, rebotent per les parets de l'atuell, que el conté. Es verb neutre.

Revolt, a. = Participi pretèrit del verb antiquat revoldre, que significa remenar quelcom, desorde-

nant els seus elements. El participi és viu i molt usat dins gran part de Catalunya.

SA (dialectal). = Article femení, singular. Dins els parlaments, on fem ús d'aquest article, no usem mai les formes del possessiu sa i ses.

SOBINES (de). = En posició supina. (Notícia de P. Fabra.)

SATURN, A. = Llòbreg, taciturn.

SES (dialectal). = Article femení, plural.

TAU, TAU. = Així, així.

TERRISSALLA. = Terrissa menuda, trossos de terrissa.

TOMANYÍ (dialectal). = Espècie de planta esternutatòria. (Vegi's Labernia: Tomaní.)

TRAMBLAR. = Trepidar. És d'ús corrent a Madramanya. (És gal·licisme?)

VIROSTA. = Bestiola repugnant, pròpia del bosc o de la fronda. (Viridis hospes?) Comprèn llagostes, llangardaixos, sargantanes, escorpins, etc.

VORAVIA. = Qualsevol de les voreres altes del carrer destinades exclusivament al trànsit a peu. (Del llatí ora viæ). Castellà: acera. Francès: trottoir. Italià: marciapede.

XAUTAR-SE. = Aprofitar-se de quelcom en perjudici d'altri.

XOMBA. = Conca d'aigües profundes.

ÍNDEX

Pàgs.

Ave Maria Puríssima 3
La Parada 9
El vals final 73
D'una olor 79
La mirada del pobret 87
El primer llustre d'amor 93
La fi del món a Girona 111
El malcontent (rondalla) 139
Explicació d'alguns termes d'aquest llibre 197

